

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MAKEDONYA’DA TÜRK ÇOCUK EDEBİYATI

Gözde ÖZTÜRK

İzmir

2012

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

MAKEDONYA’DA TÜRK ÇOCUK EDEBİYATI

Gözde ÖZTÜRK

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZER

İzmir

2012

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Makedonya’da Türk Çocuk Edebiyatı” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

28/06/12

Gözde ÖZTÜRK

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

İşbu çalışma, jürimiz tarafından Ortaöğretim Sosyal Alanlar
Eğitimi Anabilim Dalı
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Programında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Yavuz AKPINAR

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZER

Üye : Yrd. Doç. Dr. Sabahattin ÇAĞIN

Onay

Yukarıda imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.... / /

Prof. Dr. h. c. İbrahim ATALAY
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
TABLO LİSTESİ.....	vi
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
I.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
I.2. Problem Durumu	1
I.3. Amaç ve Önemi	1
I.4. Problem.....	2
I.5. Alt Problemler	2
Tez çalışmasında ele alınan alt problemler şunlardır:	2
I.6. Sayıtlar.....	2
I.7. Sınırlılıklar	3
I.8. Tanımlar.....	3
BÖLÜM II	5
İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR	5
BÖLÜM III	8
III. 1. Araştırma Modeli	8
III.2.Evren ve Örneklem	8
III.3. Veri Toplama Araçları	8
III.4. Veri Çözümleme Teknikleri.....	8
BÖLÜM IV	9
4.1.BALKANLARIN TANIMI	9
4.1.1.Coğrafi Bir Terim Olarak Balkan	10
4.1.2.Toplumsal-Kültürel Açidan ve Siyasî Bir Terim Olarak Balkan	11
4.1.3.Etimolojik (Köken Bilim) Açidan Balkan	12
4.1.4.Sonuç.....	13
4.2.BALKANLARIN KISA TARİHİ.....	14
4.2.1.Tarih Öncesi Çağlar	14
4.2.2. İlkçağ.....	15
4.2.2.1.Yunan Devletleri ve Makedonya Krallığı	15

4.2.2.2.Roma İmparatorluğunun Egemenliği.....	16
4.2.3. Ortaçağ.....	17
4.2.3.1.Bizans İmparatorluğunun Egemenliği.....	17
4.2.3.2.Avar Hâkimiyeti ve Slavların Balkanlara Gelişi.....	18
4.2.3.3.Bulgarlar	18
4.2.3.4.Sırplar.....	19
4.2.3.5.Hırvatlar	20
4.2.3.5.Peçenekler, Uzlar, Kumanlar	21
4.2.3.6. I.Murad ve I. Kosova Savaşı.....	22
4.2.3.7.Yıldırım Bayezid.....	23
4.2.3.8.II. Murad ve II. Kosova Savaşı	23
4.2.4. Yeniçağ	24
4.2.4.1.Bizans İmparatorluğunun Yıkılışı ve Osmanlı'nın Balkanlardaki Fetihleri ..	24
4.2.5. Sonuç.....	26
4.3.BALKAN COĞRAFYASINDA MAKEDONYA.....	27
4.3.1.Osmanlı İmparatorluğunun En Uzun Yüzyılı	27
4.3.2.Makedonya Sorunu	28
4.3.3.Balkan Savaşlarının Sonuçları	30
4.3.3.1.Balkan Savaşları Sonrası Anadolu'ya Göçler	31
4.3.4.Birinci Dünya Savaşı	32
4.3.5.Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'ndan Yugoslavya Federal Demokratik Cumhuriyet'e	33
4.3.6.İkinci Dünya Savaşı	34
4.3.6.1.Ustaşa – Çetnik – Partizan	34
4.3.6.2.Yugoslavya Federal Demokratik Cumhuriyeti	35
4.3.6.3.Makedonya Türkleri.....	35
4.3.6.3.1.Cemiyet ve Yücelciler.....	36
4.3.7. Makedonya Cumhuriyeti.....	38
4.4.MAKEDONYA'DA TÜRK EDEBİYATI VE TÜRKÇE EĞİTİM	41
4.4.1.Türkçe Yayın Hayatı.....	44
4.4.1.1.Balkan Savaşları Sonrası Türkçe Yayın Hayatı	44
4.4.1.2.1944 Yılından Sonra Yayın Hayatı	48
4.4.1.2.1.Birlik Gazetesi.....	49
4.4.1.2.2.Sevinç, Tomurcuk ve Ses Dergileri	50

4.4.1.2.3. El-Hilâl ve Zaman.....	52
4.4.1.2.4. Hikmet, Köprü, Kardelen ve Yeni Balkan	52
4.4.2. Türkçe Eğitim	54
4.4.2.1. İlköğretim.....	54
4.4.2.2. Ortaöğretim	55
4.4.2.3. İdadîler	57
4.4.2.4. 1912 ile 1944 Arası Dönem	57
4.4.2.4.1. Sabri Cemil	59
4.4.2.4.2. Abdülhâkim Hikmet Doğan	60
4.4.2.5. 1944 ile 1990 arası dönem	61
4.4.2.5.1. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.....	62
4.4.2.6. Türkçe Ders Kitapları.....	63
4.4.2.6.1. Dilbilgisi Kitapları	63
4.4.2.6.1.1. Hıfzı İdris ile Şükrü Ramo'nun Dilbilgisi Kitabı (1954)	63
4.4.2.6.1.2. Necati Zekerîya ile Recep Murat Bugariç'in Dilimiz ve Dilimizi Sevelim Kitapları (1964).....	68
4.4.2.6.1.3. Süreyya Yusuf'un Dilbilgisi Kitabı (1976).....	74
4.4.2.6.2. Okuma Kitapları.....	75
4.4.2.6.3. Alıştırma Kitapları	79
4.4.2.6.4. Sonuç.....	79
4.5. ÇOCUK VE ÇOCUK EDEBİYATI.....	81
4.5.1. Çocuk Kimdir?.....	81
4.5.2. Çocuk Edebiyatı.....	82
4.5.2.1. Edebiyat ve Çocuk	82
4.5.2.1.1. Çocuğun Düşü, Yazarın Eseri ve Fenomenolojik Açıdan Çocuk Edebiyatı	83
4.5.2.1.2. Çocuksuluk	84
4.5.2.2. Çocuk Edebiyatının Niteliği ve İşlevi	85
4.6. MAKEDONYA'DA TÜRK ÇOCUK EDEBİYATI	86
4.6.1. Antolojiler	87
4.6.2. Makedonya'daki Türk Çocuk Edebiyatının Ana Sorunları.....	90
4.6.2.1. Devşirme ve Yeniçeri Kaderi'ne Karşı Partizanlar ve Pionerler	90
4.6.2.1.1. Doğuda ve Batıda Çocuk	90
4.6.2.1.2. Devşirmeler.....	92
4.6.2.1.3. Çocuk, Yeniçeri ve Partizan.....	94

4.6.2.2.Tito'nun Nesli (Nesil Yetiştirme Düşüncesi).....	100
4.6.2.2.1.Marksist Görüşün Etkisi.....	101
4.6.2.3.Dil Sorunu.....	102
4.6.2.3.1.Ağız Özellikleri.....	103
4.6.2.3.2.Cümle Kuruluşu Bozuklukları	105
4.6.2.3.3.Çok Dilli Olmanın Getirdiği Sorunlar.....	105
4.6.2.3.4.Çocuk Eserlerinin Dili	107
4.6.2.4. Azınlık Durumu	108
4.6.3.Çocuk Hikâyeleri	110
4.6.3.1.Karakter.....	111
4.6.3.1.1.Karakterleri Çocuklar Olan Hikâyeler	114
4.6.3.1.2.Karakterleri Hayvanlar ve Nesneler Olan Hikâyeler	121
4.6.3.2.Konu.....	124
4.6.3.2.1. Yakın Çevreyle İlgili Hikâyeler	124
4.6.3.2.2. Yugoslavya Kurtuluş Savaşını Anlatan Hikâyeler.....	126
4.6.3.2.3. Sosyal Hayatın Anlatıldığı Hikâyeler	129
4.6.3.2.4. Hayvan Hikâyeleri	132
4.6.3.3.İleti	134
4.6.3.4.Resim	135
4.6.3.5. Sonuç.....	137
4.6.4.Çocuk Şiirleri	137
4.6.4.1.Konu.....	139
4.6.4.1.1.Bir Kahramana Hitaben Yazılan Şiirler	139
4.6.4.1.2.Anne ve Baba Sevgisi	141
4.6.4.1.3.Hayvanlarla İlgili Şiirler	142
4.6.4.1.4.Mevsimler ve Doğa	143
4.6.4.1.5.Okul Hayatı İle İlgili Şiirler	144
4.6.4.1.6.Yurt Sevgisi ve Barış İle İlgili Şiirler	145
4.6.4.2.İleti	148
4.6.4.3. Çocuk Şiirlerinde Şekil	148
4.6.4.3.1.Tekerleme Şeklinde Şiirler.....	148
4.6.4.3.2. Serbest Vezin ve Kafiye.....	150
4.6.4.4.Resim	152
4.6.4.5.Sonuç.....	153

4.6.5.Çocuk Dergileri.....	154
4.6.5.1.Şiir.....	154
4.6.5.1.1. 1951-1980 Yılları Arasında Sevinç.....	154
4.6.5.1.2. 1980-1991 Yılları Arasında Sevinç.....	156
4.6.5.1.3. 1991-2000 Yılları Arasında Sevinç.....	157
4.6.5.2.Hikâye.....	159
4.6.5.2.1. 1951-1980 Yılları Arasında Sevinç.....	159
4.6.5.2.2. 1980-1991 Yılları Arasında Sevinç.....	160
4.6.5.2.3. 1991-2000 Yılları Arasında Sevinç.....	161
4.6.5.3.Doğa Fen Olaylarını Anlatan Yazılar	163
4.6.5.4.Biyografiler	164
4.6.5.5. Çocuk Piyesleri	165
4.6.5.6. Sonuç.....	167
BÖLÜM V	169
SONUÇ	169
KAYNAKÇA.....	172
EKLER.....	179

ÖZET

Makedonya'daki Türk Çocuk Edebiyatı, Balkanlardaki diğer Türk Çocuk Edebiyatlarıyla kıyaslandığında en gelişmiş ve en fazla eser vermiş olanıdır. Bu çalışmada Yugoslavya zamanında başlayan Modern Türk Edebiyatının oluşumunun tarihsel ve sosyolojik eleştiri yöntemiyle incelemesi yapılmıştır.

Bu çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Balkan adı ve tarihi üzerinde durulmuştur. Yakın Çağ ile birlikte Makedonya'nın Balkanlardaki durumundan bahsedilmiştir. Balkan adı ve tarihi üzerinde durulmasının nedeni çalışmanın Makedonya'daki Türk Çocuk Edebiyatından bahsetmesidir. Bölgenin coğrafyası ve tarihî geçmişi, çocuk edebiyatının neden en fazla eser vermiş edebiyat türü olduğunu gözler önüne sermektedir.

İkinci bölümde ise tündengelim yöntemiyle önce Makedonya Türk Edebiyatının gelişimi ve Türkçe eğitim hayatından bahsedilmiştir sonra Makedonya Türk Çocuk edebiyatı ve ürünleri incelenmiştir. Makedonya'daki Türk Çocuk Edebiyatının gelişmesinin Türkçe eğitimle ilgili yakından ilgilidir. Okullarda okutulacak özgün Türkçe hikâye ve şiirlere ihtiyaç duyulduğundan bölgedeki Türk yazarlar çocuklar için yazmaya yönelmiştir.

Sonuç olarak Makedonya'daki Türk Çocuk Edebiyatının genel özellikleri ortaya konulmuş ve bu edebiyatla ilgili kendi görüşlerimize yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk edebiyatı, Makedonya, Yugoslavya

ABSTRACT

It is known that Turkish Children Literature in Macedonia is the most improved and the most given works of literatures when comparing with other Turkish Literatures in Balkans. In this study, starting in the era of Yugoslavia formation of Modern Turkish Literature is analyzed by the method of historical, sociological and Marxist critique.

This study consists two main episodes. In the first episode, it is focused name and the history of Balkan. With Modern Era, it is discussed the place of Macedonia in the Balkans. The reason that we mentioned about name of Balkan and its history is the thesis about Turkish Childeren Literature in “Macedonia”. Balkan’s historical background and its geography reveals why is the children's literature has given more work than other types.

In the second episode, by the method of deduction firstly we mentioned about development of Macedonian Turks Literature and Turkish education system after that we analyzed Turkish Children Literature in Macedonia and their works. Turkish education is closely related to the development of the Turkish Children's Literature in Macedonia. It is needed to original Turkish stories and poems as lecture in the region, so Turkish writers tended to write for children.

In the conclusion, general features of Turkish Children Literature in Macedonia is introduced and our opinions about that literature is expressed.

Keywords: Children literature, Macedonia, Yugoslavia

ÖN SÖZ

Balkanlar, coğrafyasının güzelliği ve üzerinde yaşayan ulusların aralarındaki ilişkilerden dolayı tarih boyunca ilgi çekici bir yer olmuştur. Belki bu yüzden tarihî çağlar içerisinde bakış açılarına göre ya işgal edilmiş ya fethedilmiştir. İşgal edenlerle fethedenler yerlerini dönüşümlü olarak değiştirmişlerdir. Kısacası Balkanlar karmaşık bir yapıdadır ve bu karmaşıklığın çözülmesi için bağları kesmek yerine bir deney kabı içinde ayırıştırmak gerekir.

Eğer bir milletin tarihi bir bütünsel, bütün içinde özel bir konuyu incelemekten önce geçmişi ve bugünü bilmek gerekmektedir. Söz konusu edilen milletin edebiyat tarihi de genel tarihinin bir parçasıdır. Edebiyat eserleri, yazarıyla, okuruyla ve kendinden bağımsız olan dış dünya ile etkileşim içerisinde. Bu dördü bir bütündür ve eseri oluşturmada ve eleştirmede birbirlerini etkilerler. Bu yüzden ayırıştırmaya dış kabuk olan dış dünyayla yani toplum ve edebiyat ilişkisinden başlanabilir.

Makedonya’da Türk Çocuk Edebiyatı, 1945 ile 2000 yılları arasındaki eserlerini kapsamaktadır. Çocuk edebiyatı eserlerini tarihî ve sosyolojik eleştiri yöntemiyle incelemeye geçmeden önce çocuk edebiyatının oluşum sürecine katkıda bulunan tarihî arka planı açıklamayı gerekli görmekteyiz. Yakın Çağ’a kadar Balkanların genel görünümü anlatıldıktan sonra, Balkanların kime ait olduğu sorusunun sorulmaya başlandığı XIX. yüzyıl çalışmamızda ayrı bir bölüm oluşturmuştur. Bu yüzyıl aynı zamanda Balkanların günümüzdeki algısının oluşmaya başladığı yüzyıldır.

XX. yüzyılın başlarından beri Balkanlarda azınlık durumuna düşürülen Türkler, işgalciler ve fatihler arasında bir “hatıra” olarak kalmamaya gayret göstermektedir. Bölünebildiği kadar bölünen Balkanlara serpilmiş olan evlad-ı fatihânlar hâlâ ayakta durmaya çalışmaktadır.

Balkan Türklerinin zihninde iki önemli kelime vardır. Birer tabu olan bu kelimeler “kader” ve “ayıp”tır. Kader kederi, ayıp ise suskunluğu miras bırakmıştır.

Kaderlerine boyun eğmek istemeyen birçok Balkan Türkü göçe zorlanmıştır. Kendisine yapılan ayıbı dillendirenler ise hapsedilmiştir. Kalanlar ise Yugoslavya’da 1945’ten itibaren kendini gösteren Türkçe yayın hayatıyla “Biz buradayız ve sizi bekliyoruz” demeye başlamışlardır. *Birlik* gazetesi 1912 ile 1945 arası neredeyse dilsiz kalan bir milletin dili olmuştur. *Birlik*’ten sonra çıkmaya başlayan *Sevinç*, *Tomurcuk*, *Sesler* gibi dergiler Makedonya’da 1990 yılına kadar kesintisiz devam etmiştir. *Sevinç* ve *Tomurcuk* çocuk dergileri Yugoslavya ve dolayısıyla Makedonya’daki Türk Çocuk Edebiyatının birincil kaynaklarıdır. Bu dergiler ve dergilerin bünyesinde çıkan çocuk şiir ve hikâye kitapları zengin bir çocuk edebiyatı oluşturmuştur. Çalışma konumuz olarak çocuk edebiyatını seçmemizin nedeni hem zengin bir çocuk edebiyatı külliyyatının bulunması hem de bu konu üzerinde detaylı bir inceleme yapılmamış olmasıdır. 1992 yılından sonra bu yayınlar XXI. yüzyılın başına kadar ancak dayanabilmişlerdir.

Yugoslavya dönemi, şair Murtaza Büşra’nın deyimiyle Türk Edebiyatı bir lale devriydi. Lale devri bitti ve Makedonya’da Türk Edebiyatı çöküş döneminde...

Çalışmamda beni destekleyen tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZER’e, tez konumda izleyeceğim yol hakkında bana yardımcı olan ve ihtiyacım olduğunda her zaman yanımda olan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Sabahattin ÇAĞIN’a, beni Balkanlar alanında çalışmaya teşvik eden, karşılaştığım sıkıntılı durumlarda beni sabırla dinleyip öğüdünü benden esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Yavuz AKPINAR’a teşekkürü bir borç bilirim.

Araştırma için Kosova ve Makedonya’ya gitmeme katkıda bulunan Prof. Dr. İrfan MORİNA’ya, Kosova’daki yol göstericimiz akademisyen İsa SÜLÇEVŞİ’ye ve değerli eşi Nebahat SÜLÇEVŞİ’ye, Priştine’de bize evini açan ve rehberlik eden şair Murtaza BÜŞRA’ya, bize çok kıymetli kütüphanelerini açan şair ve yazar Enver BAKİ’ye, bilgisini ve arşivini bizle koşulsuz paylaşan gazeteci Sayın Şerafettin ÖMER’e, Nuhi MAZREK’e, Zeynel BEKSAÇ’a, Altay SUROY’a, Raif KIRKUL’a, Nafiz GÜRCÜALİ’ye, Özden BEYOĞLU’na, Üsküp’te bizi ağırlayan şair Fahri KAYA’ya, Makedonya Türk Şiiri hakkındaki görüşlerini heyecanla paylaşan şair Fahri ALİ’ye, değerli şair İlhami EMİN’e, Yeni Balkan gazetesi çalışanlarına, dergi arşivlerini bize açan Köprü Derneğine, Ali Osman ÖZEN’e, Berkant CURI’ye,

Fatmira ve Ersin BÜŞRA'ya şükranlarımı sunuyorum.Çıktığım hiçbir yolda yalnız olmadığımı hissettiren meslektaşım ve dostum Aynur ÖZGÜR'e ve çalışmam boyunca maddi ve manevi desteğini esirmeyen aileme çok teşekkür ederim.

Gözde ÖZTÜRK

Bornova, Haziran 2012

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.....	88
Tablo 2.....	112
Tablo 3.....	155
Tablo 4.....	156
Tablo 5.....	158
Tablo 6.....	158
Tablo 7.....	159
Tablo 8.....	160
Tablo 9.....	162
Tablo 10.....	162

BÖLÜM I

GİRİŞ

I.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı Çağdaş Türk Çocuk Edebiyatı'nın Balkanlardaki önemli bir kolu olan Makedonya'daki Türk Çocuk Edebiyatının metnlerinin tarihî ve sosyolojik eleştiri yöntemleriyle incelemek, estetik ve edebî değerlerini ortaya koymaktır.

I.2. Problem Durumu

Makedonya'da Türk Çocuk Edebiyatı üzerine daha önce bir çalışma yapılmamıştır. Makedonya'daki Türk Çocuk Edebiyatının şiir ve hikâyeleri incelenmiş, bu çocuk edebiyatının şiirde ve hikâyede ne tür sorunlar yaşadığı, şiirde ve hikâyede ne gibi ölçütlere değer verdiği ve bunları nasıl kullandığı tespit edilmiş, bu değerlendirme sonucu “Makedonya'da Türk Çocuk Edebiyatı” başlıklı çalışma meydana getirilmiştir.

I.3. Amaç ve Önemi

Bu tez çalışmasında Makedonya'daki Türk Çocuk Edebiyatının şiir, hikâye ve çocuk dergilerine tarihî ve sosyolojik eleştiri yöntemiyle yaklaşmış ve 1945 ile 2000 yılları arasındaki Makedonya'daki Türk Çocuk Edebiyatının estetik değerinin ortaya konulması, tezin amacını oluşturmuştur.

Ülkemizde Balkanlardaki Türk edebiyatları üzerine araştırmalar çok azdır. Bu çalışmayla birlikte Makedonya'daki Türk Çocuk Edebiyatı üzerine bir inceleme yapılmış olup bilimsel bir metotla veriler elde edilmeye çalışılmıştır.

I.4. Problem

Makedonya'daki Türk Çocuk Edebiyatının, Türk çocuk edebiyatındaki yeri ve önemi nedir?

I.5. Alt Problemler

Tez çalışmasında ele alınan alt problemler şunlardır:

1. Çocuk ve çocuk edebiyatı nedir?
2. Makedonya'daki çocuk edebiyatı eserleri nelerdir?
3. Makedonya'daki çocuk edebiyatı eserleri çocuklar için uygun mudur?
4. Makedonya'daki çocuk edebiyatı eserleri hangi yöntemle incelenmelidir?
5. Yugoslavya'da ve Makedonya'da hangi Türkçe ders kitapları okutulmaktadır ve bu kitaplar çocuk eğitimi için uygun mudur? Bu açıdan eksiklikleri nelerdir?

I.6. Sayıtlar

1. Makedonya'daki Türk Çocuk Edebiyatı, Modern Türk Edebiyatı'nın göz ardı edilemeyecek önemli bir bölümüdür.
2. Makedonya'daki Türk Çocuk Edebiyatı şiir ve hikâye bakımından oldukça zengin bir edebiyattır. Roman türünde hiç eser yoktur.
3. Makedonya'daki Türk Çocuk Edebiyatı toplumsal konulara yönelik realist ve didaktik bir çocuk edebiyatıdır. Şiir ve hikâyelerinde şu konular işlenmiştir: Köy ve şehir hayatı, Yugoslavya Kurtuluş savaşı, aile yaşantısı, anne sevgisi, doğa ve hayvan sevgisi, iyi bir yurttaşın sahip olması gereken özellikler, partizan, pioner ve Tito.

4. Makedonya'daki Türk Çocuk Edebiyatı işlediği konulardan dolayı gereken yerlerde tarihî ve sosyolojik eleştiri yöntemleri kullanılmıştır.

I.7. Sınırlılıklar

1.Makedonya'daki Türk Çocuk Edebiyatı 1945 ile 2000 yılları arasındaki çocuk edebiyatı eserleriyle sınırlıdır.

2.Balkanlardaki diğer Türk Çocuk Edebiyatları henüz incelenmemiştir. Uyguladığımız yöntemle Balkanlardaki Türk Çocuk edebiyatlarını incelemek başlangıç aşamasındadır.

3.Makedonya'daki Türk Çocuk Edebiyatı eserlerine ulaşmak büyük bir sıkıntıdır. Çünkü eserlerin tamamı kütüphanelerde ve devlet arşivlerinde bulunmamaktadır, eserler dağınıktır.

I.8. Tanımlar

Çocuk Edebiyatı: Çocukluk çağında bulunan kimselerin (2 ile 14 yaş arasında olanların) hayal, duygu ve düşüncelerine yönelik sözlü ve yazılı bütün eserleri kapsayan edebiyattır. Her yaştan okurun ilgisini çekebilen, okunabilen, dili, anlatımı ve biçimi ile edebiyatın içinde yeni bir türdür.

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

ASIM, S. (2004).**Üsküp Tarihi ve Civarı**. İstanbul: Rumeli Araştırmaları Merkezi Yayınları.

CASTELLAN, G. (Çeviri: Dr. A. Yarman-Başbuğu). (1993).**Balkanların Tarihi 14. – 20. Yüzyıl**. İstanbul: Milliyet Yayınları.

DİLİDÜZGÜN, S. (2000), **Çağdaş Çocuk Yazını Yazın Eğitime Atılan İlk Adım**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

EREN, İ. (1989). “Yugoslavya’da Türkçe Basın (1866 – 1986)”.**Sesler**, Sayı 237, Üsküp: (Haziran), Sayfa: 71.

HASAN, H. Prof. Dr. (1995), “Silinmeyen İlk Çocuk Şiirlerimiz”, **Çığ Dergisi**, Sayı 15, Priştine: Tan Yayınları, (İlkbahar).

HASAN, H. Prof. Dr. (1998).**Makedonya’da Türkçe Eğitim ve Abdülhâkim Hikmet Doğan**. Üsküp: Birlik Yayınları.

HAYBER, A. Yrd. Doç. Dr. (2001). **Makedonya ve Kosova Türklerinin Edebiyatı**. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

İSEN, M. İSEN, R. KİREÇÇİ, S. A. (2001).**Balkanlarda Türk Çocuk Şiirleri**. Antoloji. İstanbul: Varlık.

İSEN, M. İSEN R. (1983).**Yugoslavya Türk Şiirinden Seçmeler**. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

İSEN, M. İSEN, I. T. (2002).**Balkanlarda Türk Çocuk Hikâyeleri Antolojisi**. Ankara: Grafiker Yayınları.

JELAVICH, B. (Çeviren: 1 – 6. bölümler Z. Savan; 7 – 10. bölümler H. Uğur), (2009).**Balkan Tarihi 18 ve19. Yüzyıllar, 20. Yüzyıl, I. Ve II. Cilt.**(2. Baskı). İstanbul: Küre Yayınları.

KAYA, F. (1990), **Yugoslavya Türk Hikâyesi Antolojisi**. Üsküp: Birlik Yayınları.

KAYA, G. İ (1986), **Yugoslavya Türk Halkı Yazınına Gerçekçi Bir Bakış**, Priştine: Tan Yayınları.

MORAN, B. (2006), **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İstanbul: İletişim Yayınları

NEYDİM, N. (2000).**Çocuk ve Edebiyat Çocukluğun Kısa Tarihi Edebiyatta Çocuk Figürleri**. İstanbul: Bu Yayınevi

OĞUZKAN, F. A. (2010).**Yerli ve Yabancı Yazarlardan Örneklerle Çocuk Edebiyatı**. Ankara: Anı Yayıncılık.

ÖZCAN, R. Dr. (2009). “Makedonya’da Çocuk Edebiyatının Kaynaklarına Bir Bakış”, **Hikmet Dergisi**, Sayı 14, Gostivar / Makedonya, (Kasım).

SEVER, S. Prof. Dr. (2008).**Çocuk ve Edebiyat**. İzmir: Tudem Yayınları.

ŞİRİN, M.R. (2000).**99 Soruda Çocuk Edebiyatı**. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

TODOROVA, M. (2003).**Balkanlar’ı Tahayyül Etmek**. İstanbul: İletişim.

TOKSÖZ, H. (2012). “Osmanlı Klasik Dönem Ahlak Eserlerinde Çocuk Eğitimi”.**Osmanlı Dünyasında Çocuk Olmak**. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları

BÖLÜM III

III. 1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada tarihî ve sosyolojik eleştiri yöntemleri ile bazen yapısalcı eleştiri yönteminden de yararlanılmıştır.

III.2.Evren ve Örneklem

Çalışmada evren alanı *Tomurcuk* ve *Sevinç* dergileri, *Tomurcuk* ve *Sevinç* yayınlarının çıkardığı şiir ve hikâye kitapları ve Yugoslavya Türk Çocuk Edebiyatı antolojileridir. Örneklem alanı ise *Tomurcuk* ve *Sevinç* dergilerinden belirttiğimiz dönemlerden birer sayı ile en çok şiir ve hikâye yazan Şükrü RAMO, Fahri KAYA, İlhami EMİN, Hasan MERCAN, Necati ZEKERİYA, Lütfi SEYFULLAH, Avni ENGÜLLÜ, Suat ENGÜLLÜ, Fahri ALİ ve Sabit YUSUF'un konuya uygun seçilen eserleridir.

III.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada kaynakça listesinde verilen eserler dışında konu ile ilgili ön okumalar yapılmış ve örneklem alan elde edilmiştir.

III.4. Veri Çözümleme Teknikleri

Çalışmanın verileri, tarihî ve sosyolojik eleştiri yöntemleri hakkında yazılan eserlerin incelenmesinden sonra oluşturulan eklektik metotla çözümlenmiştir.

BÖLÜM IV

4.1.BALKANLARIN TANIMI

Georges Castellan, *Balkanların Tarihi* adlı kitabında Balkanları bir çelişkiler ülkesi olarak tanımlar. Balkanlar başlı başına bir ülke midir yoksa coğrafi bir bölgeyi belirten terim midir? Çelişkilerle bir ülke var olabilir mi, “bir” olabilir mi ve böylelikle “ülke” den bahsedilebilir mi?

Castellan bu kısa açıklamasıyla aklımızdaki “Balkan” teriminin karışıklığını tanımlar. Todorova’nın “Balkan hayaleti” dediği şey de tam budur.

Balkanlar içinde coğrafi, siyasi ve bunların getirdiği kültürel birçok öğeyi bulunduran bir terimdir. Todorova’nın bahsettiği “çokanlamlılık”, bölgeyi Balkan yapan asıl unsurdur.

Todorova konuyu göstergebilim yoluyla ifade etmeye çalışır ve Balkan adını bir gösteren olarak kabul eder. (Todorova, 2010: 53) Sözcükler bir şeye işaret ettikleri için birer göstergedirler ve bir göstergenin iki yönü vardır. Biri ses imgesi olan gösteren, diğeri ise kavramı işaret eden gösterilendir. (Moran, 2006: 188)

Derrida’ya göre, gösteren ile gösterilen arasında teke tek bir bağlantı yoktur. Anlam tamamlanamaz, çünkü bir gösterenin anlamı diğer bütün gösterenlerle bağıntılıdır. Anlamın kesinleşmesi hep ertelenmez, halindedir. Bundan ötürü bir noktada durmak yerine, sağa sola, öne arkaya, gösterenler arasında her yana yayılan karmaşık, çok yönlü ve kaygan bir bağıntılar ağı söz konusudur. (Moran, 2006: 202)

“Balkan” bir yandan coğrafi gösteren olarak kabul edilip yaygın bir şekilde kullanılırken, öte yandan gösterilenini ilk akla gelen ve somut anlamından öteye taşıyan toplumsal ve kültürel bir içerikle dolduruluyordu. Karmaşık bir tarihsel

olguyu içerip belirtmeye başladıkça, bu yeni gösterilenin bazı siyasal yönleri çıkarsandı, bunlar da bağımsız birer gösterilene dönüştü. (Todorova, 2010: 54)

Kısaca “Balkan” terimini iki gösterilen ve bir gösteren başlığında açıklamaya çalıştık:

- Coğrafi Gösterilen
- Toplumsal-Kültürel Siyasî Gösterilen
- “Balkan” Göstereni

4.1.1.Coğrafi Bir Terim Olarak Balkan

Balkanlar, aslında Avrupa kıtasının güneydoğusunda yer alan bir yarımada'yı kapsayan bir coğrafi terimdir. Yarımada'nın doğusunda Adalar (Ege) Denizi, Marmara Denizi ve Karadeniz, güneyinde Akdeniz ve batısında ise Adriyatik Denizi vardır. Kuzeyden sınırı çizmek biraz zordur. Bir sınırlandırmaya göre; Tuna nehri ve onun kolu olan Sava ırmağı esas alınmıştır. Başka bir görüşe göre de: Eski Yugoslavya ve Romanya ülkelerinin kuzey sınırları ölçü olarak alınmıştır. Diğer bir sınırlandırma ise; Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki Hristiyan dünyası ile çizdiği sınır olarak biliniyor. (Özey, 2006: 13)

Cvijić'e göre, Tuna ve Sava ırmaklarını Balkan Yarımadası'nın kuzey sınırları olarak görmek gerekir. Bunun anlamı, onun tartışmalara yol açan etkili araştırmasında, Romanya'yı Balkanlar'ın dışında bırakmasıdır. (Todorova, 2010: 71)

Balkanlar dağlık bir bölgedir. Bölge adını da yarımada'nın kuzeyinde bulunan Balkan dağlarından alır. Balkanlarda bulunan dağlar şunlardır: Karpatlar, Balkanlar, Rodop ve Dinar dağlarıdır.

“Kalker engebeler ve geçitler, kapalı havzalarla bağlantı kuran ırmakları, büyük nehlere veya denizlere ulaştırırlar. (...) Yani bir çelişkiler ülkesi. Asla aşılamayacak kadar yüksek olmayan dağlar - hiçbirisi 3000 m'yi geçmiyor- ve engeller, yolcuları geciktirip, orduları yeni yollar keşfetmeye zorunlu kılıyor.” (Castellan, 1992: 17)

4.1.2. Toplumsal-Kültürel Açıdan ve Siyasî Bir Terim Olarak Balkan

Berna Moran'ın da bahsettiği gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkinin keyfi olmasından dolayı (Moran, 2006: 188) Balkan kavramını Balkan adı ile göstermek için sebep yoktur. Balkanlara “Balkan” dışında farklı isimler de verilmiştir. Bu farklı isimlerin verilmesinin nedeni ise “dağ” ya da “dağlık” anlamına gelen isimlerin Balkanlarda konuşulan dillerde farklı olmasıdır. Kısacası isimlendirme coğrafyanın özelliklerine göre olmuştur.

Diğer adlandırmalara gelirsek, Balkan dağlarının ve Balkanların bir diğer adı ise Hoemus ya da Haimos'tur.

Eski Çağda Balkan dağına Grekçede Αμοσαδι veriliyordu. Trak kökeninden geldiği anlaşılan bu ad Latince *Haemus* olarak geçer. (Eren, 1987: 4)

Balkan dağları Zeus tarafından cezalandırılıp eşi Rodope ile dağa dönüştürülen kral Haimos efsanesinden bu adı almaktadır. Ayrıca bu dağlara ve bölgeye Bulgarlar Stara Planina (Eski dağ), Hırvatlar Comonitza (Todorova bunun Bulgarca bir isim olduğunu iddia eder), İtalyanlar Gümüş Dağ ya da Dünyanın Zinciri adları verildiğinden de bahsedilmektedir. (Todorova, 2010: 56, 57, 58)

“Balkan” sözcüğünün ve adının, yarımada Osmanlı Türklerinin gelişiyile birlikte girmiş olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir. (Todorova, 2010: 64)

Balkanlara bunların dışında “Avrupa Türkiyesi,” “Avrupa'daki Türkiye,” “Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa yakası,” “Avrupa Akdenizi,” “Doğu Yarımadası” gibi adlandırmalar Osmanlı İmparatorluğu'nun yarımadaadaki varlığını çağrıştıracak biçimde türetilmişti. (Todorova, 2010: 65)

Osmanlı Devleti Balkanlarda hâkim olduğu yerler için Rumeli demiştir.

1893'te ve yine 1909 yılında, Alman coğrafyacı Theobald Fischer, yarımadaanın *Südoesteuropa* (Güneydoğu Avrupa) diye adlandırılmasını önerir.

(Todorova, 2010: 66) Mathias Bernath ise Todorova'nın *Balkanları Tahayyül Etmek* adlı eserinde alıntılacağı gibi, "*Tuna monarşisiyle Osmanlı Balkanlar'ı arasında duran, artık geçerliğini yitirmiş tarihsel-siyasal ikiliği ortadan kaldırarak yansız, siyasal ya da ideolojik olmayan kavram*" olan Güneydoğu Avrupa adlandırmasının kullanılması gerektiğini savunur. Aslında bu adlandırma yanlış, siyasî ve ideolojik bir kavramdır. Çünkü "*Südosteuropa Nazilerin jeopolitik görüşlerinde önemli bir kavrama dönüşmüştür ve onların dünya düzeninde, Wirtschaftsraum Grossdeutschland Südost "Büyük Alman İmparatorluğu'nun güneydoğudaki doğal ve ekonomik ve siyasal uzantısı" olarak yerini bul*"muştur. (Todorova, 2010: 67)

Bükreş'te kurulacak Balkan Araştırmaları Enstitüsü'nün programını belirleyen Victor Papacostea, 1936 yılında, (...) bölgelerine nasıl olup da Türkçe bir ad verildiğini, hele önemsiz bir dağla adaş olmasını, "böylesi haksız bir adlandırmayı" asla anlamayacaklarını belirten ateşli bir yazı yazar. Papacostea yarımada'ya verilebilecek diğer adları gözden geçirdikten sonra "Balkan teriminin kalıcı olacağı" sonucuna varır: "Ne de olsa "dağlık yarımada" terimi, bütün Avrupa yarımada'ları arasında en dağlık olanının coğrafi gerçekliğine uygun düşmektedir." (Todorova, 2010: 68)

4.1.3.Etimolojik (Köken Bilim) Açısından Balkan

Derrida'ya göre bir göstergenin anlamını oluşturan, onda yalnız var olan değil, var olmayan ses birimleridir. (Moran, 2006: 200) Gösterene baktığımızda gördüğümüz ses imgesinin altını kazımanız gereklidir. Çünkü "bir gösterenin, anlamı, başka gösterenlerle arasındaki ses ayrılığına borçlu" (Moran, 2006: 200) dur.

Balkan Türkçe bir ad olup "sarp ve ormanlık dağ" anlamına gelmektedir. Bu terim bölgenin dağlık yapısına uygun düşmektedir.

Hasan Eren, Balkan adının "*Oğuzca balık sözünden -n ekiyle yapılmış bir türevi*" olduğu inancındadır. (Eren, 2010: 40) Todorova, Hasan Eren'in bu konu

hakkındaki makalesi için “*çamur* anlamına gelen *balk*’a Türkçe küçültme eki –an eklenerek oluşturulmuştur” der. (Todorova, 2010: 64) Aslında Eren’in makalesinde şöyle demektedir: Oğuzca balık sözü “çamur” anlamına gelmektedir. (Eren, 2010: 41) Ayrıca “-n” eki burada yapım eki vazifesindedir, küçültme eki değildir.

Sırf Türkçe olduğundan Balkan adının bölgeye uygun bir terim olmadığını düşünmek de yanlıştır.

“Bulgarca Stara Planina adı yalnız resmî dilde kalmış, Türkçe Balkan adı ise günlük konuşmada ve yer adlarında büyük yer tutmuştur. Örnek olarak, Bulgaristan’da resmî gezi ve turizm işletmesine Balkanturist adı verilmiştir. Balkan Savaşı, Balkan Paktı gibi olaylar (...) ” (Eren, 1987: 5) Hasan Eren’in verdiği örnekte olduğu gibi “Balkan” terimi halk tarafından da kabul görmüştür.

4.1.4.Sonuç

Balkanların yukarıda bahsettiğimiz bu durumu, edebiyatta Balkan adından “Balkanlaşma” adını türemiştir. “Balkanlaşma terimi coğrafi bir alanın küçük ve çoğu zaman birbirine düşmanca birimler arasında bölünmesini anlatmak için kullanılagelmiştir” (Todorova, 2010: 77)

Balkan adı çokanlamlılığı ile varlığını sürdürürken, “Balkanlaşma” bu çokanlamlılığı kırmaya çalışır.

Osmanlı Devletinin zayıflamasının yarattığı boşluğu önce Müslüman savaş beyleri, sonra da daha düzenli ve sürekli olarak Batı Avrupalı büyük güçler (İngiltere, Fransa, Avusturya, Rusya, Prusya) tarafından açıkça ya da el altından desteklenen, Avrupa’da eğitilmiş Hristiyanlar doldurdu. Bu insanlar için doğal kültürel ve siyasal birim, heterojen ve çok dilli Balkan mozaiki değil, ortak bir dil, kültür ve çoğu kez dinle tanımlanan, tarihsel olarak sürekli, etnik açıdan arı bir grup olarak hayal edilen ulustu. (Wachtel, 2009: 21)

XX. yüzyılın başından itibaren Balkanlar, Balkanlaşmayla tek uluslu devletlere dönüştü. Balkan terimi bu tek uluslu devletlerin hepsi olarak görülmeye başlandı: Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan, Karadağ, Makedonya, Hırvatistan, Arnavutluk, Kosova, Bosna-Hersek, Slovenya.

İyiye mi, yoksa kötüye mi bilinmez, ama *Balkanlar* Güneydoğu Avrupa'ya dönüşüyor. (Wachtel, 2009: 23)

4.2.BALKANLARIN KISA TARİHİ

Balkanların tarihi Balkan adı gibi çok katmanlı ve çelişkilerle dolu bir tarihtir. Asıl inceleme konumuza geçmeden önce, Balkanların kısa bir tarihini tarih çağlarına göre vermeyi uygun bulduk.

4.2.1.Tarih Öncesi Çağlar

Balkanların kültürel yapılanması genelde Hint-Avrupa dil ailesine dâhil ve birbiriyle belirli ölçüde dil akrabalığı olan, kendi içlerinde de bazı lehçe farklılıkları olduğu fark edilen iki kültürün hâkimiyetindedir. Bunlardan ilki, batıda Adriyatik kıyısı ve Dinar dağları boyunca yayılarak orta bölgelere kadar sokulan İlirler, diğeri ise Balkanların doğusunda özellikle günümüzde de taşıyan Trakya merkezli olarak, batıda Vardar bölgesinden doğuda Karadeniz ve Marmara kıyılarına, kuzeyde Tuna nehrinden güneyde Ege kıyılarına kadar yayılan alanda bulunan Traklardır. (Beksaç, 2006: 44, 45)

Arnavutlar İlirler'i ataları olarak kabul ederler. (Bozbora, 2006: 261) Castellan ise "İllirya kökenli Arnavutlar ise, Tuna havzasını takibe, iki bin sene boyunca özellikle Slavlar'ınki olmak üzere birçok akına rağmen Adriyatik kıyılarında Arnavut halkının doğuşunu sağladılar" demiştir. (Castellan, 1992: 19,20)

Tuna'nın kuzey kesimlerinde yaşayan Getler ve Dakyalılar ile yakınlarında yerleşmiş Moesialılar, Balkanların orta kesiminde yaşayan Triballiler Trak

kökenlidir. (Beksaç, 2006: 45) Osmanlıların Ulah dediği bugünkü Romenlerin kökeni ise Dakyalılar'a (Daçialılar ya da Daklar) dayanmaktadır.

İlirler ve Traklar savaşçı kavimlerdir.

Birer Demir Çağı medeniyeti olan bu halkların her ikisi de kabile örgütlenmesine dayalı idiler. Trakyalılar, M.Ö. 5. Yüzyılda örgütlü bir devlet kurdular. (Jelavich, 2009: 4)

MÖ 1400-1000 arasına yerleşen Geç Bronz Çağı içinde Balkan tarihinin önemli halkları olan Trak ve İlr kültürleri yanı sıra, daha güneyde Yunan uygarlığının ilk şekillenme ve ortaya çıkış aşamasıdır. (Beksaç, 2006: 43)

4.2.2. İlkçağ

4.2.2.1.Yunan Devletleri ve Makedonya Krallığı

İlk büyük Avrupa medeniyeti, o vakitler kendilerini Helenler, ülkelerini ise Hellas olarak isimlendirmekte olan Yunanlılar tarafından Ege Denizi ada ve sahillerinde kuruldu. (Jelavich, 2009: 4)

Din, dil ve kültür itibarıyla ortak olmaların karşın, bu şehir-devletler, güçlerinin büyük bölümünü süregelen iç çatışmalarda ve savaşlarda tüketti. Bu yüzden Makedonyalı Filip'in saltanatıyla (M.Ö. 359-336) birlikte Makedonya'da zuhur eden büyük askeri güce karşı koyacak durumda değillerdi. Üst sınıfları o sıralarda Yunanistan'ın güçlü kültürel etkisi altında bulunmasına karşın Makedonyalılar, etnik bakımdan muhtemelen İlliryalı idiler. (Jelavich, 2009: 7) Castellan ise antik çağdan beri kuzey Hellad bölgesinde yerleşmiş bu sakinlerin Yunanlı ya da Yunanlılaştırılmış Trakyalı olup olmadığı üzerinde bir fikir birliğine varılamamıştır" der. (Castellan, 1992: 28, 29) Güçlü krallık, feodal tip asalet, boyunduruk altına alınmış çiftçiler gibi kurumlarıyla, Klasik Yunan'dan çok Dor kültüre yakındırlar. (Castellan, 1992: 29)

Makedonyalılar anavatanları olan Haliacmon nehri bölgesinden doğuya doğru yayılarak genişlemiş ve MÖ 7. Yüzyılın ikinci yarısında Kral I. Perdikas başkanlığında siyasi bir birliğe ulaşmış ve MÖ 6. Yüzyıldan itibaren Hellenize olmuşlardır. (Beksaç, 2006: 45) Beksaç, Makedonyalıların İilir ve Traklar gibi benzer bir kökene sahip olduğunu söyler.

Büyük İskender'le (M.Ö. 336-323) İmparatorluk haline gelen Makedonya Krallığı, İskender'in ölümüyle ortaya çıkan iç gerilimlerden dolayı İmparatorluk parçalandı.

Hellen monarşileri ile aralarındaki çekişmeler, Roma İmparatorluğu ile giriştiği savaşlarda Makedonya'nın aleyhine sonuçlanmıştır. (...)III. Makedonya savaşı (171-168) sonunda Roma'ya bağlanan Makedonya, aralarında hiçbir bağ bulunmayan dört devlete ayrıldı. Bir süre sonra da İllirya, Epeiros ve Teselya Makedonya adı altında bir Roma eyaleti olarak düzenlendi (148). Yunanistan'daki şehir devletleri de Makedonya eyaletine bağlandı (146). Bu tarihten itibaren Yunanistan toprakları bütünüyle Roma hâkimiyetine girmiş oldu. (Özman, 2006: 63)

4.2.2.2.Roma İmparatorluğunun Egemenliği

Romalılar, Adriyatik'in öte yakasına doğru ilk olarak M.Ö. 3. yüzyılda harekete geçti. Romalıların amacı, sonraları Roma'nın Dalmaçya eyaleti olacak olan Adriyatik'in doğu sahilinde faaliyet gösteren korsanları ezmektir. (Jelavich, 2009: 9)

İyi savaşçı olan İilirler Roma yönetimi tarafından değer verilen askerler olarak MÖ 3. yüzyıldan sonra Roma lejyonlarında ve Praetoria muhafızları olarak ön plana çıktılar. (Beksaç, 2006: 48) İiliryalı olan Aurelien, Diocletien, Constantin, Maximian, II Claudius gibi komutanlar Roma İmparatorluğunda yüksek mevkilere geldiler.

Kuzey doğuda Trakya ülkelerinde Makedonya kralı Philippe'den önce başlayan Yunan kültür ve dilinin yaygınlaştırılması tamamlanmış, bununla birlikte

kuzeybatıda, yazılı bir kültürden yoksun olan İlliryalılar, daha sonra Arnavutluk olacak olan yerel kantonlar dışında Latince'yi benimsemişlerdi. (Castellan, 1993: 31)

Dacia (Daçya/ Dakya) 165 yıl süresince Romalıların egemenliğinde kaldı. Buradaki kültür de Roma kültüründen çok etkilendi. Latin dili, Dacialıların Romalılaşmasını sağladı.

Burada yaşayanlara ilk önce Romalı, sonra Romanik ve nihayet Romen denmiştir. (Tosun, 2006: 255)

İmparator Aurelian Daçia'dan çekilme kararı (M.S. 270) aldıktan sonra sınırlarını korumada zorluk çekmeye başladı.

4.2.3. Ortaçağ

4.2.3.1. Bizans İmparatorluğunun Egemenliği

İmparator Constantinus (Constantin) 330 yılında, İmparatorluğun başkentini eski Yunan şehri olan Byzantion'a (Bizans) taşıdı. İmparator bu şehre kendi adını vererek, Konstantinopolis denildi. Konstantinopolis'i bir Hristiyan kenti yaptı.

395 yılında ise Doğu ve Batı Roma İmparatorluğu olmak üzere ikiye ayrıldı.

Yunan yaşamı, Bizans'ın başkentini merkez tutmuş bulunuyordu. (Jelavich, 2009: 12) Roma Kilisesi'nin dilinin Latince kalmasına karşın, Bizans Kilisesi'nin dili Yunanca idi. (Jelavich, 2009: 12) Konstantinopolis kilisesi, kullandığı dil açısından ve daha da önemlisi antik felsefenin temeliyle uzlaşan ilahiyat kaynağı açısından Yunan özellikleri taşıyordu. (Castellan, 1993: 33)

Bu ayrım daha sonra Balkanlardaki Katolik-Ortodoks çizgisini belirleyecektir.

VI ve VII. yüzyıllarda, Bizans için en büyük tehlikeyi Asya'da Persler ile Arapların, Avrupa'da ise Avarlar ile Slavların ilerleyişi oluşturdu. 627 yılında (...) Pers tehdidi savuşturuldu. (Jelavich, 2009: 14) Fakat Slavlar Balkanlar'da kalıcı olacaktı.

4.2.3.2.Avar Hâkimiyeti ve Slavların Balkanlara Gelişi

Göktürk Kağanlığının kurulmasından sonra (M.S. 552) Jujanlar (Avarlar)'ın bir kısmı İdil (Volga) nehrini aşarak Avrupa'ya geçmişler ve 568'e doğru, Pannoya merkez olmak üzere, büyük bir Avar İmparatorluğu kurmuşlardı. Slavlara meskûn sahanın kâmilten Avarlara tâbi olduğu biliniyor. Slavların faal bir unsur olarak ilk defa tarih sahnesinde görülmeleri, Balkanlarda ve Bohemya'da yerleşmeleri, ilk siyasî teşkilât kurmaları ve hatta etnik bakımdan ve karakter itibariyle değişimleri Avar hâkimiyetinin tesiriyle olduğu anlaşılmaktadır. (Kurat, 1987: 5)

Slavlar, Hunların Alman kabilelerini ezerek Doğu Avrupa'dan uzaklaştırması sayesinde rahat kalmışlar ve üç yönde, doğu, batı ve güney, ilerlemeye başlamışlardı. Güneye yayılma Doğu ve Batı Slavlarından kopan iki ayrı kol tarafından, kademe kademe gerçekleştirilmiştir. Doğu Slavları Karpat havzasına girerken, Batı Slavları da Orta Tuna boylarına inmişlerdir. Doğu Slavları o günlere kadar zaten en az iki nesildir Kutrigur Türkleri eşliğinde Balkanlara akın yapıyorlardı. Bunlarla Avarlar hiçbir zaman uyuşamadılar. Bunların Orta Avrupa ormanlarından çıkıp gelen bu bitip tükenmez sayıdaki ırkdaşları da Avarların dikkatini çekmiş, onları Bizans'a karşı kullanmaya başlamışlardır. Böylece Balkanlar Avar-Slav ortak akınlarına maruz kaldı. Balkanların Kuzeydoğu köşesinden gelen Slavlar ise, Avarlardan bağımsız hareket ediyorlardı. Hem nesillerdir Bizans'ın kuzey cephesini ihmal etmesi, hem de Avarlarla mücadele yüzünden ki buna esas sebepler arasında İran'la süregiden savaşları da eklemeliyiz, Balkanların doğusunun savunmasız kalması sebebiyle bu Slavlar hiçbir engel görmeden Yunanistan'a kadar indiler. (Karatay, 2006: 89)

4.2.3.3.Bulgarlar

453 yılında Batı Hun Devletinin hükümdarı Atilla'nın ölümü üzerine bir grup Hun onun oğlu İrnek önderliğinde Macaristan topraklarından ayrılarak doğuya hareket eder. Burada menşeleri Orta Asya'da Ting Ling olarak bilinen kavme kadar uzanan Ogurlarla karşılaşırlar. Bu karışımından Bulgarlar (Bulgar Türkleri) ortaya çıkar. Bulgarların tarih sahnesinde göründükleri tarihten itibaren Bizans ile olan ilişkileri önem taşır. (Kayapınar, 2006: 105)

Tuna Bulgar Devleti 681-865 yılları arasında eski Türk devlet geleneğine göre teşkilatlandırılmış bir devlettir. Her ne kadar bu ilk evrede Slavlar da devletin içerisinde yer alan bir unsur olsalar da, devlet idaresinde çok fazla yer almamışlardır. Bu evrede Bulgarlar ve Slavlar iki ayrı unsur olarak aynı devlet içerisinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. 865-1018 yılları arasında yaşanan ikinci evrede Tuna Bulgar Devleti, Türk karakterini yitirerek Ortodoks Hristiyan ve Slav karakterini almıştır. 1018 yılında Bizans hâkimiyetine girmesiyle tüm Bulgaristan toprakları thema sistemine dâhil edilmiştir. 1187 yılında II. Bulgar Devletinin kurulduğu tarihe kadar Bulgaristan 169 yıl Bizans hâkimiyetinde kalmıştır. (Kayapınar, 2006: 125,126)

4.2.3.4.Sırplar

XII. yüzyılın sonuna doğru, Balkanlar'ın güneybatısında önemli bir Sırp devleti yükselmeye başladı. (Wachtel, 2009: 50)

Latin arasından ve Bizans iç savaşlarından sonra İmparatorluğun zayıflaması, kral Etienne Uros'un, Bulgarlarca işgal edilen Üsküp'ü almasına ve burayı başkent yapmasına, daha sonra Dibra'yı fethetmesine ve Durazzo yakınlarındaki sahile kadar ilerlemesine yol açtı. Köstendil yakınlarındaki Velbuzd'da Bulgar tehlikesini tamamen yok edip Balkanlarda Sırp üstünlüğünün yolunu açarak Bizans ve Bulgarlara karşı büyük bir zafer kazandı. Bu üstünlük, en büyük Sırp hâkimi olarak kabul edilen kişinin eseri idi: Etienne Dušan (1331-1355) (Castellan, 1993: 44)

Dušan, Konstantinopolis'in karşı koymasına rağmen patrik makamına yükselen İpek metropoliti tarafından, Üsküp'te, "Sırlar'ın ve Yunanlılar'ın İmparatoru" olarak taç giydi. (Castellan, 1993: 44)

Yüzyıllar öncesinin Bulgaristan Çarı Simeon gibi, yeni adıyla Çar Dušan da sadece büyük bir Sırbistan değil, bizzat Bizans İmparatorluğu'nu miras almayı da düşledi. Ne var ki Dušan Konstantinopolis' saldırımadan öldü ve ölümünden sonra yerel beyler arasında yaşanan kan davaları, parçalanmaya ve sonunda da Sırp İmparatorluğu'nun XIV. yüzyılın sonunda Osmanlılar tarafından yıkılmasına yol açtı. (Wachtel, 2009: 51)

4.2.3.5.Hırvatlar

Galiçya civarından kalkarak Dalmaçya'ya gelen ve Bizans yardımıyla Avarları kovup burayı yurt edinen Hırvatlar, Kafkasların kuzeyindeki düzlüklerde yaşarken ortadan kaybolan Sarı Oğurlardan bir topluluktur. Avarları kovan ve kendilerine bir devlet kuran ilk Hırvatların sayıca çok az olduklarını tahmin etmemiz mümkün. Sahilden itibaren bugünkü Karlovac'ı merkeze alan bölge olarak düşünmemiz gereken ilk Hırvat arazisi, kuzeyden gelen akınlar açık olduğundan daha ilk akınlardan itibaren Slavlaşmıştı. Bulgarlar ve Ruslar gibi, kendileri eriyip giderken çok daha kalabalık kitlelere kendi ulusal isimlerini kabul ettireceklerdir. Bunun en büyük sebebi kuşkusuz Slav kabilelerinin isimsiz oluşu, bir devlet çatısı altına girdiklerinde o devlere nispetle kurucu halkın ismini kolayca benimsemeleridir. (Karatay, 2006: 96, 97)

Hırvatlar, Zvonimir saltanatı döneminde Katolikliği seçmişlerdir. (Jelavich, 2009: 25)

Hırvatların yaşadığı bölge olan Dalmaçya Macaristan ve Venedik arasında savaş sebebi olmuştur. Osmanlı Devleti ise emin adımlarla 13. ve 14. Yüzyıllarda Balkanlarda ilerlemekteydi.

Mohaç zaferi ile de Dalmaçya'nın tamamı Osmanlı idaresine geçmiştir.(Karatay, 2006: 103)

4.2.3.5.Peçenekler, Uzlar, Kumanlar

Peçenek, Uz ve Kuman kavimlerinin göçü organik bir şekilde yekdiğerine bağlıdır. Bu üçü, Doğu Avrupa Bozkır bölgesinde, Türklüğün son büyük müstakil halklar dalgasını teşkil ederler. (Rásony, 1996: 130)

XI. yüzyıl ortasında Uz'lar Peçenek'leri Don-Dnyeper nehirleri arasından çıkararak 1065'de Balkan'lara büyük bir taarruz yaptılar. Ancak kanlı bir yenilgiye uğrayarak geri döndüler. (Rásony, 1996: 132)

Balkanlar'a yerleşen Peçenek'ler Kuman'ların meydana çıkmasından sonra da birçok kargaşalıklar yarattılar. 1078'de Kuman'larla birleşerek Edirne'ye taarruz ederler. Bizans tarihçisi Anna Komnena muasır Peçenek ve Selçuk tehdidine ima ederekten, imparatorluk sınırlarının doğuda Boğaz, batıda Edirne olacak derecede küçüldüğünü yazıyor. Hatta 1091'de Konstantiniye surları altında Peçenekler gözükyorlar. *Uspenski*, 1090-1091 kışında *Alexios Comnenos*'un durumunu, imparatorluğun, Osmanlılar tarafından sarılıp alındığı ve her taraftan dış âlemden tecrit edildiği son günleri ile kıyaslıyor. (Rásony, 1996: 133)

Rásony, *"bugünkü Rumen ovası Hun'lardan itibaren atlı Türk halklarının beğendikleri bir ülke idi"* der ve Kurum hanın da bugünkü Romanya sahasına 10.000 aileyi Balkan'lara alıp yerleştirdiğini ekler. Peçenek'ler de, muasır Kedrenos'un verdiği habere göre, XI. Yüzyılın ilk yarısında Balkan'lardaki İslav ve Ulah sekeneyi Tuna kuzeyine sürmüşlerdir. Peçeneklerin ve Kumanların binlerce aileyi Makedonya'dan sürüp çıkardıklarına dair pek çok belge vardır. (Rásony, 1996: 148)

1330'larda teşekkül ettiği bilinen ilk Romen devletinin de Kuman-Kıpçak unsuruna dayanan bir başbuğ ailesi tarafından kurulduğu görülmektedir. (Kafesoğlu,

1984: 195)Romenlerin ünlü komutanı Basaraba'nın da Türk ya da Moğollardan Türkleşmiş bir Türk olduğu söylenir. (Rásonyi, 1996: 150)

Kumanların Balkanlarda 1185-1237 arasındaki devirde bilhassa önemli rolü vardı. O devirde II. Bulgar imparatorluğunun kurulmasında ve Bizans devleti, sonra onun yerindeki Latin İmparatorluğu aleyhinde mücadelelerde önemli rol oynadılar. (...)Asen ve Peter kardeşler Tuna'nın kuzeyinde yaşayan Kuman akrabalarına iltica ettiler ve onların yardımı ile çoktan beri Bizans boyunduruğu altında bulunan Bulgaristan'ın, II. Bulgar imparatorluğu adı altında istiklalini elde ettiler. Asen Bulgaristan çarı oldu. Bu imparatorluk başlangıçta: eskiden beri islavlaşmış Bulgarların yanında dil ve etnik bakımdan İslavlarla büyük ölçüde karışmış ve kısmen Kumanların reayası (serf) olan Vlahlara ve Kumanlara dayanıyordu. (Rásonyi, 1996: 153)

4.2.3.6. I.Murad ve I. Kosova Savaşı

Bizans'ın Balkanların kapısındaki sağlam bir sürgü olduğunu anlayan Orhan'ın oğlu I. Murad Hüdavendigâr (1326) bu bölgeyi kuşatmanın iyi olacağını düşünmüştü. I. Murad 1361 yılında ya da 1362'de Çanakkale boğazını geçerek Hadrianus'un kenti Edirne'yi ele geçirdi ve Edirne Osmanlı'nın ikinci başkenti, Avrupa'daki başkenti oldu. (Roux, 2008: 328)

Edirne'nin fethinden sonra uçlarda biriken Türkmenlerin Rumeli'ye geçişleri hızlandırıldı. Çirmen Zaferi'nden sonra Batı Trakya'nın, müteakiben Makedonya'nın zaptı da mümkün olmuştur. (İnbaşı, 2006: 290)

Yarımadanın geleceği açısından en belirleyici sonucu, Osmanlıların Meriç'te elde ettikleri zaferin temin etmesine karşın, 1389 yılı Haziran ayında gerçekleşen Kosova Savaşı, efsanevi ve destansı şiirlerde en çok yer alan savaş oldu. (Jelavich, 2009: 33)

Sırp prensi Lazar, I. Murad'ı Osmanlı kaynaklarına göre savaş alanında öldürür. Sırp lar ise Murad'ın çadırına sızıp öldürdüğünü söylerler.

4.2.3.7.Yıldırım Bayezid

Sultan I. Murad'ın şehadetinden sonra, Osmanlı tahtına oğlu Yıldırım Bayezid geçmiştir. Kazanılan bu zaferden sonra başlayan ve Güney Balkanlar'da genişleyen Türk fetihleri, Makedonya, Sırbistan, Arnavutluk ve Bosna'ya kadar uzanmıştır. Üsküp, Yıldırım Bayezid zamanında Paşa Yiğit Bey tarafından 6 Ocak 1392 tarihinde fethedilmiştir. (İnbaşı, 2006: 291)

Sultan I. Murad'ı müteakiben Yıldırım Bayezid döneminde Rumeli'nin Türkleşmesi amacıyla daha büyük ölçüde Türkmen unsurun nakledildiği bilinmektedir. Bu nakil sırasında, devlet tarafından kendilerine zengin topraklar verilmek, bütün akrabalarıyla göçecek olanlara yurtluk, toprak, tımar gibi imtiyazlar tanınmak suretiyle muhaceret teşvik edilmiştir. (İnbaşı, 2006: 294)

1402 Timur'la yapılan Ankara Savaşı, Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki fetihlerine ara verdirmiştir.

Bu savaş aynı zamanda Bizans'ın bir yarım yüzyıl daha ayakta kalmasını sağlamıştır. (Castellan, 1993: 71)

4.2.3.8.II. Murad ve II. Kosova Savaşı

II. Murad, Bizans'ın Osmanlı baskısı karşısında yönetimini Venedik'e bıraktığı Selanik'i karadan ve denizden kuşattı. Böylece Osmanlı – Venedik Savaşları (1425-30) başladı. Selanik 1430'da Osmanlıların eline geçti. (Ana Britannica, 1989: 300)

Erdel voyvodası Yanoş (János) Hunyadi'nin çevresinde toplanmış Macarlar, Polonyalılar, Almanlar, Venedikliler ile İskender Bey'in (Gjergj Kastrioti) komutasındaki Arnavutlardan oluşan yeni bir haçlı seferine karşı duramadı ve Segedin'de lehine olmayan bir barış antlaşması imzalamak zorunda kaldı. (Roux, 2008: 348)

1444'te II. Murad tahtı oğlu II. Mehmed'e bırakır, fakat Hristiyanların tekrar saldırması üzerine Varna Savaşında ordunun başına geçer. 1446'da ise Edirne'ye dönüp tekrar tahta çıkar.

II. Murad, I. Bayezid'in Ankara Savaşı'ndaki yenilgisinden sonra elden çıkan Mora içlerine ilerleyerek 1446'da yarımadayı Osmanlı topraklarına kattı. Ertesi yıl ise Kocacık'ı (Svetigrad) aldı. (Ana Britannica, 1989: 301)

1448 yılındaki II. Kosova Savaşı'nda Hunyadi'yi mağlup edip son büyük Haçlı seferini durdurdu.

Hiç tartışmasız II. Murad Balkanlar'ın fatihi olmuştu. Geriye sadece Bizans İmparatorluğu'nun birkaç şehri, özellikle Konstantinopolis (İstanbul) kalmıştı. Haçlı tehlikesini tamamen kırarak, oğluna güçlü bir ordu ve sağlam bir yönetim bırakmıştı. (Castellan, 1993: 83)

4.2.4.Yeniçağ

4.2.4.1.Bizans İmparatorluğunun Yıkılışı ve Osmanlı'nın Balkanlardaki Fetihleri

Fatih, 29 Mayıs 1453 tarihinde Konstantinopolis veya Arapların dediği gibi Konstantinnye adındaki dünya şehrine sahip oldu. (Doğru, 2006: 301)

Bu durum Bizans İmparatorluğunun sonu ve dünya tarihinde yeni bir çağın başlangıcı oldu.

İstanbul'un fethi Osmanlıların Anadolu ve Avrupa'daki arazileri arasında bir köprü kurmuştu; Osmanlı devletinin bu fetih birliğini sağlamış, fütuhât kuvvetine yeni bir hamle gücü katmıştı. Kudretli Türk devleti Balkanlardaki Grek, Lâtin ve İslav bölgelerini süratle yuttu. 1456 yılında Atina Osmanlıların eline geçti ve bin yıldan beri Bâkire Meryem adına kiliselik etmiş olan Partheon bir Türk Camii oldu. 1460'da Bizans Mora'sının yaşamı sona erdi. 1461 Eylülünde Trabzon imparatorluğu da düştü. Ve bununla Grek topraklarının son kalıntısı da Türk hâkimiyeti altına girmiş oldu. Sırp despotluğu daha 1459'da boyun eğmiş, onu 1463'de Bosna krallığı izlemiş ve yüzyılın sona ermesinden önce Adriyatik'e kadar geri kalan İslav ve Arnavut ülkeleri de Türklerin eline geçmişti. Şimdi ortada yine, Mezopotamya'dan Adriyatik'e kadar uzanan ve İstanbul ile doğal merkezine sahip bulunan bir devlet vardı: Bizans imparatorluğunun yıkıntılardan yükselen, eski Bizans ülkelerini bir defa daha yüzyıllar boyunca bir devlet kuruluşu halinde birleştirmesini bilen Türk devleti. (Ostrogorsky, 2011: 526,527)

Balkanlarda Fatih'i en çok uğraştıran İskender Bey olmuştur. İskender Bey'in 1478 yılında ölmesiyle önce Kroya şehri alındı, sonra Evranosoğlu Ahmet Bey İşkodra'yı 1479 tarihinde teslim aldı. Böylece Arnavutluk'un fethi tamamlanmıştır. (Doğru, 2006: 304)

İskender Bey gibi III. Vlad da, yaptığı bütün bağlılık yeminlerine uymadı ve 1460'ların başında Osmanlılara karşı bir ayaklanmaya öncülük etti. (Wachtel, 2009: 79) Kazıklı Voyvoda olarak da bilinen III. Vlad ya da Vlad Çepeş'e karşı Fatih sefere çıktı.

Eflak 1462 tarihinden itibaren Osmanlı Devletinin "mümtaz bir eyaleti" oldu. (Doğru, 2006: 305)

II. Bayezid zamanında ise Boğdan prensi Stefan Çel Mare Osmanlı hâkimiyetini kabul etti.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nun toprakları, Avrupa, Asya ve Afrika'nın büyük bölümünü kapsar hale geldi. 1521 yılında, stratejik açıdan önemli bir şehir olan Belgrad'ı aldı. Bununla birlikte Süleyman'ın en büyük zaferini, Kosova'nın Macaristan'daki muadili olan Mohaç'ta, Macar Kralı II. Layoş'a karşı 1526 yılında elde ettiği zafer teşkil edecekti. Bu zafer, önemli siyasi değişikliklere yol açacaktı. İzleyen yıllarda müteakip savaşların ardından, Erdel de dâhil olmak üzere Macar topraklarının büyük bölümü Osmanlı hâkimiyeti altına girdi. Daha sonra, Hırvatistan ve Slovenya kısmı Habsburg İmparatorluğu'nun bir parçası haline geldi. (Jelavich, 2009: 36,37)

Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu bu süre içinde çok sayıda Yörük Makedonya ovalarına yerleşmiştir. Castellan'a göre bunun askeri stratejik bir nedeni vardı. Türkmenler de Doğu Trakya'ya, yeni başkent Edirne'ye, ya da Dobruca ve Bulgar kıyıları gibi sınır bölgelerine yerleşmişlerdi. (Castellan, 1993: 119)

Osmanlı İmparatorluğunun Batıdaki ilerleyişi Viyana'da durdu. Uzun XIX. yüzyılın getirdiği kargaşa ortamına kadar Balkanların büyük çoğunluğu Osmanlı Devleti egemenliğinde kaldı.

4.2.5. Sonuç

Balkanlar daima Balkanların kalmış, Osmanlı İmparatorluğu, burada, binlerce yıldır Bizans modeliyle şekillenmiş oldukça fazla sayıda Hristiyan topluluklarla karşılaşmıştı. (Castellan, 1993: 117)

Castellan, ayrıca Osmanlı fetihlerinin bu bölgeye yeni bir kültür ve toplum medeniyeti getirdiği söyler, o da Türkmen ve İran-Arap kaynaklı olan kültürdür. Aslında Türk akınları Balkanlara Osmanlılardan önce de yapılmıştı. Bunu yukarıda da bahsettiğimiz Avar, Uz, Peçenek ve Kuman Türk kavimlerinin V. ve VI. yüzyıldan beri Balkanlara gelişinden görmekteyiz fakat Türk kültürünün kalıcılığı Osmanlı hâkimiyeti sayesinde. Bu yüzden Castellan'a hak verilebilir.

Osmanlı fetihlerinin başladığı XIV. yüzyıldan, XX. yüzyıla kadar olan süreçte bu kadar farklı kavmi bir arada tutan unsur “millet” anlayışıdır.

Osmanlı Devleti bir milletler topluluğu olduğundan ve doğası gereği ulus bilincini göz ardı eder. (Taştan, 2006: 413)

Jelavich “*Osmanlı’nın Balkanlarda görünen en önemli etkisinin eski yöneticilerin, Bizans imparatorlarının, Balkan krallarının ve Hristiyan feodal asilzadelerinin çoğunun ortadan kalkmasıdır*” der. Bu liderlikler ortadan kalkmış olmasına rağmen, Ortodoks kilisesinin ve onun idari hiyerarşisinin varlığını sürdürdüğünü vurgulamak gerekir. (Jelavich, 2009: 39)

Özel Grek damgasını taşıyan şekliyle Hristiyan dini, Bizans düşünce ve ruhunun zübdesi ve aynı zamanda Roma Katolikliğinin rakibi ve zıddı olmak sıfatıyla hem Grekler ve hem de doğu ve güney İslavları için kutsallar kutsalı olarak kaldı. Türk hâkimiyeti yıllarında Ortodoks inanç Grekler ve güney İslavları için kendi fikri ve kavmi özelliklerinin ifadesi idi; bu inanç Balkan kavimlerini Türk dalgaları içinde çözülüp erimekten korudu ve böylece onların milli devletler olarak yeniden doğmalarına imkân verdi. (Ostrogorsky, 2011: 527)

4.3.BALKAN COĞRAFYASINDA MAKEDONYA

4.3.1.Osmanlı İmparatorluğunun En Uzun Yüzyılı

Bir önceki bölümde Balkanların tarihini belli başlıklar altında yakınçağa kadar anlattık. Bundan sonraki kısımda ise çalışmamızın konusunun da geçtiği bugünkü Makedonya’nın oluşumunu ve geçirdiği evreler anlatılacaktır.

1775’te Balkan Yarımadası’nı üç imparatorluk yönetiyordu. Osmanlılar hala aslan payına sahiptiler; ama 1774’te Erdel, Hırvatistan ve Voyvodina’yı bir daha geri almamak üzere Avusturyalı Habsburglara kaptırmışlardı. Arnavutluk’un kuzeyinde kalan Adriyatik kıyısı, çok büyük ölçüde Venedik toprağıydı. Sallantılı özgürlüğünü

ustaca diplomasiyle sürdüren Ragusa (Dubrovnik) ve gururlu klanların fethetmeye değmeyecek kadar verimsiz dağlık topraklarda yarı bağımsız bir varlık oluşturdıkları Karadağ bir istisnaydı. 1923 yılı geldiğinde bu üç imparatorluk birer anıydı ve Balkanlar'ın siyasal haritası, adlarını çoğunluğu oluşturan halklardan alan yeni devletlerin ortaya çıkışıyla dönüşmüştü: Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Türkiye ile Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı. Bölgenin tüm ulus inşacıları yeni Balkan devletlerinin klasik dönemde ve Ortaçağ'daki atalarına gururla işaret etmelerine rağmen, aslında temel aldıkları modeller yakın zamanda Batı Avrupa'dan ithal edilmişti. (Wachtel, 2009: 85)

Batı Avrupa'nın ithal ettiği görüş, "ulusçuluk" olmuştur. Balkanlardaki ulusçuluk ise Osmanlı İmparatorluğunda önce isyanlarla gün yüzüne çıkmıştır. Sonra Balkan Savaşları ile Osmanlı hâkimiyeti Balkanlardan tamamen silinmiştir. Osmanlı'nın en uzun yüzyılı olan XIX. yüzyıl, Balkanlardaki isyanlara çareler aramakla ve toprak kaybetmekle geçmiştir.

4.3.2.Makedonya Sorunu

Kazım Nami Duru hatıralarında "Makedonya neresidir?" diye sorar çünkü Osmanlı Devleti Makedonya tabirini hiç kullanmamıştır.

Berlin Antlaşması'yla Makedonya Sorunu'nun doğmasından, özellikle de Makedonya'da Avrupa reform hareketinin başlamasından sonra (1903) "Makedonya" Osmanlı bilincine kavram olarak girmiştir. Ama hala resmî olarak "Makedonya"dan değil *vilâyet-i selâse*'den (üç vilayet) söz ediliyordu. Bunlar Kosova, Manastır, Selanik vilayetleri idi. (Adanır, 1996: 3)

Makedonya'nın bir problem olarak ortaya çıkma nedeni, etnik yapı, dil, din ve siyaset gibi etkenlerle çok kolay karıştırılıp parçalanacak bir bölge olmasıdır. Kazım Nami Duru Makedonya'yı İsviçre'ye benzetir ve şöyle der:

"İsviçre'de Alman, Fransız, İtalyan, uluslarından insanlar yaşar; medeniyetleri birdir. Makedonya'da ise birbiri içine girmiş beş

ulus vardır: Türk, Bulgar, Rum, Koçovalak¹, Sırp. Böyle olduğu halde, iyi bir idare altında bu beş ulus anlaşarak, kaynaşarak, pek rahat yaşayabilirlerdi. Ancak Bulgar Eksarhlığına, Rumlarla Koçovalaklar ise İstanbul Patrikliğine bağlıdır. Rum Ortodokslar, Bulgarları da kendi kiliselerine bağlı tutmak istedikleri halde Eksarhistliğin Osmanlı Devletince kabul edilmiş olmasından dolayı, bunu başaramamışlardır. Ulahlar ise, Patrikhane Kilisesine bağlıdır. Ulahlar, Rumen diliyle okutacak okullar açılmasını istedikleri halde, Rum metropolitleri, papasları buna hiç yanaşmıyorlardı. Çünkü Rumlar, Makedonya'nın baştanbaşa Yunanistan'a bağlanmasını istiyorlardı. Osmanlı egemenliği altında böyle olunca, Makedonya İsviçre gibi bir bağımsızlığa nasıl sahip olabilirdi? İsviçreliler Balkan uluslarından çok daha medenî idiler. Bulgarların çoğu, Türk beylerinin çiftliklerinde yarıcı oldukları için mülk sahibi değildiler. Rumların kendi köyleri vardı. Ulahlar ise koyun sürüleriyle yaşadıkları için hemen hemen göçebe idiler.” (Duru, 1959: 28)

Makedonya'da ulusçuluk yapmak aslında “Makedonya'yı topraklarına kim katacak oyunu”nun mücadelesiydi. Bu oyunun başkahramanları ise Bulgarlar, Yunanlar ve Sırlardı.

Bulgarların amacı, Makedonya'nın bütününe sahip olarak, Ege Denizi'ne inmekti. Bulgarlar, “komita” denilen çeteler kurmak ve tedhiş yöntemleri kullanmak yollarıyla, Bulgar olmayanları sindirmeye ya da bölgeden kaçtırmaya çalışmıştı. Yunanlılar ise, Makedonya'ya çeşitli bağlarla bağlı bulunuyorlardı. Bu bölge, uzun zaman Büyük İskender'in vatanı olmuş, Bizans imparatorlarının yönetimi altında bulunmuş ve Yunan kilisesi tarafından Ortodokslastırılmıştı. Bu yüzden Yunanlılar, Makedonya'yı kendilerine ait olarak görmeye başlamıştı. Sırlar, Makedonya'nın kuzeybatısında çoğunluk oluşturmaktaydı. Makedonların önce Sırp olduklarını; Makedonya'nın da eski bir Sırp bölgesi olduğunu öne sürmüşlerdi. (Tuncer, 2011: 68,69)

Kısaca, Makedonya Sorunu, bir Balkan halk grupları çatışmasının siyasi ifadesi olarak değerlendirilebilir. Bu çatışma, Osmanlı “millet” sisteminin çerçevesinde bir din tartışması olarak kendini göstermektedir. (Adanır, 1996: 45)

Rum Patrikhanesi mi, Sırp Kilisesi mi ya da Bulgar Eksarhlığı mı? Bu üç kilise Makedonya bölgesinde kendi kiliselerini açarak kendi görüşlerini yaymaya çalıştı.

¹Makedonya'da Ulahlara Koçovalak denirdi.

1878-1908 yılları arasında Makedonya'nın ilgili Avrupa devletleri kontrolünde, ilgili Balkan devletleri tarafından paylaşımına engel olamadı. (Saatçi, 2006: 565)

Balkanlar'da istikrar, emperyal bir dış güce her zaman ihtiyaç duymuştur. Balkan halkları, kendilerini yönetebilme yeteneğinden yoksundurlar. Bağımsızlıklarını kazanan ilk Balkan devletlerinin Batı Avrupalı prensler tarafından yönetilmesi de bunun bir göstergesidir. Bu aynı zamanda Batı Avrupa'nın dayattığı "gayri medenilik" yaftasıyla da ilgilidir. Batılı medeniyetçi milliyetçiliğin soyut ve mutlak durumlar olarak dışlaştırdığı, belirli başka kültürlerle özgüllediği şiddet kültürü, barbarlık, hoşgörüsüzlük gibi insanlık halleri bakımından Balkanlar, bulunmaz bir ulusal parktır. (Taştan, 2006: 414)

II. Meşrutiyet Osmanlı yönetimini kökten değiştirmedeği gibi, devletin dışa bağımlılığını da sonlandıramadı. (Saatçi, 2006: 565) İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Balkan siyaseti ise şöyle açıklanabilirdi: "Dünyanın durumundan habersiz olan İttihatçılar, rakiplerini yok etmekle zaman geçirmişler ve memleketi körü körüne uçuruma sürüklemişlerdir. Hatta Hariciye Nazırı Asım Bey, "*Balkanlar'dan vicdanım kadar eminim!*" diye açıklamada bulunmak saflığını göstermiştir." (Kuran, 2000: 382) Bu nedenle sonucu 1912-1913 Balkan Savaşlarında yaşanacak olan Makedonya'nın Bulgaristan-Yunanistan-Sırbistan arasında paylaşımı gerçekleşti. Osmanlı Devleti yaklaşık 550 yıllık bir süreden sonra Makedonya yönetimini kaybetti. (Saatçi, 2006: 565)

4.3.3.Balkan Savaşlarının Sonuçları

Balkan savaşlarını kesin olarak sona erdiren barış antlaşmaları iki tanedir. Bunlardan birincisi, Balkan devletlerinin kendi aralarında imzaladıkları barış, ikincisi de, Osmanlı Devleti'nin Balkan devletleri ile ayrı ayrı imzaladığı antlaşmalardır. İlki Bükreş Antlaşması (1913)'dır, bu antlaşmaya göre:

- 1- Bulgaristan; Silistre, Tutrakan ve Güney Dobruca'nın büyük bir kısmını Romanya'ya verdi.
- 2- Yunanistan; Epir'in tamamını, Selanik, Drama, Kavala ile birlikte Güney Makedonya'nın büyük bir kısmını aldı.
- 3- Sırbistan'a; Manastır, İştıp, Üsküp ve Priştine verildi.
- 4- Karadağ; Plevne ve Cakova'yı aldı.
- 5- Bulgaristan'a; Makedonya'nın küçük bir bölümü ile Dedeağaç bölgesi bırakıldı. (Okur, 2006: 619,620)

Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'la imzaladığı antlaşmaya göre Kırklareli ve Edirne Osmanlı sınırları içinde kalıyor ve Meriç nehri iki devlet arasında sınır olmuyordu. Bu antlaşma Bulgaristan'da kalan Türkler hakkında da hükümler içeriyordu. Buna göre, Bulgaristan'daki Türkler dört yıl içinde Osmanlı sınırları içinde göç etme hakkına sahip olacaklardı. Orada kalan Türkler ise, her türlü din ve mezhep hürriyetinden faydalanacaklar ve ibadetlerini serbestçe yapabileceklerdi. Türkler için ilk ve ortaokullar açacak ve bu okullarda eğitim-öğretim Türkçe olacaktı. (Okur, 2006: 620)

Sırbistan ile yapılan antlaşmada ise Sırbistan'da kalan Türklerin statüsü saptanmıştır. Bu statü hemen hemen Türk-Bulgar antlaşmasındaki gibidir. Yalnız bir istisna vardır o da, Sultan II. Murad'ın Kosova'da bulunan türbesine ait bina ve arsaların hiçbir şekilde kamulaştırılmayacak olmasıydı. (Okur, 2006: 622)

Fakat antlaşma hükümlerine uygun davranmayan Balkan devletleri, bölgedeki Türklere karşı büyük baskılar uyguladılar. Hem savaş hem de bu baskılardan kaçan Türkler Osmanlı Devletine sığındı.

4.3.3.1.Balkan Savaşları Sonrası Anadolu'ya Göçler

93 harbinden sonra Balkanlar'dan Anadolu'ya devamlı olarak bir göç hareketi meydana gelmiştir. Zaman zaman büyük kitlelere ulaşan bu göç hareketi barış zamanında bile, bilhassa Rum ve Bulgar komitacılarının baskılarından kaynaklanan mevzii bir durum almıştır. Balkan Savaşı'nın patlak vermesiyle göç durumu daha da vahim bir hal almıştır. Bulgarlar, Yunanlılar, Sırlar ve Karadağlılar'ın Makedonya

ve Rumeli'nin Müslüman-Türk halkını yok etme veya kovma isteği nedeniyle yaptıkları zulümler, Rumeli'deki Türk ahalinin göç ederek, İstanbul ve Anadolu'ya gelmesiyle neticelenmiştir. Enver Paşa, Balkan Harbi sırasındaki bu göç olayını şu şekilde anlatmaktadır:

“...Başiboş sürünen bozguna uğramışlar ordusuna, Rumeli'nin bağlarından kopup gelen, daha perişan yüz binlerce mahacirin, yüz binlerce göçmenin sürüne sürüne, eriye eriye akan kabilelerini de eklemeliyiz. Evet Rumeli göçüyordu. Rumeli boşalıyordu. Rumeli Türkleri akıp geliyorlardı. Rumeli'yi asırlarca evvel alan, Rumeli'de asırlardır yaşayan son Türkler, XX. yüzyılın başlarında alevlenen bu yangının alevleri içinde sonu bilinmez geleceklere doğru akıyorlardı...” (Halaçoğlu, 1995: 29,31)

Bu göçlerin sebeplerini Nedim İpek şöyle sıralamıştır:

- 1.Bulgar baskısı
- 2.Türk ahalinin siyasî ve medenî haklardan mahrum edilmesi
- 3.Dinî ve vakıf eserlerinin tahrip edilmesi
- 4.Müslüman kesimden yapılan aşırı vergi tahsili
- 5.Türklerin askere alınması
- 6.Türk emlak meselesi.

Bir Sırp subayı Müslümanlara yaptıklarını Troçki'ye şöyle anlatmaktadır:

“Kendi halkından kopan Arnavut esirleri çok mahzun, gözü yaşlı oluyor. Adamlarım birkaç kere karşıma bir Arnavut getirdiler adam önümde yerlere kadar eğildi ve ağlamaklı bir sesle aman aman dedi. Adamlarıma onları öldürmeyi kesinlikle yasakladım, ama açık yürekle söylemeliyim ki bu emre itaat etmediler. Bir askere bir esiri komutana götürmesini söylersin, onu alır elli adım götürür, sonra bir silah sesi duyarsın. İşte bu kadar...” (Ağanoğlu, 2001: 80)

Balkan savaşları döneminde 240.000 Türk çeşitli olumsuz uygulamalar sonucu göç etmek zorunda kalmıştır. 1952-56 yılları arasında, resmi rakamlara göre 270.000 Türk Türkiye'ye göç etmiştir. (Abbas, 1999: 284)

4.3.4.Birinci Dünya Savaşı

Birinci Dünya Savaşı, XIX. yüzyılda Balkan Yarımadası'nda yaşanan siyasal ve askeri gelişmelerin mantıksal sonucuydu. Avrupalı büyük güçler onlarca yıl boyunca her an bozulmaya hazır bir dengeleme politikası izlemiş, asabi Balkan halklarını da vekil olarak kullanmışlardı. Ne var ki Avusturya-Macaristan Franz Ferdinand cinayetindeki Sırp parmağını bahane edip savaş ilan edince, Balkan “barut fıçısı” sonunda patladı. (Wachtel, 2009: 104)

Müttefikler (İngiltere-Fransa) savaşa girmesinin ödülü olarak Bulgaristan'a Doğu Makedonya'yı (Kavala ve çevresi) vermesi durumunda, Yunanistan'a İzmir ve çevresini verme vaadinde bulundular. (Öksüz, Okur, 2006: 634)

Birinci Dünya Savaşı İtilaf Devletlerinin başarısı ile sonuçlanınca Balkanlar yine yeniden şekillendi. Tarih boyunca bölgeye doğrudan hâkim olmuş ya da bölge devletleri üzerinde dolaylı etkide bulunmuş olan üç büyük imparatorluk (Osmanlı, Avusturya-Macaristan, Rusya) parçalanmış ve aynı topraklar üzerinde daha küçük ulus-devletler kurulmuştu: Romanya, Yugoslavya, Arnavutluk, Yunanistan, Bulgaristan ve Türkiye. (Öksüz, Okur, 2006: 637)

Avusturya ile yapılan anlaşmada Yugoslavya, Stryia ve Carniola'yı alıyordu. Neuilly Antlaşması ile Bulgaristan'dan, küçük ama stratejik değeri yüksek Karsu, Tsaribrod ve Bosiligrad bölgelerini alıyor, bu sayede doğu sınırı çok daha kolay savunabilir bir hale geliyordu. Trianon Anlaşması ile de Macaristan'dan, Başka olarak bilinen bölgeyi alıyordu. (Öksüz, Okur, 2006: 638)

4.3.5.Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'ndan Yugoslavya Federal Demokratik Cumhuriyet'e

Yugoslavya'nın ulus-devlet süreci, günümüzde olduğu gibi geçmişte de bu ilke açısından tam anlamıyla sancılı olmuştur. Kuşkusuz bunda, Yugoslavya haritasının Versailles antlaşması ile çizilmiş olmasının ve ülkenin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yıkıntıları üzerine kurulmuş, etnik-dini mozaik görüntüsü oldukça etkilidir. Müttefiklerin teşvikiyle Ortodoks Sırplar, Güney Slav

birliğini kendi etrafında toplayıp, “Büyük Sırbistan”ı kurmak istiyordu.1918 yılı Haziran ayında Korfu Adası’nda Güney Slav temsilcileri bir araya gelerek Birliğin kurulması için “Korfu Paktı”nı oluşturdular. Ardından Ekim ayında Zagreb’te “Yugo-Slav Milli Konseyi” kuruldu. (Erol, Aydın, 2006: 646)

Sırbistan Veliaht Prensi Aleksandr Karayorgiyeviç, Zagreb Ulusal Konseyi’nden bir heyetin talebi üzerine, 1 Aralık 1918’de Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı’nın kuruluşunu ilan etti. (Wachtel, 2009: 105,106)

Ortak ve köklü kurumlardan yoksun olan yeni devletin birbirinden kopuk çok sayıda etnik ve dinsel topluluğu barındırması nedeniyle siyasi istikrarsızlık giderilemedi. Yeni anayasanın hazırlanmasında temel görüş ayrılığını, üniter ya da federal bir devlet yapısının benimsenmesi oluşturdu. (Alili, 2011: 21)

I.Aleksandar’ın Ekim 1934’te Fransa’da bir Ustaşa militanınca öldürülmesinden sonra tahta küçük yaştaki oğlu II. Petar geçti. Hırvatistan’a yarı özerk bir statü verilmesinin ardından yeni bir koalisyon hükümeti kuruldu ve antidemokratik seçim yasasını değiştirme hazırlıklarına başlandı. Ama Avrupa’daki savaş havasına bağlı olarak belirlenen dış tehdidin yol açtığı siyasi bunalım, anayasal sorunları çözme ümidini boşa çıkardı. (Alili, 2011: 23)

4.3.6.İkinci Dünya Savaşı

Birkaç koldan birden başlayan Alman saldırısına karşı koyamayarak dağılan Yugoslavya ordusu iki hafta içinde teslim oldu. Atina’ya kaçmak zorunda kalan Kral II. Petar ve bakanları, daha sonra Londra’ya geçerek bir sürgün hükümeti oluşturdular. Bu arada askeri yenilgiyi izleyen düzenlemelerle Yugoslavya birkaç parçaya bölündü. Sırbistan ve Makedonya’nın geri kalan kesimi Bulgaristan’a bırakıldı. (Alili, 2011: 23,24)

4.3.6.1.Ustaşa – Çetnik – Partizan

Bosna-Hersek'in bağlandığı Hırvatistan'da ise Ustaşa önderi Ante Pavelic'in yönetiminde faşist bir rejim kuruldu. Yahudi ve Çingene azınlıklarla birlikte Sırp'ların büyük bir bölümü ortadan kaldırıldı. Yugoslavya ordusundan artakalan bazı birlikler, bozgun'dan hemen sonra Albay Draža Mihailovic'in önderliğinde Çetnikler olarak bilinen çeteleri kurdular. Çetnikler başta Alman ve İtalyan işgaline karşı direniyordu. Ancak işgale karşı esas direniş odağı Josip Broz Tito yönetimindeki Yugoslavya Komünist Partisi'nin Temmuz 1941'de başlattığı silahlı ayaklanmayla ortaya çıktı. Bütün ülkeyi Büyük Sırbistan çevresinde yeniden birleştirme hedefini güden Çetniklerin izlediği strateji, Müttefiklerin bölgede başlatacağı bir harekâtı temel alıyordu. Federal bir cumhuriyet programıyla ortaya çıkan Partizanlar ise direnişi bütün ülkeye yayacak bir stratejiyi öngörüyordu. (Alili, 2011: 24,25)

4.3.6.2.Yugoslavya Federal Demokratik Cumhuriyeti

Partizan kuvvetleri ile Sovyet birliklerinin ortak harekâtıyla Ekim 1944'te Belgrad ele geçirildi. Bütün Yugoslav toprakları Partizanların denetimine girerken, son Çetnik kalıntıları da temizlendi. Kasım 1945'te seçimlerde, komünistlerin önderliğindeki Halk Cephesi'nin kazandığı büyük zaferin ardından, 2 Aralık 1945'te Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilan edildi. Böylece kâğıt üstünde de olsa devam eden monarşi resmen sona erdi (Alili, 2011: 26)

Devletin başına da ölümüne değin ülkeyi yönetecek olan Tito geçti.

4.3.6.3.Makedonya Türkleri

Çokuluslu Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nde, altı Cumhuriyetten birisi olan Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti'nin oluşturan halk olarak Makedonlar, Sırp'lar, Hırvatlar, Slovenler, Karadağlılar ve Müslümanlar ile birlikte "kurucu halk" anlamında ulus (Narod) sayıldılar. Türkler ise ulusların arkasından gelen ve herhangi bir cumhuriyetin kurucusu olmayıp, azınlık statüsünde sayılan etnik gruplardan (Narodnost) birisi olarak çeşitli azınlık haklarına sahip oldular. Nitekim Makedon

Cumhuriyeti'nin yönetiminde büyük ölçüde Makedonlar hâkim olmuş, Arnavutlar da yönetimde söz sahibi olmak için çaba sarf etmişlerdir. Ancak buna müsaade edilmemiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından 1980'lere kadar Makedonlar ve Arnavutlar arasında önemli bir çatışma yaşanmamış, ama bir kaynaşma olmamıştır. (Erol, 2006: 251, 252)

1974 anayasası bir yandan Kosova'yı özerk bölge ilan ederken, öte yandan Makedonya'daki Arnavutların da sahip olduğu hakları arttırmıştır. Bu anayasada Makedonya Cumhuriyeti'nin Makedonlardan, Arnavutlardan ve Türklerden oluştuğu belirtilmiştir. Fakat 1981 yılında patlak veren Kosova olayları sırasında yaşananlar ve Kosova Arnavutlarının bağımsızlık hareketlerinin Makedonya'ya sıçraması tehlikesine karşı alınan önlemlerden Türkler de olumsuz şekilde etkilenmişlerdir. 1989 yılında yapılan anayasa değişikliği ile daha önce “Makedon ulusu ile Arnavut ve Türk azınlıkların devleti” olarak adlandırılan Makedonya, “Makedon ulusunun ulus devleti” olarak anılmaya başlanmıştır. (Erol, 2006: 252)

4.3.6.3.1.Cemiyet ve Yücelciler

1919 yılında, Makedonya Türk ve Arnavutların Üsküp'te “Cemiyet” adında bir siyasi parti kuruyor. Kimi tarihçiler bunu bir Türk Partisi, kimileri Türk-Arnavut Partisi, kimileri de Müslüman Partisi olarak adlandırır. (Kaya, tarihsiz: 244)

Yücel teşkilatından olan Mehmet Ardıcı ise anılarında şöyle bahsetmektedir: “Makedonya-Sancak-Kosova-Bosna Müslüman Cemaati bir araya gelerek CEMİYET adlı bir parti kurdu. Mücadelenin esası Sırp saldırılarına karşı durabilmek idi.” (Ardıcı, 1991: 19)

“Güney Sırbistan'da” yaşayan Türklerin ve Arnavutların milli kimliğini önemsemediğinden, daha doğrusu uluslar sorununu hep arka planda bıraktığından Türkler ve Arnavutlar sadece din esaslarına göre parti kurabilirlerdi. Bu nedenden resmen “Cemiyet” Müslümanların partisiydi. (Kaya, tarihsiz: 244)

Partinin kurucusu ve ilk başkanı Necip Draga'dır. Osmanlı Devleti'nden sonra bu topraklarda yaşamlarını sürdürmek zorunda olan Türkler ilk defa bir parti etrafında örgütlenmeyi başaramışlardı. Bu yüzden Müslümanların çoğu, çıkarları için tamamen yararlı olacağı kuşkulılarına rağmen "Cemiyet" in kurulduğu ilk günden beri desteklemiştir. Türk ve Arnavutların bu destekleri sayesinde "Cemiyet", 1920 yılı seçimlerinde, 1923 seçimlerinde de 14 milletvekili çıkarmayı başarmıştı. (Kaya, tarihsiz: 244, 245)

Fahri Kaya'nın belirttiğine göre parti şu gazeteleri çıkarıyor: Halk, Halk Yolu, Sosyalist Fecri. (Kaya, tarihsiz: 246)

"Cemiyet" in Makedonya'daki Türklerin özgürlük ve haklarını korumakla önemli bir hizmeti olmamışsa da olumsuz bir eylemi de yoktur. (Kaya, tarihsiz: 249)

Bu hareket ve alınan cesaret Makedonya Türk Cemaatinin üzerinde büyük tesiri oldu. Bilhassa Belgrad üniversitesinde eğitim görmekte olan Türk gençleri Milliyetçi Kadro'yu meydana getirdiler. Nazmi Ömer, Abdülkadir Sezer, Aziz Mecit, Nureddin Dam, Sami Nebi, Ahmet Mehmetoviç, Aziz Yariç, Muzaffer Ahmet, Aziz Rahçalı, Ahmet Paftalı gibi isimleri sayabilirim. (Ardıcı, 1991: 19)

Yücelciler olarak bilinen bu teşkilatın en önemli eseri "*Birlik*" gazetesini çıkarmalarıdır.

23 Aralık 1944 yılında, Yugoslavya'nın kuzey bölgelerde Nazi Almanlara karşı şiddetli savaşların yürütüldüğü günlerde, Üsküp'te Birlik gazetesi çıkmaya başladı. Bu Makedonya'da Latin harfleriyle çıkan ilk Türkçe gazetedir. (Kaya, 1999: 258) (bkz. Birlik gazetesinin ilk sayısı)

Yücelcilerden dört kişi (Şuayip Aziz, Âdem Ali, Nazmi Ömer, Ali Abdurrahman) vatan haini ilan edilerek 1948 yılında idam edildiler. Yücelcilerden geride kalanlar ise ya mahkûm edildiler ya da göçe zorlandılar. 1950'li yıllardan itibaren anavatan olarak görülen Türkiye'ye göçler başladı.

4.3.7. Makedonya Cumhuriyeti

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Makedonya da 8 Eylül 1991'de yapılan halk oylamasının ardından bağımsızlığını ilan etti ve bunun sonucunda 20 Kasım 1991'de yeni Makedonya Cumhuriyeti Anayasası yürürlüğe girdi. (Erol, 2006: 252)

1974'te kabul edilen, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyet Anayasası'nda, Türkler de, Makedon ve Arnavutlarla beraber devletin “kurucu unsurları” arasında anılıyorlardı. Ancak 1990'larda rejim tartışmalarıyla birlikte anayasada kimi değişiklikler de gündeme geldi ve Makedonya Anayasası'nda bazı yeni düzenlemeler yapıldı. Kimi değişikliklerle halen yürürlükte olan yeni anayasa, devleti, “Makedon halkının ulus devleti olarak” tanımlamaktadır. (Ülker, 1998: 23)

Bu sürekli değişen hükümetler ve anayasalar, azınlıklarda bir “kimlik” sorunu ortaya çıkarıyor. Makedonyalı bir Türk yazarı olan Lütfü Seyfullah bu konuda kendisini şöyle tanımlamaktadır:

“Ben Lütfü Seyfullah'ım, ama bu topraklara Bulgarlar geldi ve bana
 -Sen Seyfulof'sun dedi,
 Sırplar geldi ve bana
 -Sen Seyfuloviç'sin dedi.
 Makedonlar geldi ve bana
 -Sen Seyfulovski'sin dedi.
 Ben, 1945'den beri Lütfü Seyfullah'ım. “Allah'ın kılıcı” anlamındadır benim ismim.” (Ülker, 1998: 22, 23)

Yugoslavya Federasyonundan kansız ayrılan tek cumhuriyet Makedonya oldu. Son ana kadar, yani 1992 yılının sonlarına kadar Makedonya tam olarak Yugoslavya'dan ayrıldığını açıklamadı. Kiro Gligorov, Yugoslavya sistemine bağlı ve Tito fikirlerine sadık bir lider olarak öne çıkıyordu. Son ana kadar, yani 1992 yılının sonlarına kadar Makedonya tam olarak Yugoslavya'dan ayrıldığını açıklamadı. Ancak ayrılığın artık önüne geçilemez olmuştu ve Makedonya Belgrad'a uzaktı. (Alili, 2011: 62)

Yunanlılara göre Makedonya hem Helen ismini, hem de Büyük İskender'in sembolü olan Güneşi bayrak olarak kullanıyor ve bu kendileri için bir tehdit oluştuyordu. Makedonlar ortak bir yol buldu; güneşin şeklini değiştirdi, ülkenin ismini de “FYR Makedonia” yani Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya yaptı. Yunanlılar bunu kabul etmedi, ama BM Makedonya'yı yeni bayrağı ve yeni ismiyle tanıdı. (bkz. Makedonya Bayrakları) (Alili, 2011: 90,91)

Aslında bu isim Kiro Gligorov'un işine geldi, çünkü bu sayede Yugoslavya ile bağlarını tam koparmamıştı ve bu bağlar isim üzerinden anayasaya dahi girmişti. (Alili, 2011: 63)

Makedonya, bağımsızlığının ilk on yılı boyunca eski Yugoslavya toprakları üzerinde süren savaşırlardan uzak kalabilmiş ve nispeten demokratik bir yapıya kavuşarak neredeyse diğer Balkan ülkeleri için örnek teşkil etmiştir. Bununla birlikte, 2001 yılının başlarında Makedonyalı Arnavut militanlar ile Makedonya Silahlı kuvvetleri arasında patlak veren ve birkaç ay süren çatışma, Makedonya'da dengelerin ne kadar hassas olduğunu bir kez daha gözler önüne sermiştir. (Erol, 2006: 253)

Yugoslavya savaşı içinde son çatışmalar Makedonya'da yaşandı. Arnavutlar ile Makedonlar arasında yaşanan çatışmalar büyümeden önlendi. Özellikle Arnavutların yoğun yaşadıkları Haraçina'da gerçekleşen çatışmalar belki de Yugoslavya'nın en kötü iç savaşına neden olabilirdi. (Alili, 2011: 64)

Makedonlarla Arnavutlar arasında bir anlaşma imzalandı. Ülkenin en güzel şehri olan Ohri'de imzalanan anlaşmayla Arnavutlar daha geniş haklar elde ettiler. Zaten kendi dillerinde eğitim ve yayın hakları olan Arnavutlar, sadece bu alanlarda değil resmi yönetim birimlerinde de daha geniş haklara kavuştular. Böylece Makedonya'nın nüfus dengesine uygun bir yapı oluşturulduğu öne sürüldü. Anlaşmanın en önemli maddesi ise Anayasa'daki tanımın değişmesi oldu. Daha önce “Makedonya, Makedonyalılarındır” şeklinde olan ifade, “Makedonya çok etnikli bir cumhuriyettir” şeklini aldı. (Alili, 2011: 91)

Alili'nin de bahsettiği gibi bu durum halk yapısında kaynaşma sağlamadı. En çarpıcı ayrışma Başkent Üsküp'te yaşanıyor. Vardar nehri üzerindeki Taş Köprü'nün bir tarafı Arnavut, diğer tarafı Makedon olarak tanımlanıyor. Köprü'nün Arnavut tarafında Arnavutların kahraman olarak gördüğü İskender Bey'in anıtı, Makedon tarafına da ise çok büyük bir Büyük İskender anıtı dikiliyor. (Alili, 2011: 92) (bkz. Büyük İskender heykelinin fotoğrafı)

Makedonya'da yaşanan olaylar göstermektedir ki, Balkanlarda Pandora'nın kutusu Yugoslavya'nın dağılmasıyla bir kez açılmıştır ve Milošević yönetimi son bulsa da henüz kapanmamıştır. (Erol, 2006: 253)

4.4.MAKEDONYA'DA TÜRK EDEBİYATI VE TÜRKÇE EĞİTİM

Evlad-ı fatihan olarak da adlandırılan Balkan Türkleri, Balkan Savaşlarından sonra Türkiye'den tamamen kopmuştur. Türk Dünyasındaki Türklere göre daha farklı bir yeri olan Balkan Türkleri, Türkiye Türkçesi ile konuşur. Bir lehçe ya da şive farklılığı olmadığı için Türkiye'deki edebiyatı daha rahat takip edebilirlerdi fakat bulundukları ülkelerdekitaliter rejimler yüzünden, azınlık olarak kalmalarından gibi nedenlerle Türkiye Dışındaki diğer Türklerle nasıl uzak kalındıysa, Balkan Türkleri ile de bu tür nedenlerle Türkiye ile aralarına bir perde çekilmişti.

1912 ile 1944 yılları arası Kosova ve Makedonya'daki Türkler için eziyet dolu yıllar olmuştur. Bu dönemde Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı içinde bulunan Türklerin hiçbir hakkı yoktu. Nimetullah Hafız'ın bahsettiği gibi;

“1912 yılından 1944 yılına dek, öteki Balkan memleketlerinde olduğu gibi, Türk ulusunun kültürünü yok etme çabaları oldukça iyi görülmektedir. Binlerce cami, hamam, kervansaray, tekke, türbe, çeşme ve daha nice nice Osmanlı objeleri var güçle yok edilmiştir.” (Hafız, 1999: 245)

Azınlık olarak kalmak Balkan Türklerinin yapılanlar karşısında direnememesinin bir nedeni olarak gösterilmektedir.

“Önde gelen kişilerde, aydınlardan, eğitimcilerden ve yöneticilerde büyük bir kısmının Osmanlı ordusundan önce veya onunla birlikte buralarını terk ettiklerinden dolayı, geniş halk tabakalarına o ağır günlerde el uzatıp yardımcı olacak kişiler adeta kalmamıştı. Kalanlar da ya içlerine kapanmış ya da halk arasında hiçbir etkinlik gösteremeyecek bir duruma getirilmişlerdi. Aslında hem sıradan olanlar hem de önde gelen kimi aydın, saygın kişiler, bir korku, tedirginlik ve bekleyiş içindeydi.” (Kaya, 1999: 252)

XIX. yüzyıldan itibaren Balkanlardan Anadolu'ya göçler aslında “can güvenliği” kalmayan Türklerin göçüydü. Aslında sadece Türkler değil; Müslüman

olan Boşnaklar, Torbeşler, Arnavutlar ve Pomaklar da akın akın Anadolu'ya geldiler. Bu göçler evlad-ı fatihanın acı veren dönüş yoluydu.

Türklerin kendi kimlikleriyle tanınmadığı bu dönemi İbrahim Aslan “*karanlık dönem*” olarak adlandırır.

“Bu karanlık dönemin en acı yılları ise 1944 -1951 yıllarıdır. Nedeni de bu yıllarda Nazi Almanya'sının istilasından vatan kurtarmak ve Yeni Yugoslavya'nın temellerini atmak savaşımında sadece Türklerin katılım ve katkılarının unutulmuş olmasıdır. Bu olayda Avrupa ve Balkan ülkelerinin nasıl ve ne çeşit politik pazarlıklar yaptıkları henüz açıklanmamış; fakat Türk halkına zararları çok büyük olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya Türklerinin büyük bir bölümü özellikle Kosova ve Batı Makedonya'da yaşayan Türkler yanlış ve haksız bir varsayım (politik) sonucu öz benliklerini ortaya koyamamış, erimek, yokolmak tehlikesiyle karşılaşmışlardır. Resmî politikaya göre bu bölgelerde Türkçe, ses, söz, Türk gelenek ve görenekleri, Türkçe şarkılar, Türk eserleri-cami, medrese, hamam, han, köprü, konaklar, mezar taşları, kaldırımlar var, ama Türkler yoktu. Belirtilen bu bölgelerde resmen Türkler yoktu, ama Türkçe ve Türk kültürü her yerde vardı. Resmi politikanın desteğiyle Türklerin yavaş yavaş özünden uzaklaştırılması doğrultusunda bazı çevrelerce çok büyük çaba sarf ediliyordu. Devlet tarafından varlığı kabul edilmeyen Türkler tepkilerini her fırsatta dile getiriyorlardı. Resmen tanınmalarını isteyen Türkler, yoğun bir mücadele sonunda resmen tanınmayı başarıyorlar.” (Curi,2007)

Türklerin bu dönemdeki edebî faaliyetleri, önemli bir Türkolog ve yazar-şair olan Süreyya Yusuf'un da bahsettiği gibi görünürde yoktu.

“Yugoslavya'nın Kurtuluşuna değin (1945 y.) buradaki Türklerinin edebiyatı yoktu demek doğru olmaz sanısındayız. Toplumun desteğinden ve bilinçli bir körüklemekten yoksun kalan bu edebiyat, kendi başına kalmışlığı içinde üç yönde kendi bağıntısını sürdürmekteydi. Başta gelen sözlü edebiyat, geleneğini hiç bozmadan halk arasında yaşamasına devam etmiş, aydınlar arasında bile yazılı edebiyatın boşluğunu bir yere dek gidermekte yeterli görülmüştür. Sayısız masallar, hikâyeler, Nasrettin Hoca hikâyeleri, söyleşiler, fıkralar, atasözleri, bilmece, tekerlemeler, maniler, türküler gibi halk imgesinin ürünü olarak doğan zengin sözlü edebî biçim ve türleri arasında yer yer oynatılan Karagöz oyunları da vardı. Aynı dönemde, yayınlama olanakları çok sınırlı olduğundan, kimi bilginlerin henüz gün ışığına çıkardıkları eserlere göre, Üsküp, Prizren, Kalkandelen, Manastır gibi yerlerde, çeşitli tarikatlara mensup olan tekkelerin sakıncasız çalıştıkları sayede, bir tasavvuf edebiyatının da sadece var olduğu değil, daha da geliştiği savı bile ileri sürülebilir.” (Yusuf, 1976: 5)

Halk edebiyatı ürünlerinin yanı sıra, Prizrenli şair Hacı Ömer Lütfi gibi aydınların el altından dolaşan eserleri ya da “akılda kalıcı” şarkı sözleri elden ele dilden dile dolaşmıştır.

Yugoslavya ModernTürk Edebiyatının zeminin oluşumunu Süreyya Yusuf edilgen ve etken olarak ikiye ayırmıştır. Ondan şöyle bahsetmiştir:

“Yazılı edebiyatın çağdaş yaratıcılığına gelince, o zamanki iktidarın gözünde hiçbir zaman olumlu olarak karşılanmayan bu edebiyat etkinliği, ancak saklı ya da çok kısıtlanmış bir biçimde, zaman zaman sadece baş göstermekle yetinmek zorunda kalıyordu. Bu baş göstermeyi de gerçekleşme tarzı bakımından, edilgen ve etken diye iki açıdan ele alabiliriz. Edilgen olarak nitelendirdiğimiz edebiyat etkinliği, ilklerde, kapalı, aydın ve yarımaydın çevrelerinde Namık Kemal, Abdülhak Hamit, Tevfik Fikret, Yahya Kemal gibi şairlerin şiirleri ve Ömer Seyfettin Reşat Nuri, Halide Edip, Yakup Kadri gibi kimi yazarların hikâye ya da romanları okunup, bunlara hayran kalmakla; kimi okullar için Arap harfleriyle yazılmış kıraatlarda (okuma kitabı) küçüklere manzume ile fıkralar okutulup ezberletmekle başlayıp sona varırdı. Evet, bunun dışında edebiyattan çok müziğin ayrılmaz bir bölümü olarak, çeşitli ozanların yazdıkları sayısız şarkı güfteleri de, şarkı sever birçok kimselerin kafalarında birer nazım hazinesi niteliğinde yok değildi. Ancak 1937’den sonra, tüm Yugoslavya halkının uyanıp, bilinçlenmeye başlamasıyla Türk aydınları ve gençleri arasında da bir kendine gelme kıpırdayışı sezilmekte, çeşitli dernekler kurulmakta, anayurttan çağdaş konulu kitaplar getirilmektedir. Bu kitaplar arasında en fazla dikkati çeken Nazım Hikmet’in şiir ve oyun kitaplarıydı. Doluağız söylenen birçok şiirleri kapalı öğrenilmiş, Kafatası oyunu sahnelenip, hükümetin karşı koymasına rağmen, seyircilere sunulmuştur.

İşte bu dönemde ve böyle bir hava içinde etken diye dediğimiz bir edebiyat etkinliği de belirmeye başladı. Derneklerin edebiyat kolları toplantılarında ilk özgün ya da çeviri şiirler ve öyküler okunmaya, bu kolların duvar gazetelerinde de basılmaya başladı. Buna rağmen, 1941 Savaşı, henüz belirmekte olan bu edebiyatın tomurcuğunu kopardığından, Yugoslavya’nın Kurtuluşuna kadar, burada yaşayan Türk halkının belirli bir çağdaş edebiyatı söz konusu olamaz. Gerçi Halk — Kurtuluş Savaşı süresinde de savaş ve devrim içerikli şarkılar Türkçe olarak da söylenmiştir. Bunların çoğu başka dillerden çevrilip Türkçeye uyarlanmış, istilacıya karşı yürütülen ve yeni bir düzen kurmak için yapılan savaşa katılanların moralini yükseltmek amacıyla söylenen genel şarkılardır. Ne yazık, bu dönemde belirmiş bir Türk ozanından da konuşamayız.” (Yusuf, 1976: 5, 6)

Süreyya Yusuf'tan alınan alıntıda görüldüğü gibi Makedonya, Osmanlı İmparatorluğundan ayrıldıktan sonra 1945 yılına kadar Türk kendi kimliğini yok sayıldığı için yeni yerli şair ve yazarlar ortaya çıkacak uygun bir ortam bulamamışlardır. Modern Türk edebiyatının belli başlı yazar ve şairleri bölgede edebiyatın

4.4.1.Türkçe Yayın Hayatı

1929 yılından 1941 yılına kadar Yugoslavya olarak adlandırılan yeni devlette, Makedonya Türkleri küçük de olsa kimi haklara sahip olmaya başlamıştır. (Kaya, 1999: 252)Türkçe yayın hayatı, yeni şair ve yazarların ortaya çıkması için uygun bir ortamdır. Fakat 1929 ile 1941 arası çıkan gazete ve dergiler siyasîdir. Türkçe olmalarına karşı, bu gazeteler milliyetçilik duygusuyla çıkmış gazeteler değildir. “Müslüman” kimlik ön plana çıkmıştır. Türkçenin Balkan Müslümanların kullandığı ortak bir dil olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Yeni kurulan devlette Müslümanlar da aktif olmak istediği için özellikle Boşnaklar, Arnavutlar ve Türkler dernekler veya örgütler kurmuşlardır. Bu örgütlerin fikirlerini yayan yayın organları ise Türklerin Balkan Savaşları sonrası Türkçe yayın hayatını başlatmıştır.

4.4.1.1.Balkan Savaşları Sonrası Türkçe Yayın Hayatı

XIX. yüzyılda Avrupa'dan alınan basın kurumu, denebilir ki ilk örneklerini Balkan şehirlerinde vermiştir. Bu bakımdan Üsküp ve Kosova'da Prizren (1871), Kosova (1877), Yeni Mektep, Envâ-ı Hürriyet, Şar, Yıldız, Rehber, Uhuvvet, Hak (1920), Hak Yolu (1924), Mücadele (1925), Yeni Vakit (1925), Birlik (1925), Sosyalist Fecri (1920), Sadâ-yı Millet (1927), Işık (1927) ve Doğru Yol (1937), krallık döneminin basın organları olarak dikkat çekmektedir. (İsen, 2008: 23)

Fahri Kaya, Yugoslavya topraklarında Türkçe olan basın üzerinde çalışarak tüketen İsmail Eren'in verdiği bilgilere göre Osmanlıların dağılmasından İkinci Dünya Savaşının başlamasına kadar bugünkü Makedonya topraklarında on bir gazete yayınlanmıştır. (Kaya, 2010: 334)

Sırp egemenliği altında yaşayan Türk aydınlarının ilk olarak 1919 yılında *Rehber* adlı gazeteyi çıkarıyor. Salı ve Cuma günleri olmak üzere haftada iki defa çıkmaya başlayan ve 1920 yılında yayın etkinliğine son veren bu gazetenin sahibi Kazım Emin, başyazarı A. Kemal, sorumlu yazarı da A. Basri'dir. Başlığı altında gazetenin "Müslüman menfaatlerine hadım" bir yayın olduğu açıklanıyor. Aynı yıl iki Makedonyalı Türk tarafından *Uhuvvet* adlı ikinci bir haftalık gazete daha çıkıyor. Bunun da başlığı altında, "*Müslümanların menfaatlerine hadım müstakil gazete*" diye yazıyor. 1920 yılında Hak başlıklı üçüncü bir gazete çıkmaya başlıyor. Hak müstakil değil de, "*Yugoslavya'da İslâm Muhafaza-i hukuk Cemiyetinin Mürevviç-i efkârı*" olarak yayınlanıyor. Birkaç yıl sonra bu gazetenin başlığı altındaki metni "*Sırp, Hırvat, Sloven krallığı cenup Müslümanları Teşkilâtının vasıta-i neşir ve efkârı*" diye değiştiriliyor. 23 Şubat 1920 yılından, 11 Aralık 1924 kadar Çarşamba gününden başka, haftada altı defa çıkan bu gazete, 956. sayısında Üsküp'teki Burmalı camiinin yıkılması girişimi nedeniyle hükümete karşı yayınladığı sert bir yorumdan dolayı kapatılıyor. Ama gazetenin Sırp olan sahibi Nastas N. Petroviç, yasak edilen Hak gazetesi yerine kendi basım evinde *Hak Yolu* adlı yeni bir gazete çıkarmaya başlıyor. Başlığı altındaki yazıdan anlaşılacağı gibi bu defa gazete "*İslâm Muhafaza-i Hukuk cemiyetinin yayını*" olarak değil de "*Pazartesinden maada her gün intişar eden siyasî, içtimâî, Türkçe gazete*" olarak çıkıyor. Yöneticilere karşı siyasetlerini sürdürmekte dirençli olan gazete sahibi ile yazı işleri müdürü aynı yıl, yani *Hak Yolu* gazetesinin yasak edildiği 1925 yılında, *Mücahede* adlı üçüncü bir gazeteyi çıkarıyor. Bu da "*Pazartesinden maada her gün intişar eden siyasî, içtimâî, Türkçe gazete*" olarak yayınlanıyor. Aslında her üç gazete "Cemiyet" teşkilâtının organları olarak yayınlanıyor ve yasak edilmeleri de, Yugoslavya'da ikinci seçimleri bu parti üyelerinin oyları yüzünden kaybeden başbakan Nikola Paşiç'in, Müslümanların bu partisine karşı başlattığı öç alma savaşının bir sonucudur. (Kaya, 2010: 335, 336)

1920 yılında Sırpça çıkan *Socijalistička Zora* gazetesinin Türkçe baskısı olan *Sosyalist Fecri* çıkmaya başlar.

Sosyalist Fecri gazetesinin başında, zamanın işçi harekâtı liderlerinden ve İkinci Meşrutiyetçi olarak bilinen ve o döneminin milletvekillerinden olup Türklerin kültür ile eğitiminde derin izler bırakan Ferit Bayram bulunuyordu. Ama gazetenin halk arasında pek ilgi görmemesi Üsküp ulehasının tepkisi ve artan maddî zorluklar yüzünden çok kısa bir süre çıkmıştır. (Kaya, 2010: 336)

Ziya Yusuf Smailagić önce 1925 yılında *Yeni Vakit* ve ardından da *Birlik* gazetelerini çıkarmıştır.

İkinci Dünya Savaşının başlamasına, daha doğrusu krallık Yugoslavya'nın Nazi Almanlar tarafından istila edilmesine kadar, Üsküp'te çeşitli partilerin organı olarak üç gazete daha çıkıyor. "İslamiyet" çıkarlarını hizmet etmek için müstakil, siyasi, içtimai ve iktisad gazete olduğunu belirtilmesine rağmen haftada iki defa çıkan "**Seda-yı Millet**" gazetesi, Yugoslavya Radikal Partisi'nin organı olarak yayımlanıyor. İslâm münevverleri olan bir grup tarafından hazırlandığı belirtilen gazetenin sahibi ve sorumlu müdürü **Aleksandar Bukvić**, 21 Temmuz 1927 tarihinde Demokrat Birliğinin (*Demokratska Zajednice*) organı olan **Işıkgazetesi** çıkıyor. *Işık* gazetesi Pazartesi, Çarşamba ve Cuma olmak üzere haftada üç defa yayınlanıyor. Gazetenin başlığı altında "**Cenubî Sırbıya Müslümanlarına mahsus siyasî, içtimai ve iktisadî gazete**" olduğu açıklanmaktadır. (Kaya, 2010: 337, 338)

İkinci Dünya Savaşına kadar Üsküp'te, Türkçe yayınlanan son gazete *Doğru Yol* gazetesidir. 1937 yılında bu gazeteyi, Işık gazetesinin muharrirlerinden **Feyzi Hacıhamzić** çıkarmaya başlıyor. Haftalık çıkan bu gazetenin başlığı altında bunun "**İmam Matıçar cemiyetinin neşir-i efkârı, din, ilim, içtimai gazetesi**" olduğu açıklanmaktadır. (Kaya, 2010: 338)

Aleksandre Popovic bu gazeteleri şöyle sıralamaktadır:

- **Uhuvvet** ("Nezavisni sedmicni list koji služi interesima muslimana", Üsküp, 1919, haftalık, Türkçe, hepsi 12 sayı),
- **Hak** ("Propagandi list udruženja za zastitu islamskih prava u jugoslavji"; sonra "Glasilo organizacije Juznih muslimana Kraljevine Srba, Hrvata, Slovenaca", Üsküp, 1920-1924, üç haftalık, sonra günlük, Türkçe ve Sırbo-Hırvatça, Dzemijet (Cemiyet) partisinin yayını, hepsi 959 sayı),
- **Rehber** ("Samostalni turski list koji služi koristima muslimana", Üsküp, 1920, iki haftalık, Türkçe, hepsi 14 sayı),
- **Sosyalist Fecri** ("Organ jugoslavenske Socijalisticke radnicke partije", Üsküp, 1920, Türkçe; bunun dışında bir yayın daha mevcuttu; kuşkusuz bir Türkçe gazeteydi, ama açıkça dinî değildi)
- **Birlik** ("Nezavisni turski list", Üsküp, 1925, Türkçe)

- **Hak Yolu** (“Politicki i drustveni list na turskom jeziku ...”, Üsküp, 1925, gündelik, Türkçe, “Dzemijet” partisinin yayını, hepsi 3 sayı),
- **Mücahede** (“Politicki i drustveni list, na turskom jeziku...” , Üsküp, 1925, günlük, Türkçe, “Dzemijet” partisinin yayını, Hak ve Hak Yolu gazetelerinin devamı)
- **Yeni Vakit** (“Nezavisni naucni, drustveni i knjizevni list...”, Üsküp, 1925, iki haftalık, Türkçe)
- **Işık (Zrak)** (“Demokratska zajednica politicki, drustveni i ekonomski list specijalna za muslimana Juzne Srbije”, Üsküp, 1927-1929, üç haftalık, Türkçe ve Sırbo-Hırvatça, Yugoslav Krallığı’nın demokrat parti yayını, hepsi 186 sayı, 21.7.1927’den 1.1.1929’a kadar)
- **Sada-yı Millet** (“Glas Naroda”, “Nezavisni politicki, drustveni i ekonomski list koji služi islamskim koristima”, Üsküp, 1927-1929, iki haftalık, Türkçe, hepsi 110 sayı, 25.6.1927’den 11.1.1929’a kadar)
- **Doğru Yol** (“Pravi Put”, “Idejni, vjerski, naucni i drustveni list udruzenja imama maticara”, Üsküp, 1937, haftalık, Türkçe ve Sırbo-Hırvatça) (Popovic, 1995: 282, 283, 284, 285)

Bu gazetelerin hepsi eski harflerle yayımlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı öncesi çıkan bu gazetelerin çoğu üç siyasî partinin çıkardığı gazetelerdir. Bu partilerin ikisi “Müslümanlık” adı altında örgütlenmiştir. Bu üç parti ise şunlardır:

- **Cemiyet:** Başlangıçta ismi “İslâm Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti” idi. Arnavutların, Makedonya, Kosova, Metohija ve Sancak Türklerinin en büyük politik partisiydi. 1919’da kurulmuş ve 1925’te kapatılmıştır. Yayın organları *Hak*, *Hak Yolu* ve *Mücahede* idi.
- **Demokratska Zajednice (Demokratlar Birliği):** Merkezi Üsküp’tedir. Demokrat Yugoslav Partisi’nin “mahalli” bir dalı görümündedir. 1927 ile 1929 arasında faaliyet gösterdi. Yayın organı *Işık* idi.
- **Socijalisticka Rodnicka Partiya (Sosyalist İşçi Partisi):** 1920’de Üsküp’te aynı partinin bölgedeki Türk nüfusu için lokal bir dalıydı.

Partinin tabiidir ki Müslümanlıkla hiçbir ilgisi yoktu. Yayın organı Sosyalist Fecri gazetesi idi. (Popovic, 1995: 286)

Gazetelerin çoğu, Yugoslavya Meclisi ile belediyeler için yapılan seçimler önünde çıkıyor ve bunların bitiminden kısa bir süre sonra kapatılıyor. Böyle bir sonuca da, seçimlerin yapıldığı yılları gazetelerin çıktığı tarihle karşılaştırmakla çok kolay varmak mümkün. Vardar Makedonyası'ndaki Türk topluluğunun seçimleri hissedilir ölçüde etkileyen önemli bir güç olduklarını göz önünde bulundurarak, kimi gazetelerin, Türklerin aralarını bozmak, fesat çıkarmak, karışıklık yapmak için de çıktığını anlamak zor değil. Bunun için iki dünya savaşı arasında görülen zıddiyetlerin o dönemde çıkan Türkçe basından da kaynaklandığı söylenebilir. Sosyalist Fecri "Cemiyet" teşkilâtına karşı cephe açmak ve bunun çalışmalarını eleştirerek partinin seçimler önünde gücünü yitirmek, parti üyelerini demoralize etmek için çıktığı, gazetenin içeriğinden apaçık görülmektedir. Gazetelerin büyük bir kısmı bir parti veya bir birlik organı olarak yayınlanıyor. *Sosyalist Fecri* Yugoslavya Sosyalist İşçi Partisi'nin Makedonya'daki Bölge organıyken, *Sada-yı Millet* Sırp Radikal Partisi'nin, *Işık* Sırp Demokrat Birliği'nin Türkçe gazeteleri olarak çıkıyor. Üstelik bu yayınların, hatta Makedonya Türkleri arasında en uzun ömürlü olan İslâm Muhafaza-ı Hukuk Cemiyeti'nin organı olarak çıkan *Hak* ve *Hak Yolu*'ndaki gazetelerin de sahipleri Sırp lar. Bu gerçeği göz önünde bulundurursak gazetelerin siyasetini Türklerden çok, bunun dışındaki faktörlerin etkilediklerini çok kolay anlayabiliriz. (Kaya, 2010: 339)

4.4.1.2.1944 Yılından Sonra Yayın Hayatı

1945'ten itibaren yeniden şekillenmeye başlayan Tito Yugoslavyasında, Türkler de, inandıkları ve bekledikleri kültür hayatına döndüler. Ancak Balkanlar'da cereyan eden büyük savaşların etkisiyle, Türklerin büyük bir bölümünün bugün de "anavatan" olarak bildikleri Türkiye'ye göçü, ellerini kollarını bağlamıştı. Göçlerle, bilhassa aydınların ve eli kalem tutanların çekilişi ve savaşlarda verilen kayıplar, Türklerin işini güçleştirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise, Türkiye ile Yugoslavya arasında yapılan anlaşmalar gereği yeniden topluca evlerini barklarını bırakarak Türkiye'ye göçtüler. Halen Makedonya ve Kosova'da yaşayan Türklerin sözlü ifadesine göre, "Kimi kimsesi olmayanlar, ayağı yer tutmayanlar, pasaport parası bulunmayanlar v.b." kalmıştır. O bakımdan, kalanların derlenip toparlanmaları epeyce zaman isteyecektir. (Hayber, 2001: 17)

Abdülkadir Hayber'den aldığımız bu alıntıda 1944 yılının önemi belirtilmektedir. 1944 yılı ülke tarihinde de önemli bir yıldır. Ülkenin rejimi değişmiş ve II. Dünya Savaşından galibiyetle çıkmıştır. Bu Türkçe yayın hayatını da etkilemiştir. 1944'ten önce ön planda olan Müslüman olmak yerini "Türk" olmak ile değiştirmiştir. Sosyalist bir rejimle yönetilen ülkede böyle bir değişikliğin olması

şaşırtıcı değildir. Bu durum azınlık olan Türklerin lehinedir. Yine rejim gereği “Makedonya Halkı” ya da “Makedonya Müslüman Halkı”nın gazetesi tanımları kullanılmıştır. “Makedonya Türklerinin Gazetesi” ya da “Türkçe gazete” tanımları 1990 yılı sonrasında görmekteyiz.

4.4.1.2.1. Birlik Gazetesi

23 Aralık 1944 yılında Yugoslavya’nın kuzey bölgelerinde Nazi Almanlara karşı şiddetli savaşların yürütüldüğü günlerde, Üsküp’te *Birlik* gazetesi çıkmaya başladı. Bu Makedonya’da Latin harfleriyle çıkan ilk Türk gazetesidir. Başlığı altında *Birlik*’in, “*Makedonya Müslümanları Halkı Kurtuluş Cephesi haftalık gazetesi*” olduğu bildiriliyordu. (Kaya, 2010: 340, 341)

Şerafettin Yücel, gazetenin Makedonya’daki Türk halkının çıkarları için çalışan “*Yücel*” adlı örgüt üyeleri tarafından çıkarıldığını yazıyor. Bu heyet üyelerinin de Şerafettin Ferid (Yücel’den), Refik Şerif ve Hüsamettin Mehmet’ten (Vardar) oluştuğunu, heyet üyesi ve gazetenin ilk sayısında tek imzalı edebiyatın yazarı Hüsamettin Vardar bu edebiyatın yazarına defalarca söylemiştir. Nureddin Davut’un “*Birlik*” gazetesinin 50. yıl dönümü dolayısıyla çıkan özel sayısında gazetenin ilk sayılarını kendisinin hazırladığını daha doğrusu gazetenin ilk baş ve sorumlu yazarı olduğunu yazıyor. Onun bu iddiası o günlerin tanıklarından doğrulanmamıştır. (Kaya, 2010: 341)

Dördüncü sayıdan sonra, *Birlik*’i hazırlamakla görevli ilk heyet üyeleri gazeteden uzaklaşmış ya da uzaklaştırılmıştır. (Kaya, 2010: 341)

Birlik gazetesi ilk yıl aylık çıkmıştır. Daha sonra on beş günde bir, on günde bir, haftalık ve 1 Şubat 1971’den itibaren salı, perşembe ve cumartesi günleri olmak üzere haftada üç gün çıkmıştır.

Arnavutça gazetenin çıkmasıyla *Birlik* artık “*Makedonya Müslümanları Halkı*” değil Flâka evlâzerimit gibi “*Makedonya Halk Kurtuluş cephesinin gazetesi*” olmuş ve böylece gazete Türkler arasında Halk Cephesi’nin siyasetini, programını gerçekleştirmekle yüklenmiştir. 1969 yılında, Halk Cephesi adını, Makedonya Çalışkan Halkı Sosyalist Birliği olarak değiştirince gazete de Makedonya Çalışkan Halkı Sosyalist Birliği’nin organı oluyor. 1995 yılından itibaren *Birlik*’in

“*Makedonya Türklerinin Gazetesi*” olduğu bildiriliyor. (Kaya, 2010: 343)

Birlik gazetesi “Nova Makedonya” yayınevi tarafından basılıyordu. Bu yayınevi 2003’te özelleştirilince gazete başka bir yayınevi ile anlaşıp bir süre daha çıkmaya devam etti, fakat çok dayanamadı.

Birlik gazetesinin önemi bir dönem Yugoslavya’daki Türkler için okunacak tek Türkçe gazete olmasıdır. 1969’da Priştine’de *Tan* gazetesinin çıkmasıyla bu görevi paylaşmaya başlamıştır. Gazete sadece siyasî haberleri vermiyordu. Asıl önemli olan bölümlerinden biri kültür-sanat köşeleriydi. Makedonyalı, Kosovalı genç şairlerin şiirleri burada yayınlanıyor, hikâyeleri tefrika ediliyordu. Sadece Makedonyalı, Kosovalı Türk şairler ve yazarlar değil, Balkanlarda yaşayan diğer Türklerin de eserlerine yer veriliyordu. Özellikle Bulgaristan Türklerinin şiirlerini sıklıkla görmek mümkündür. Bunun yanı sıra Türkiye’den yazar ve şairlerin eserleri ile Sırp yazarların eserleri çevrilip yayımlanıyordu.

4.4.1.2.2. Sevinç, Tomurcuk ve Ses Dergileri

Pioner Gazetesi, Makedonya’da Birlik’ten altı yıl sonra 15 Eylül 1950 çocuklar için çıkmıştır ve çıkan ikinci Türkçe gazetedir. Makedonya Pionerler Birliği’nin organı olarak orta boyda ve dört sayfa olarak ayda bir çıkan bu gazetenin ilk sayılarında, Pioner teşkilatının etkinliği ve Makedonya’nın doğal güzellikleriyle ilgili yazılardan başka okullardan gelen haberlere yer verilmiştir. Zamanla gazetede, başta şiir olmak üzere, çocuklar için yazılmış diğer edebiyat türleri yer almaya başlamıştır. (Kaya, 2010: 345)

Bu gazetenin ilk sayılarında, bugün Makedonya Türk Edebiyatı’nda ad yapmış yazarlardan çoğunun adları görülmektedir. Gazetenin bir yıl içinde çıkan on sayısında, Türkiye’de hiçbir yazara yer verilmediğinin nedenini bugünkü açıdan değerlendirmek biraz zor. Çocuklar için çıkan bir gazetede kimi siyasî olayların yer aldığını ve bunların yorumlandığını da anlamak güç. 1951 yılının Eylül ayında *Pioner* gazetesi, yerini *Sevinç* dergisine bırakıyor. Başta on altı sayfa, daha sonraki yıllarda 24 ve bugün 36 sayfa olarak ayda bir çıkan bu çocuk dergisinde, ilk günden beri estetik sanat bakımından değerli ve

güzel olan şiire, hikâyeye, masala ve diğer edebi türlere öncelik verilmektedir.(Kaya, 2010: 345, 346)

1957 yılının Eylül ayında ise *Tomurcuk* dergisi çıkmaya başlamıştır. 7-14 yaş arasına hitap eden *Sevinç*'in yanında *Tomurcuk* ise okulöncesi eğitim yaşı olan 3-6 yaş arasına hitap etmekteydi. Bu dergiler “*Detska Radost*” yayınevi tarafından yayınlanıyordu.

Ayrıca bu dergilerin adı altında kitap serileri çıkarıyordu. Bunlar daha çok yerli yazarların yazdığı çocuk şiirleri ve hikâyeleri idi. Altay Suroy’la Prizren’de yaptığımız görüşmede, Kosovalı ve Makedonyalı yazarların özellikle çocuk edebiyatı üzerine bu kadar durmalarının bir nedeninin de yazarlara verilen telif ücretleri olduğunu belirtmiştir. Altay Suroy kendisine verilen telifin çok cezbedici olduğu dile getirip bu telif ücretleriyle bir araba aldığını bile söylemiştir. (Kamber, Öztürk, 2012)

Telif ücretleri dışında çocuk edebiyatının bu kadar üzerine düşülmesinin bir nedeni ise yeni bir ideolojinin kendi neslini yaratma düşüncesi idi. Her ideoloji kendi propagandası yapabilecek bir nesil özlemi içindedir ve bunun üzerine çalışmaktadır. Yugoslavya’daki sosyalizm ise partizan bir nesil yetiştirmek istiyordu. Nesil yetiştirme fikri Türk edebiyatına çok yabancı bir konu değildir. Tevfik Fikret’in Haluk’u, Mehmet Akif’in ise Asım’ı vardır. Yugoslavya’da ise özellikle Sırp Çocuk Edebiyatı partizan bir nesil çizmeye başladı. Bu örnekleri gören Türk yazarlar böyle eserler yazmak veya yazdırılmak zorunda kaldı.

Sevinç ve *Tomurcuk* dergileri oldukça kaliteli ve renkli çizimlerle dolu çocukların ilgilerini çekecek cinsten yayınlardır. Bu dergilerin içerikleri hakkında üçüncü bölümde daha ayrıntılı bir inceleme yapacağız.

Sesler dergisi Üsküp’te *Birlik* tarafından çıkarılan aylık kültür sanat dergisidir. 1969 yılından itibaren *Birlik* gazetesi kapanıncaya dek çıkmıştır.

Sesler dergisi önemli Türk şair ve yazarlar adına özel sayılar yapmıştır. Ayrıca bölgenin folklor ürünlerini derleyip değerlendirme yazıları yayınlanmıştır. Eleştiri özellikle kendi edebiyat eserleri konusunda dergide yer almıştır. Yugoslavyalı araştırmacıların Türk kültürü ve tarihi üzerine makalelerini çevirip dergide yayımlamışlardır. *Sesler* dergisinin yıllıkları bölgedeki Türk kültürünün araştırmaları hakkında başvurulacak önemli bir kaynak durumundadır.

4.4.1.2.3. El-Hilâl ve Zaman

Makedonya, Yugoslavya'dan ayrılana kadar Makedonya'da Türkçe yayınlanan bu üç dergi ve gazete vardı. 1991'den sonra bu dergiler ve gazete yayın hayatına bir süre daha devam etmiştir fakat iki yeni gazete daha eklenmiştir.

Biri, Makedonya İslâm Birliği Başkanlığı'nın yayınladığı *El Hilâl* gazetesi ötekisi de 1994 yılının Mart ayından, Türkiye'deki *Zaman* gazetesi'nin Makedonya baskısıdır. *El-Hilâl* gazetesinin ilk sayısı 1 Mayıs 1987 yılında çıktı. *El-Hilâl* gazetesi başta Makedonca, Türkçe ve Arnavutça olmak üzere üç dilde iki ayda bir çıkıyordu. 1992 yılından sonra gazete ikiye ayrılıyor. Biri Arnavutça ötekisi de Türkçe-Makedonca olarak çıkıyor. (Kaya, 2010: 354)

Makedonya İslam Birliği bünyesinde bir kuruluş iken daha sonra bağımsız bir teşkilat olan *El-Hilal*'in kuruluşunu ve gayesini genel sekreteri olan Şehabi şöyle özetliyor:

"Yugoslavya dağıldığında Makedonya vatandaşlarının ekonomik-sosyal durumu iyi değildi. Bunun üzerine Makedonya İslam Birliği, insanlarda yardımlaşma şuurunu artırma girişimleri başlattı. Bir grup Müslüman, 6.4.1991 tarihinde bir Ramazan günü Üsküp İsa Bey Medresesi binasında El-Hilal Yardımlaşma ve Kültür Derneği'ni kurdu. 1993 Aralık ayında da dernek, insani yardım teşkilatına dönüştürüldü."

(<http://arsiv.zaman.com.tr/1999/05/13/kultur/3.html>, E.T:13.05.1999) (bkz. El-Hilâl'in Üsküp'teki afişi)

4.4.1.2.4. Hikmet, Köprü, Kardelen ve Yeni Balkan

Makedonya'nın Yugoslavya'dan ayrılmasıyla devlet desteğiyle yayınlanan *Birlik, Sevinç, Tomurcuk, Sesler*'in bir süre sonra tamamen durması üzerine Makedonya Türkleri kendi kurdukları dernekler aracılığıyla Türkçe yayın hayatına devam etmeye çalışmışlardır.

Makedonya'da önemli kültür sanat faaliyetlerinde bulunan bir dernek ise Abdülhak Hikmet Doğan Kültür Sanat Merkezi (ADEKSAM) dir. 17 Ekim 1997 yılında kurulmuş olup merkezi Gostivar'dadır.

Bu kuruluşun gayesi ise kendi internet sitesinde şöyle açıklanmaktadır:

“Başta Gostivar ve yöresi daha sonra ise tüm Makedonya'daki Türk eğitim ve kültür sorunlarını ele alarak muhtemelen çözümler üretmeye gayret etmek gayesiyle kurulan bu eğitim Merkezi, muhtelif derslerden takviye dersleri düzenleyen, milli ve manevi konularımızı ihtiva eden onlarca konferans örgütleyen, Makedonya'nın değişik yerlerinde farklı yardım kampanyaları düzenleyen ve şimdiye kadar 900 lise ve üniversite öğrencisine burs vererek Makedonya çapında Türk eğitimi ve kültürüne büyük katkıda bulunduğumuzu inanıyoruz.”

(http://www.adeksam.org/index.php?option=com_content&view=article&id=110&Itemid=72, E.T: 27.05.2012)

2002 yılından itibaren ise *Hikmet* adlı bir bilimsel araştırma dergisi yayınlamaktadır. Yazılan makalelerin çoğu sosyal bilimler alanındadır ve Makedonya'daki Türk kültürü, edebiyatı, Makedonya Türklerinin siyasî ve sosyal durumları gibi konularda araştırmalar yer almaktadır.

2002 yılında kurulan ve Üsküp'te bulunan *Köprü Kültür, Sanat ve Eğitim Derneği* ise iki dergi çıkarmaktadır. Bunlarda biri *Köprü* kültür, sanat ve edebiyat dergisi, diğeri ise *Kardelen* çocuk dergisidir. Köprü dergisi derneğin kuruluşundan itibaren çıkmaktadır. *Kardelen* ise 1 Ekim 2009 yılından beri çıkmaktadır. 9-14 yaş arasına hitap eden bir çocuk dergisidir.

Yeni Balkan gazetesi ise 2004 yılından beri yayın hayatındadır. Ayrıca www.yenibalkan.com üzerinden internet gazeteciliği de yapmaktadır. (Öztürk, 2012)

4.4.2. Türkçe Eğitim

Türkçe eğitimi Balkanlarda Osmanlı Devleti zamanında ve sonrası olarak adlandırmak gerekebilir, çünkü her yerde tekrar ettiğimiz *azınlık olarak kalan Türklerin* anadilde eğitim hakkını elde edebilmeleri zor olmuştur.

Balkan savaşlarına kadar Makedonya’da Türkçe eğitimi ilköğretim ve ortaöğretim olarak ikiye ayırabiliriz.

Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesinde Bayram Kodaman’ın verdiği bilgilere göre, Osmanlı okulları tahsil derecelerine göre; Mekâtib-i Umûmiye (genel okullar) ve Mekâtib-i Husûsiye (özel okullar) olmak üzere ikiye ayrılmıştır. (Hasan, 1998: 15)

Mekâtib-i Umûmiye, Sıbyan mektepleri, Rüşdiye, İdâdîye, Sultaniye, Âliye ve Darülfünûn gibi okul kuruluşlarından ibarettir.

Mekâtib-i Husûsiye, Müslüman tebaanın açtığı okullar, gayr-i müslim tebaanın açtığı okullar ve yabancıların açtıkları okullar olarak üçe ayrılır. (Kodaman, 1999: 25)

4.4.2.1. İlköğretim

Salnamelerden edinilen bilgilere göre, 1882 yılına kadar Kosova vilayetinin merkezi olan Üsküp sancağında hiçbir iptidaî okul yoktur. Burada ilk iptidaî mektepleri 1885’ten sonra açılmaya başlamıştır. Bu yıllarda Üsküp’te:

- Faik Paşa İptidaîyesi,
- Yahya Paşa İptidaîyesi,
- Meddah İptidaîyesi,
- Hafız Mahmud İptidaîyesi,
- Şükriye İnas İptidaîyesi olmak üzere beş iptidaî okul açılmıştır. (Hasan, 1998: 18)

Zerrin Bedri Abbas, *Makedonya'daki Türklerin Eğitimi (1912-1996)* adlı makalesinde Üsküp'teki okulları şöyle sıralıyor:

- Meddah Medresesi: Üsküp'ü fetheden Yiğit Paşa tarafından 1397 yılında yaptırılmıştır.
- Hünkâr Medresesi: 1438 yılında yaptırılmış daha sonraları kapatılmış, yerine ulema meclis binası açılmıştır.
- Alaca Medresesi: Yiğit Paşa'nın oğlu İshak Bey tarafından yaptırılmıştır.
- İsa Bey Medresesi: 1460 yılında yaptırılmıştır.
- Rujdiye Askerî Mektebi²: 1903 yılında yaptırılmıştır.
- Hümaşa Sultanî: XIX. yüzyılda yapılmıştır.
- Ünasi Rujdiye (kız okulu): Faik Paşa döneminde 1890 yılında yaptırılıyor. SHS krallığında Kralica Mariya adıyla değiştiriliyor.
- IV. İdadiye: 1903 yılında kuruluyor.
- Tefeyyüz: Okulun binası 1884 yılında Hilmi Bey tarafından yaptırılıyor. Daha sonraları hükümet bu binayı satın alıyor ve Tefeyyüz iptidai okulunu açıyor. (Abbas, 1999: 290, 291)

1885 yılında İştip'te dört taneiptidai okul vardır. Köprülü ve Kalkandelen kazalarında ise bu tür okullar 1901'den sonra açılmaktadır. (Hasan, 1998: 18)

Makedonya'da ve özellikle Doğu Makedonya'da ilköğretim XIX. yüzyılın sonuna kadar çok yetersizdir. Bazı yörelerde "usûl-i cedit" denilen yeni usûl ile yapılan eğitim şöyle dursun, her ölçünün dışında ve her bakımdan yetersiz sıbyan okullarının çoğunun yerleşim yerlerinde olmayışı, bu alanın ne kadar ihmal edildiğini göstermektedir. Sarco İsovski'nin Balkan Savaşlarına kadar Gostivar'daki eğitim durumuyla ilgili verdiği bilgiler, bu durumu doğrulamaktadır. İsovski, Osmanlı döneminin sonlarına doğru Gostivar Makedon halkının yörede hâkim olan propagandaya göre Sırpça ve Bulgarca olmak üzere, bütün köylerinde ilkokulları varken, hükümlan olan Müslüman tebaanın (Türk ve Arnavut) kendi ülkesinin birçok köyünde hiçbir okulun bulunmayışını hayretle bildirmektedir. (Hasan, 1998: 19,20)

4.4.2.2.Ortaöğretim

² Balkanlarda yaşayan Türklerde çok sık görülen ş-j değişiminden dolayı Rüşdiye>Rüjdiye olmuştur. Buna bir diğer örnek ise Rüştü>Rüjdi verilebilir.

1906-1907 öğretim yılında Kosova vilayetinin Üsküp sancağında dokuzu erkek, biri kız olmak üzere on rüşdiye, Manastır vilayetinin merkezi Manastır'da da beşi erkek biri kız olmak üzere altı rüşdiye açılmıştır. Aynı yıllarda Debre'de de bir rüşdiyenin açıldığı bilinmektedir. (Kodaman, 1999: 104)

1890'lı yıllarda Gostivar'da da bir rüşdiye açılmıştır. Kalkandelen'de de bir rüşdiyenin bulunduğunu öğreniyoruz. Ancak, gerek Gostivar'da, gerekse Kalkandelen'de yeni usule göre eğitim yapan iptidaî okullarının bulunmaması yüzünden bu rüşdiyelere hazırlıkları yetersiz olan sıbyan mektebini bitiren öğrenciler devam etmiştir. (Hasan, 1998: 20, 21)

XIX. yüzyılın sonlarına doğru, Üsküp'te çeşitli zanaat dallarında bilgili usta, işçi ve teknisyen yetiştiren bir Sanayi Mektebi açılmıştır. (Hasan, 1998: 21) Sanayi Mektebinin öğrenim süresinin Hamdi Hasan beş yıl, Salih Asım Bey ise altı yıl olduğunu söyler.

Sanayi Mektebi'nde terzilik, kunduracılık, marangozluk, oymacılık, matbaacılık ve mûsikî öğretilirdi. Mükemmel müzik bandosu vardı. Sanatla ilgisi olan resim dersinin yanı sıra, güzel yazı, geometri, matematik, coğrafya, tarih ve buna benzer bilim dalları da gösterilmektedir. Burada tahsilini tamamlayan birçok sanat sahibi kişiler vardır ki, bugün bile dükkânlarında kendi hesaplarına ticaretle uğraşmaktadırlar. Öğrenci, farklı dinlerden alınırdı. Okulun gazete, Kaplan Kaplıcası ve kaplıcadaki han, şimdi belediyenin idaresinde olan çayır ve yanan Gazhane gelirleri gibi bazı gelirleri olmakla beraber, bunlar yeterli olmadığından dolayı, öğrenci gönderen kaza ve belediyelerden alınan parayla bu açık kapatılmakta bu şekilde okulun devamlı giderleri temin edilmekteydi. Okul, Vali Hafız Mehmed Paşa merhumun emeğiyle temelden yaptırılmıştı. Halktan oluşan bir komisyon tarafından yönetilirdi. Kapısının üstünde mermer levhada yapıldığı tarih yazılıydı: “Bak Mekteb-i Sanâyi' ilhâk yapıldı râğa” (hicri 1313, m. 1896)” (Asım, 2004: 30)

Kosova Vilayet Matbaası da bu okul tarafından idare edilmekteydi. Kosova gazetesi, Kosova vilayet salnamesi, dinî ve meslekî her çeşit eser ve gazeteler hep bu matbaada basılmıştır. II. Meşrutiyet'ten sonra “Envâr-ı Hürriyet”, “Şar”, ve “Top” gazeteleriyle, “Yeni Mektep” ve “Yıldız” gibi dergiler de bu matbaada basılan yayınlardır. Üsküp İslahane parkı yanında olan bu okul faaliyetini 1912 yılına kadar sürdürmüştür. (Hasan, 1998: 21)

4.4.2.3. İdadîler

Yüksekokula öğrenci yetiştiren rüşdiyenin üstünde bir okul olan idadîlerin Makedonya'daki ilki 1884 yılında Manastır'da açılmıştır. 1885 yılında yapılmasına karar verilen Üsküp İdadîsi, ancak 1889 yılında hizmete girebilmiştir. (Hasan, 1998: 22)

1905-1906 öğretim yılında Üsküp, Manastır ve İştip'te birer darülmualimîn açıldığını öğreniyoruz. (Kodaman, 1999: 153)

Makedonya'da kurulan bu darülmualimînlerin asıl gayesi, iptidaî ve rüşdiye okullarına öğretmen yetiştirmektir. Başlangıçta, okullar gereken pedagojik formasyonu olmayan öğretmenlere yeterlilik kursu düzenlemiştir. (Hasan, 1998: 25)

Sonuç olarak Makedonya'daki Türk eğitimi, hemen her bakımdan son derece yetersizdi. Maddi sıkıntıların yanında okul binaları, nitelikli öğretmen kadrosu, eğitim araçları ve metot konusunda da çok büyük sıkıntıları vardı. (Hasan, 1998: 26)

4.4.2.4. 1912 ile 1944 Arası Dönem

Zayıf olan Türk eğitimi, Balkan Savaşlarından sonra hemen hemen durmuştur. 1912'lerde savaşın devam etmesi yüzünden düzenli çalışamayan Türk okulları, savaştan sonra tamamen kapatılıp bütün çocuklar Krallık Yugoslavya devletinin açtığı Sırp okullarına gitmeye zorlanmıştır. Savaştan sonraki yıllarda Londra Antlaşmasına göre Türkler kendi ana diliyle eğitim öğretim görmek için okul açma talebinde bulunma hakkına sahiptiler. Ancak, böyle bir istekte bulunma durumunda, devletin kendilerini baba ocağından koparıp Türkiye'ye göçe zorlayabileceği endişesiyle, bu haklarını kullanamamışlardır. Barış antlaşmasından sonra, üç yıl süren vatan seçme hakkına sahip olmaları da, eğitim sorunlarıyla uğraşmayı oldukça engellemiştir. Bütün bu gecikmeler, doğal olarak devletin işine yarıyordu. Neticede, diğer azınlıklar gibi Türkler de çocuklarını Sırp okullarına göndermek zorunda kalmıştır. Yabancı dilde öğretim görmeye zorlanan çocuklar, derslerini izleyebilmek için bir yıl dil hazırlığı yapıyordu. Böylece Sırp çocuklarının dört yıl süren ilköğretim, Türk çocukları için beş yıla çıkıyordu. Bu okulların küçük bir kısmında Türkçe olarak sadece din derslerinin haftada iki saat

okutulmasına izin verilmiştir. Bütün olarak ana diliyle öğretim görme hakkının sağlanması için verilen mücadeleler ve gösterilen gayretler, hiçbir netice vermemiştir. (Hasan, 1998: 30, 31)

Türklerin eğitim sorunlarıyla “Cemiyet” adındaki örgüt ilgileniyordu. Bu örgütün vasıtasıyla SHS Krallığı tebası olan Türk halkı, devletin, çocuklarını Sırp okullarında okumaya zorlayarak Türklük duygusunu kaybettirmeye yönelik eğitim siyasetini protesto ediyordu. Durumun günden güne gerginleşmesi, öğretmenler arasında istenilmeyen olaylara yol açıyordu. Müslüman çocuklarıyla çalışan Müslüman ve gayrimüslim öğretmenler arasındaki dinî çekememezlikler, daha sonra talebelere de yansımaya başlamıştır. Daha geniş çapta yankı uyandıran bu tür olaylardan biri 1921 yılında Gostivar’da yaşanmıştır. (Hasan, 1998: 37)

Ders kitapları konusunda da devlet sıkı önlemler almıştır. İstanbul’da basılan kitapların Türk öğrencileri tarafından kullanılmasına izin verilmemiştir. Bu konuda, SHS Krallığının Vardar Makedonyası Eğitim siyasetine ters düşer gerekçesiyle özellikle Türkçe “Yeni Elifba” kitaplarının kullanılması yasaklanmıştır. (Hasan, 1998: 37)

Salih Asım’ın 1932’de yayınladığı *Üsküp Tarihi ve Civarı* adlı eserinde Üsküp’teki Balkan Savaşları sonrası okullardan şöyle bahsetmektedir:

“Üsküp’te Osmanlı hükümeti döneminde on sekiz mektep vardı. Bunlardan Yahya Paşa (Cura Yakşıç), Tefeyyüz (Osman Cikiç), Kız Mektebi (Mehmed Sokoloviç) ve Borazan-İrfan ibtidaî mektepleri kalmıştır. Bu dörtten ikisinin talebesi karışıktır. Geriye kalanların tamamı yıkık, Sultan Murad Camii avlusundaki mektep, Evkâf İdâresi olmuş, Arab Hoca Mektebi işgal edilmiş, Faik Paşa Mektebi yanmış, Humâ Şâh Mektebi de belediye tarafından satılmıştır. Sanâyi Mektebi, depo; İdâdî Mektebi, “Uçitelska” (Öğretmenler Okulu); Askeri Rüştîyesi “Armiya”; inşası tamamlanmamış Dâru’l-Muallimîn binası –daha sonra mevcut hükümet tamamlayarak- Dâru’l-Funûn (Fakülte) olmuştur. Geriye kalan altı sıbyan mektebinden ikisi yıkıktır. Birisi ev olarak kullanılmakta olup diğer üçü hala mevcuttur. Mevcut olup ismi geçen ilkokullarda haftada sadece iki saat kadar dinî ilimlerin okutulmasının yeterli olmadığı tecrübeyle ortaya çıkmasına rağmen, ikmâle kalarak şahâdetnâme alan çocukların dinî ilimlerde ve millî dillerini konuşmakta çok zayıf oldukları görülmektedir. Özellikle, şehirlerin yanı sıra köylerin de şimdilik gerektiği kadar ilkokul açılmamıştır. Hele Müslüman köylerde çocukların kelime-i şehâdeti bile dosdoğru söyleyemedikleri ve bazılarının da hiç bilmedikleri üzüntüyle işitilmektedir.” (Asım, 2004: 29)

Cemiyet'in çabaları sonucu, Üsküp'te çalışan ve daha çok dinî ağırlıklı olan İsa Bey Medresesi yanı sıra, 28 Nisan 1924 yılında Büyük Kral Aleksandr Medresesi'de kurulmuştur. Bu medresede dersler sadece Sırpça veriliyor. Okulun ilk yıllarında genellikle dinî derslere ağırlık verilmiştir. (Abbas, 1999: 286, 287)

Fahri Kaya'nın da belirttiğine göre bu okulun bir diğer adı ise Büyük Medrese'dir. Bu okulda üçüncü sınıftan altıncı sınıfa kadar öğrencilere haftada Türkçe iki ders veriliyordu. (Kaya, 2010: 368)

Köprülü Kral Lisesi profesörü St. Simiç Türklere, Türkçe eğitim verilmemesi konusunda şöyle demiştir:

“Türklere kendi ana dilleriyle okul açmaya izin verildiği takdirde, iki amaca ulaşmak mümkündür. Bunlardan biri, bu hareketle Türkleri memnun olması, diğeri ise, bu okullar ile onların uzun yıllar eğitimsiz ve kültürsüz kalmalarının sağlanmış olmasıdır. Ancak, ilk görüşün gerçekleşmesi halinde, kısa zamanda Türklere bir aydın kesimi meydana gelecektir. Sırpçayı iyi öğrenecek olan bu aydınların doğmasıyla, SHS krallığının iç ve dış siyasetine karşı ödün vermeden savaşıacak, çok güçlü bir muhalefetin oluşmasına imkân sağlanmış olacaktır.” (Hasan, 1998: 42)

Osmanlı döneminde Türklerin gayrimüslimlere eğitim konusunda gösterdiği anlayış, iyi niyet ve hoşgörünün doğurduğu kötü neticeleri kendi kaynaklarına dayanarak bizzat hatırlayan Sırp'lar, bu konuda hassasiyet göstermekteydi. (Hasan, 1998: 43)

4.4.2.4.1.Sabri Cemil

Sabri Cemil, 1905'te açılan Üsküp darülmuallimînin müdürüdür. Hamdi Hasan, “*Belleklerden Silinmeyen İlk Çocuk Şiirlerimiz*” adlı makalesinde Sabri Cemil'den şöyle bahsetmektedir:

“Üsküp darülmuallimîninde pedagojik dersleri okutan Sabri Cemil Bey, 1911'de çıkardığı ve başyazarlığını yaptığı «Yeni Mekteb» dergisinde çocuk şiirleri yayınlamıştır. Bu dergide çıkan şiirlerinin bir kısmını, Balkan Savaşlarından sonra göç ettiği

İstanbul'da «Çocuklara Mahsus Küçük Şiirler» (1914) adlı kitabında yayınlamıştır. Büyük bir eğitimci ve çocuk şairi olan Sabri Cemil Bey, İlkokul öğretmenlerine ve İlköğretmen okulu öğrencilerine hazırlamış olduğu «Ameli Fenn-i Tedris» (1910) adlı metodik kitabının yanında, yayınladığı 11 şiir kitabıyla yerli çocuk edebiyatımızın ilk ve en büyük temsilcilerinden biridir. İlk eserlerini, Balkan Savaşlarından önce ömrünün yansını geçirdiği Üsküp'te, ötekilerini İstanbul'da yayınlamıştır. Eserleri yakın zamana kadar halkımızın hafızasında yaşayan bu Çocuk şairi hakkında, ister bizde olsun, ister Türkiye'de olsun maalesef hemen hemen hiç bir şey bilinmiyor. Kendi eserlerinin dışında, adına, Gostivarlı Abdülhâkim Hikmet'in 1926 yılında yayınladığı Yugoslavya'daki Müslüman Çocuklarına II., III., ve IV. sınıf Türkçe dersleri adlı kitaplarındaki bazı şiirlerde rastlıyoruz. Bunun dışında onun adına İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yerli Türk edebiyatımızın etkilenmesiyle ilgili Fahri Kaya'nın «...Savaştan önceki dönemde evlerimizde Namık Kemal, Tevfik Fikret ve Sabri Cemil'in şiirleri ezbere söylenirdi» (F. Kaya, Ses, Say. 204, s. 103) şeklindeki ifadesinde rastlıyoruz.” (Hasan, 1995: 20)

Sabri Cemil'in *Çocuklara Mahsus Küçük Şiirler* adlı kitabı hicrî 1333'de Matbaa-i Orhaniye, İstanbul'da basılmıştır. 64 sayfadır. Amelî Fenn-i Tedris ise Hicrî 1326 yılında, Üsküp'te basılmıştır. Bu kitapta Sabri Cemil “Tedris Usûlü”nü üç başlık halinde incelemiştir: Dürûs-ı Mütenevviânın Sûret-i Tetrîsi, Etfâlin İnzibat ve Terbiyesi, İdâre-i Mekâtib. (Özcan, 2009: 84)

4.4.2.4.2. Abdülhâkim Hikmet Doğan

Abdülhâkim Hikmet Doğan, karanlık dönem olarak adlandırdığımız dönemde öğretmenlik yapmıştır. 1881 yılında Gostivar'da doğmuştur. İstanbul Darülmuallimîn'ine devam ettiği düşünülmektedir, çünkü bu alanda yazdığı okul kitapları ve kullandığı yeni analitik-sentetik ve görsel-işitsel metotlar pedagojik bir eğitim aldığını göstermektedir. (Hasan, 1998: 47, 49)

Gostivar'a tayin edilen ilk Türk öğretmendir. Abdülhâkim Hikmet Doğan, öğretmenin pedagojik özellikleri üzerinde durup yeni ve millette daha yararlı bir öğretmen kadrosu yaratmaya çalışmıştır. Çünkü uygulamak istediği yeni eğitim ve öğretim, her şeyden önce, yeni öğretmen kadrosu yetiştirmekle mümkün olabilirdi. İleri sürdüğü görüşlerin doğruluğunu kanıtlayıp çevresine kabul ettirmek için özellikle hitap ettiği toplumun bütün yapısını dikkate alarak dini kanıtlara da başvurmuştur. Nitekim görsel işitsel araç olarak resim ve fotoğrafların ilkokul kitaplarında büyük önem taşıdığı bildirir. Fakatbu

konuda kendisiyle hemfikir olmayıp resimlerin din açısından yasak olduğunu düşünen bazı kişilere böyle bir iddianın doğru olmadığını uzun uzun açıklamıştır. (Hasan, 1998: 51)

Yeni açılan medreselerde (Büyük Medrese, Gazi İsa Bey Medresesi ve Meddah Medresesi gibi) Türkçe dersi ihtiyaçlarını karşılayabilmek için Yugoslavya İslam Birliği, Abdülhâkim Hikmet Doğan'ın Türkçe ders kitaplarını yayınlıyor. (Kaya, 2010: 368)

Bu eğitimcinin yazdığı Türkçe eserler arasında Balkan Savaşlarından önce “Sabah Yıldızı Yahut Musavver Osmanlı Elifbası” ile I. Dünya Savaşından sonra yayımladığı Fahri Kaya'nın belirttiğine göre 1923 Saraybosna'da basılan “I-IV Kısım Türkçe Dersleri” ve “I-III Kısım Din Dersleri” vardır. (Hasan, 1998: 55)

4.4.2.5.1944 ile 1990 arası dönem

Tefeyyüz Okulu Makedonya'da yeniden Türkçe eğitimin başladığı okullardan biridir. Bu okul hakkında bilgiyi Nedim Gürsel'in *Balkanlara Dönüş* adlı eserinde Recep Bugariç şöyle anlatmıştır:

“1944 yılında, Makedonya Özerk Cumhuriyeti ilan edilir edilmez açıldı Tefeyyüz Okulu. O yıllarda ne doğru düzgün bir öğretmen kadromuz vardı, ne de eğitim kitaplarımız. Çok güçlük çektik bugüne gelene dek. Şimdi durumumuz iyidir. Sekiz yıllık eğitim veriyoruz Türk dilinde. Makedonca çevre dili olarak öğretiliyor ama temel eğitim çok şükür Türkçe! Okulumuz Üsküp'ün kurtuluşundan tam bir buçuk ay sonra açıldığında Türkçeyi unutmak üzereydik. Çoğumuz okuma yazma da bilmiyordu zaten, aramızda “aydın” diyebileceğim hiç kimse yoktu. Bu koşullarda Türkçe eğitime kalkışmak gerçekten cesaret işiydi. Ama anadile bağlılığımız güçlükleri aşmamıza yardımcı oldu. Engellere çarpa çarpa bugüne geldik işte.” (Gürsel, 1995: 86, 87)

II. Dünya Savaşı sonrası Üsküp'te İrfan Okulu da Türkçe eğitim çalışmalarına başlamıştır. Üsküp'ün yanı sıra, Manastır, Ohri, Köprülü, Resne, Doyuran, Ustrumca, Koçana, Cumalı, Durfulu, Kumanova, Berova, Gevgeli, Kliseli,

Negotin, İştıp ve Radoviş'te Türk okulları tekrar açılmış ve yeni alfabe ile Türkçe eğitime başlanmıştır. (Abbas, 1999: 292)

1951-53 göçleri bu okullarda hem öğretmen sayısını hem de öğrenci sayısını azaltmıştır. (Abbas, 1999: 294)

Üsküp İdadisi öğretmen okulu olup adı Nikola Karev olarak değiştirilmiştir. Burada 1961 yılında Türkçe sınıflar açılmıştır. 1969-70 eğitim yılında Svetan Dimov Lisesi'nde ilk kez Türkçe sınıflar açılmıştır. 1970 yılında öğretmenlerin yükseköğrenime sahip olma şartının getirildiği yasayla, öğretmen okulu kapanmıştır. 1987 yılında ise öğrenci sayısının düşüşü nedeniyle, lise sınıflar kapatılmıştır. 1991-92 yılında ise Yosi Broz Tito Lisesi'nde tekrar Türkçe lise sınıfları açılmıştır. (Abbas, 1999: 296, 297)

1944 sonrası Makedonya'da Türkçe eğitim veren kurumlar hakkında daha detaylı bir inceleme yapılması gerekmektedir.

4.4.2.5.1. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Sekiz yıllık ilköğretimin iki bölüm (4+4) ve Türk liselerinin açılması, bir ihtiyacı ortaya koydu. Buna göre, ilkokulun ikinci basamağında ve liselerde Türkçe ve edebiyat derslerinin verilebilmesi için eleman yetiştirmek mecburiyeti vardı. Onun için 1950'de Üsküp'te Yüksek Pedagoji Akademisi (Eğitim Enstitüsü) açılmıştır. İki yıl öğretim yapan bu akademi, Makedonya'da liseden sonra Türkçe öğretim yapan ilk yüksekokuldur. Ancak bu okulun ömrü uzun olmamış ve iki yıl sonra Türkçe bölümü kapatılmıştır. Bu akademinin Türkçe bölümü 1963-1964'te yeniden açılmıştır. 1975 yılına kadar süren bu ikinci devresinde Türkçe metot ve çocuk edebiyatı dersleri de Türkçe verilmiştir. (Hayber, 1999: 302, 303)

Üsküp'te Kiril ve Metodi Üniversitesi, Filoloji Fakültesi bünyesinde 1976 yılında "Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü"nin açılmasıyla, Yüksek Pedagoji Akademisi'nin Türkçe Bölümü programında değişiklik yaparak, muhtevası itibarıyla ilkokulların ilk dört yılı için sınıf öğretmeni yetiştiren bir kuruma dönüşmüştür.

Pedagoji Akademisi 1995'ten itibaren Kiril ve Metodi Üniversitesine bağlanarak Pedagoji Fakültesi adını almıştır. (Hayber, 1999: 303)

Kiril ve Metodi Üniversitesinde öğretim görevlisi olan Doç. Dr. Fadıl Hoca'nın 13 Mayıs 2012'de düzenlenen *Balkan Türkleri* adlı panelde yaptığı konuşmada Makedonya ve genel olarak Balkan Türklerinin Balkanlarda tamamen Türkçe eğitim veren bir üniversiteye ihtiyaç duyduğundan bahsetmiştir. Makedonya'da büyük bir azınlık olan Türk gençlerinin bu ihtiyacının karşılanmasının önemi üzerinde durmuştur. (Hoca, 2012)

4.4.2.6.Türkçe Ders Kitapları

1944 yılından itibaren Türkçe eğitim olanağına sahip olan Makedonya Türkleri derslerde okutulacak ders kitabı sıkıntısı çekmekteydi. Başlarda çeviri yoluyla bu eksikliği gidermeye çalıştılar, çünkü Türkiye ile aralarında bir perde vardı. (Kaya, 2010: 369)

Kendi eğitimci kadrosunu kendi yetiştirmek zorunda kalan Makedonya Türkleri 1946 yılında *Sevimli Kıraat* adlı ilk okuma kitabını yayınlarlar. Buradan itibaren Makedonya'da ve Yugoslavya Makedonya'sında okutulan Türkçe ders kitaplarını üç kategoride incelemeye çalışacağız.

4.4.2.6.1.Dilbilgisi Kitapları

Dilbilgisi kitaplarını üç başlıkta inceleyeceğiz. Bu başlıklar 1954'ten 1999'a kadar çıkan Dilbilgisi kitaplarının genel görünümündeki kitaplardan seçilmiştir. Çünkü bu üç kitabın basımları tekrar tekrar yapılmış, basımları tekrarlandığında içeriklerine bazı eklemeler yapılması dışında yıllarca bu üç kitap okutulmuştur.

4.4.2.6.1.1.Hıfzı İdris ile Şükrü Ramo'nun Dilbilgisi Kitabı (1954)

Makedonya’da basılan ilk dilbilgisi kitabı emekli öğretmen Hıfzı İdris ve yazar Şükrü Ramo’nun hazırladığı kitaptır. 1954 yılında *Prosvetno Delo* yayınevi tarafından yayımlanır. (Kaya, 2010: 370) Yirmi bölümden oluşmaktadır ve 162 sayfadır. *Dilbilgisi* adıyla yayınlanan bu kitabın önsözünde şöyle yazmaktadır:

“Kurtuluştan³ beri okullarımızın yokluğunu kuvvetle hissettikleri kitaplardan biri de şüphe yok ki dilbilgisidir. Bu, hemen de her öğretmenin ilk şikâyetleri arasında başta geliyordu. Daha iki sene önce bu noksanlığı sezen „Birlik“ gazetesi, „Gramer“ başlığı altında sayfalarında bir yer ayırdı. Fakat „Birlik,, te intişar etmeğe başlayan dilbilgisi, bu kadar zaman devam ettiği halde bitirilemediği gibi, yokluğunun bu suretle giderilmesinde beklenen faydaların temin edilemediği de görülüyordu. Yapılan umumi ısrarlara Devlet basımevi ile Eğitim Konseyi de iştirak edince, bunun bir kitap halinde neşri bir vazife oldu.

Gazetede intişarına başlandığı ilk sayıda da bildirildiği veçhile, faydalı görülen her vasıtaya baş vurulmuş; Dil Kurumu sözlüğü ile, Necmettin Halil Onan’ın, Tahir Nejat Geçcan’ın⁴, Beşir Göğüş⁵ ile Kemal Demiray’ın ve Haydar Ediskun ile Baha Dörderin⁶ dilbilgilerinden istifde edilerek imkân nispetinde her soruya cevap verecek bir durumda olmasına itina edilmiştir. Noksansız ve kusursuz olduğunu iddia edecek değiliz. İleride daha iyi ve mükemmellerinin hazırlanacağı şüphesizdir. Eğer bu dilbilgisi, bugünün ihtiyaçlarını kısmen olsun tatmin edebilirse, sarfedilen emeklerin boşa gitmediğini görerek kendimizi en büyük mükâfatla taltif edilmiş addedeceğiz. H. Ş.” (İdriz, Ramo, 1954: 3)

Sarı saman kâğıdına basılmış olan bu eser, ortaokullara dilbilgisi kitabı olarak hazırlanmıştır. Kitabının sonundaki “*Açıklama*” kısmında öğretmenlere sekiz yıllık ilköğretimin son dört yılında (beşinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar) hangi sınıfta hangi konuları anlatmaları gerektiğinden bahsedilmiştir.

“**Birinci sınıflarda** kitabın başından başlanıp (Dil gurupları, şiveler ve lehçeler, dilimizin gelişmesi hariç) sırasıyle şunlar açıklanacaktır:

Konuşma çeşitleri ve dilbilgisi, cümle, cümlede kelimelerin sayısı, cümlede kelime düzeni, manzumelerde cümleler, tek kelimeli cümleler, kelime, kelimelerin ses bakımından yapılan, sesler ve heceler, dilimizin sesleri, harfler ve alfabe, büyük harflerin kullanıldıkları yerler, harflerin çeşitleri (sesli ve sessiz harfler), hece

³ Yugoslavya Halk Kurtuluş Savaşı’ndan bahsedilmektedir. Bu savaş, İkinci Dünya Savaşında Almanlara karşı Tito önderliğindeki Partizanların savaşıdır.

⁴ Tahir Nejat Gencan

⁵ Beşir Göğüş

⁶ Baha Dürder

çeşitleri, sesli harflerin çeşitleri, seslilerin uyumu (büyük ve küçük ses uyumları), düzeltme ve kesme işaretleri, sessiz harflerin çeşitleri, sessiz harflerde değişmeler, kaynaşma, hece düşmesi, ardam ve görevleri bakımından kelimeler, kelimelerin cümle içindeki görev adları, kelimelerin yapıları, kök çeşitleri, kelimelerin aldıkları parçalar (ekler ve takılar), türeme ve bileşme, kelimelerde vurgu.

İkinci sınıflarda kelimelerin anlamlarına göre çeşitlerinden başlanarak sırasıyla şunlar açıklanacaktır:

İsim, isim çeşitleri (özel isimler ve cins isimleri), isimlerde teklik-çokluk, topluluk isimleri, özel isimlerde çoğul takısı, ismin halleri, isim tamlamaları ve tamlama çeşitleri.

Sıfat, sıfat çeşitleri, niteleme sıfatları, belirtme sıfatları (işaret sıfatları, sayı sıfatları, belgisiz sıfatlar), soru sıfatları, unvan sıfatları, niteleme sıfatlarında dereceler (eşitlik, üstünlük, aşınlık), niteleme sıfatlarının pekiştirilmesi, isimlerle sıfatlar arasındaki ilgi, isimlerle sıfatlarda küçültme.

Zamir ve çeşitleri (şahıs zamirleri, işaret zamirleri, belgisiz zamirler, soru zamirleri ve takı halindeki zamirler).

Fiil, fiillerin adları, fiillerde çekim, fiillerde türlü anlamlar (şahıs anlamı, teklik-çokluk anlamı, fiillerde zaman, fiil kipleri, haber ve dilek kipleri), fiillerin bileşik zamanlı şekilleri (hikâye, rivayet ve şart), fiillerde olumluluk ve olumsuzluk, fiillerin soru kipleri, takı-fiil, takı-fiillerde olumsuzluk ve soru şekilleri.

Edatlar, zarflar, bağlar ve ünlemler.

Üçüncü sınıflarda, birinci ve ikinci sınıflarda geçilenler tekrarlanarak her kelime çeşidinin yapıları üzerinde durulacak ve ‘ şunlar açıklanacaktır:

Basit,, türemiş ve bileşik isimler, basit, türemiş ve bileşik sıfatlar, basit, türemiş ve bileşik fiiller, fiilin çatısı, fiillerin tümleçleriyle ilgileri (geçişli ve geçişsiz fiiller), tümleç çeşitleri (düz tümleç ve dolaylı tümleçler), fiillerin özneleriyle ilgileri (etken, oldurgan, ettirgen, dönüşlü fiillerle işteşlik fiilleri), edilgen fiiller, fiilimsiler (isim-fiiller, sıfat-fiiller, bağ-fiiller), basit, türemiş ve bileşik zarflar, edat ve bağların yapıları. Ayrıca bu sınıfta noktalama işaretleri de esaslı bir tarzda geçilecektir.

Dördüncü sınıfta, kitabın başındaki dil gurupları, şiveler ve lehçelerle dilimiz ve gelişmesinden başlanarak her kelimenin cümle içindeki görevleri geçilecek ve sözdiziminde cümlelerin çeşitleri ile beraber üç yılda geçilen derslerin ameli bir tekrarlanması yapılacaktır. Ayrıca kelimelerin türlü anlamlarında da durulmalıdır.”

Yukarıda belirtilen tüm konular ayrı konu başlıklarında kitap boyunca anlatılmıştır. Her konunun sonunda “sorular” kısmı vardır. Bu sorular anlatılan konu ile ilgili pekiştirme sorulardır. Bu kitabı ders kitabı yapabilecek tek unsur konu sonlarındaki bu sorulardır.

“SORULAR: 1. Edatlar yapıları bakımından kaç türdür? - 2. Edat olarak, kullanılan başka kelimeler var mıdır? — 3. Edatlar ilgisini belirttiği kelimelerle birlikte cümle içinde hangi görevlerde bulunur?” (İdriz, Ramo, 1954: 120)

Ayrıca eserde konuya ilgili olarak verilen örnekler de ilgi çekicidir. Coğrafya olarak Balkanlar ve Yugoslavya’dan bahsetmesi son derece doğal iken bunun yanı sıra sosyalist rejimin varlığını örneklerde hissetmekteyiz. Bu konuya *Makedonya’da Türk Çocuk Edebiyatının Ana Sorunları* adlı bölümde daha geniş yer vereceğiz.

“Pionerler Ohri’ye otobüslerle gittiler, cümlesinde pionerler özne, gittiler fiildir. Ohri kelimesinden başka ile -le edatı ile beraber kullanılan otobüsler kelimesi de gittiler fiilinin dolaylı tümlecidir.” (İdriz, Ramo: 1954: 120)

“Fiillerde soru. — Bir işin yapılıp yapılmadığından, olup olmadığından şüphe eder de, anlamak istersek, fiillerin soru şekillerini kullanırız:

Zeynep dün okula geldi mi? — Yarın gezmeğe gidecek miyiz? — Okulunuzu çok seviyor musunuz? — Bu havada yola çıkmalı mıydık? — Sizin evden okul görünüyor mu? — Yoldaş Tito’nun söylevini dinlediniz mi? — Arkadaşlarımızı böyle fena bir durumda bırakıp kaçmalı mıyız?” (İdriz, Ramo: 1954: 90)

Bu dilbilgisi kitabını incelediğimizde daha çok öğretmenler için yazılmış olduğu düşüncesine varmaktayız, çünkü bu kitap bir ilköğretim öğrencisine uygun değildir. Uluslararası alanda da bilinen dil kitaplarının öğrenciler (student’s book) ve öğretmenler (teacher’s book) için ayrı sürümleri olur ve ayrıca öğrenciler için öğrendiklerini pekiştirmeleri için alıştırma kitapları (workbook) da mevcuttur. Bu durumda bu dilbilgisi kitabı öğretmenler için yazılmış bir kitap görünümündedir.

“Cümle çeşitleri. — Cümleler kuruluşlarına, yüklemlerine ve bir de içindeki fikirlere göre ayrı ayrı incelenmeğe değer. Bu bakıma göre de cümleleri:

1. Kuruluşlarına göre cümleler.
2. Yüklemlerine göre cümleler.
3. Taşıdıkları fikirlere göre cümleler, diye başlıca üçe ayırabiliriz.

Kuruluşlarına göre cümleler. — Cümleler, kelimelerin gereken yerlerde kullanılıp kullanılmamaları bakımından iki türdür:

1. Kurallı cümle.
2. Devrik cümle.

Kurallı cümle. — Kültür dilinde düşüncelerin anlatılması düzgün konuşma yolu ile olur. Düzgün konuşmada ise cümlelerin normal Olarak kurulması şarttır. İşte böyle: .

Yüklemi sonda, öbür öğeler önem derecelerine göre yükleme yakın olarak kurulmuş kelime dizisine kurallı cümle denir:

Kitap en gerçek bir dosttur.

Yalnızlıkta dost ve arkadaş yokluğunun yerini ancak kitap tutabilir. (H. A.)” (İdriz, Ramo, 1954: 137)

Verilen örneklerazdır ve yetersizdir. Ayrıca örnekler resim, şema ya da tablo ile ilişkilendirilmemiştir. Sadece *fiil çekim cedveli* ve *birleşik fiil çekim cedveli* adı altında iki tane fiil çekim tablosu vardır. Teorik bilgiler ağırlıktadır. Açıklamalar ve tanımlamalar yoğundur. Ve hepsinden önemlisi incelenecek bir metin verilmemiştir. Bu ezberciliğe kaçan bir eğitim şeklidir. Bu kitabı, bir öğretmenin ders notlarının birleşimi olarak da görebiliriz.

“Türeme. — Dilimizin gelişip zenginliğini sağlayan yolların başında türeme gelir demiştik. Türeme, kök yani basit olan kelimelerin sonlarına türlü ekler getirilerek, onlarda farklı anlamlar yaratılması ile meydana gelen ve gövde adını verdiğimiz kelimelerdir ki bunlara türemiş kelimeler denir. Meselâ:

Basit bir kelime olan „baş“ isim kökünden ; başar, başkan, başlık, başarı, başlamak, başçı kelimeleri hep türlü eklerle farklı anlamlar kazanmış, türemiş birer kelimedirler. Türemenin bu bakımdan önemini daha iyi kavrayabilmemiz için, aşağıda yazdığımız cümlelerde bir fiil kökünden türeyen kelimeleri hep beraber araştıralım:

1. Yapılan seçimlerde yüzde yüz kazanıldı.
2. Seçime seçmenlerin yüzde doksan dokuzu iştirak etti.
3. Konferansta seçkin bir kalabalık vardı.
4. Bundan başka seçecek kitap bulamadın mı?
5. Senin bu seçişin başkalarına yaradı.
6. Örnek olarak alacağımız kelimeyi seçmek işi bize düştü.

7. Tam gidecek zamanı seçmiş olduk.

8. Okuyacağımız kitabı seçme işi sana düşer.

9. Tören başlayınca seçen ve seçilenler birbirine karıştı. ,

Yukarıda yazdığımız bu cümlelere dikkat edilince, bir fiil kökü olan „seç“ kelimesinden: seçim, seçmen, seçkin, seçecek, seçiş, seçmek, seçmiş, seçme, seçen ve seçilen hep türemiş kelimelerdir. Bunlar birbirlerinden az çok farklı mânalar bildirdikleri gibi, ileride göreceğimize göre başka kelime çeşitlerine de gireceklerdir. Bunlara bir de gene türlü eklerle türeyen: seçildi, seçtirdi, seçtirtti, seçtirildi gibi fiil gövdelerini de katacak olursak, türemenin fiilimizi

kazandırdığı zenginlik ve Türkçenin bu yoldaki yaratma kabiliyetini daha açık olarak anlamış oluruz.” (İdriz, Ramo, 1954: 33)

Ayrıca bu kitap konuşma diliyle yazılmıştır. Bir öğretmenin öğrencilerine Türkçe dilbilgisi dersini anlatıyormuş hissini vermektedir. Özellikle örnekleri incelerken bu üslubu kullanır. Fakat bu üslupta yazarken uzun cümleler kurulur. Bu durum çocukların dikkatini dağıtıp çocuklarda okumama isteği oluşturabilir.

Fahri Kaya’nın makalesinde yazdığına göre öğrenciler, öğretmenler ve aydınlar on yıl sadece bu dilbilgisi kitabından yararlanmışlardır. (Kaya, 2010: 370) Uygun olmamasına rağmen başka yazılmış bir Türkçe eser olmadığından ya da başka bir eser yazıp bastırabilmek için maddi kaynak ve destek olmadığından bu kitap on yıl boyunca okutulmuştur. Belki de en önemli etken bu alanda uzman eğitimcilerin ve aydınların eksik olmasıdır.

4.4.2.6.1.2.Necati Zekeriya ile Recep Murat Bugariç’in Dilimiz ve Dilimizi Sevelim Kitapları (1964)

1964 yılında her sınıf için ayrı olmak üzere sekiz yıllık Türk okulları için Türkçe dilbilgisi kitaplarının hazırlanmasıyla ilgili Necati Zekeriya ile Recep Murat Bugariç ilgilenmeye başladı. VII. sınıf öğrencileri için 1964 yılında *Dilimiz* kitabı basıldı. Aynı yıl VIII. sınıflar içinde *Dilimiz* yayınlandı. Bu dilbilgisi kitabı 1999 yılına kadar on defa yeniden basılmıştır. 1968 yılında V. sınıflar için yayınlandı. VI. sınıflar için *Dilimizi Sevelim* başlıklı dilbilgisi kitabı yayımlandı. 1999 yılına kadar dokuz defa basılan bu kitap 1977 yılından sonra *Dilbilgisi* olarak yayımlandı. (Kaya, 2010: 370, 371)

1964 yılındaki VIII. sınıflar için basılan kitabı incelersek yine Şükrü Ramo ile Hıfzı İdris’in kitapları gibi *Prosvetno Delo* yayınevi tarafından basılmıştır. 96 sayfadır. 20 konu başlığı vardır. İdris ile Ramo’nun *Dilbilgisi* kitabından daha kaliteli bir kâğıda basılmıştır. Kitabın önsözünde şöyle yazmaktadır:

“Sınıf VIII DİLİMİZ kitabında, öğrencilerin öteki sınıflarda elde ettikleri bilgilerin tamamlanması esas tutulmuş, sözdiziminde,

sözdiziminin ana konusu olan cümle’de durulmuştur, öğrencilerimizin bugünkü yazı dili, yazarken yaptıkları belirli yanlışlıklar gözönünde tutularak, bol bol örnekler, alıştırmalar, açıklamalar verilmiştir. Verilen örneklerin çoğu, sınıf VII ile sınıf VIII okuma kitaplarından, 1962/63 „Sevinç“ çocuk dergisi yıllığından hem de bizde basılan kitaplardan alınmış, alınan parçaların dil anlığına, sadeliğine önem verilmiştir.

Kitap hazırlanırken, bizde basılan Hıfzı Idriz ile Şükrü Ramo’nun „Dilbilgisi“, kitabından başka, Türkiye’de basılmış Tahir Nejat Gencan’ın „Dilbilgisi“, Kemal Demeray’ın⁷ „Temel dilbilgisi“ kitaplarından da yararlanılmıştır. İmla kuralları, noktalama işaretleri bölümünde Türkiye Dil Türk Kurumunun yayınladığı „İmlâ kılavuzu“ esas tutulmuştur”

Bu kitapta daha önceki eksikliklerin bir kısmı fark edilmiş ve onları giderecek şekilde yazılmıştır. Örneklerin yetersizliği fark edilip daha fazla örneğe yer verilmiştir. Açıklamalar ve tanımlamalar yine yoğundur fakat çocuk edebiyatından metinler seçilerek bunlar pekiştirilmeye çalışılmıştır.

“ÇALGICI YANKO

Yanko dünyaya zayıf bir çocuk gibi gelmişti...

... Papazı çağırdılar, papaz geldi, işini bitirdi, kiliseye döndü. Yedi gün sonra Yanko’nun annesi işine gitti, çocuk yavaş yavaş büyümeye başladı... Ama alız kaldı...

[.. Yanko oldukça aptal bir çocuktur. Bütün öteki köy çocukları gibi, insanlarla konuşurken, parmağım ağzında tutuyordu. İnsanlar onun yaşayacağına, hele ondan annesine bir yarar dokunacağına asla inanmıyorlardı, çünkü elinden hiçbir iş gelmiyordu...

Çalgıcı Yanko’dan
Senkiyeviç

Henrik

Yanko oldukça aptal bir çocuktur.

Bu bir cümledir, anlaşılması da güç değildir. İyi ama, bu cümleyi şu biçimde:

Oldukça aptal bir çocuktur, demiş olsak, kimin aptal olduğu anlaşılacaktır. Neden? Cümlede kimin aptal olduğu gösterilmemiştir de ondan. Aptal olansa Yanko’dur. Yanko çocuktur yüklemnin öznesidir, özne cümlede yükleme göre yapan ya da olan sözdür, özne, isim, isimleşmiş sıfat ya da zamir olur, örneğin:

Orhan koşuyor. İhtiyar geldi. O görmüş.

Bu basit cümlelerdeki ilk sözler özne, son sözler de yüklem’dir.

Unutmayınız: özneler her zaman yalın halde bulunur. Cümlede özneyi bulmak için, yükleme kim ya da ne diye sorarız.” (Zekeriya, Bugariç, 1964: 21)

⁷ Kemal Demiray

Bu kitaptaki metinler genellikle Yugoslavya Çocuk Edebiyatından seçilmiş metinler olup aynı zamanda Dünya edebiyatından Shakespeare, Cervantes, Maksim Gorki, Tagore gibi yazarlardan metinler alınmıştır. Makedonyalı Türk yazarlarının eserlerinden de metinlere yer verilmiştir. Bu yazarlar bu kitapta; Nusret Dişo Ülkü, Necati Zekeriya, Mustafa Karahasan, Şükrü Ramo, Fahri Kaya, Hüseyin Süleyman'dır. Türk edebiyatından ise şu yazarlardan şiir ve hikâye metinleri alınmıştır: Ahmet Haşim, Ahmet Hamdi Tanpınar, Oktay Rıfat, Cahit Sıtkı Tarancı, Halide Edip Adıvar, Ömer Seyfettin, Cenap Şehabettin, Nazım Hikmet, Behçet Kemal Çağlar, Yunus Emre, Yahya Kemal, Nurullah Ataç, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Güntekin, Necati Cumalı, Orhan Veli Kanık, Ruşen Eşref Ünaydın, Falih Rıfkı Atay, Tevfik Fikret, Mehmet Emin Yurdakul, Cevdet Kudret, Şükrü Enis Regü. Türkiyeli yazarların eserlerine daha çok yer verilmiştir. Bunun sebebi o yıllarda yerli yazarların çok fazla eseri olmamasından kaynaklanabilir.

Ayrıca önsözde belirtildiği gibi *Sevinç* dergisinin yıllıklarından öğrencilerin yazılarından coğrafyayı etkileyen olaylardan da metinler alınmıştır. Örneğin 26 Temmuz 1963 Üsküp depremiyle ilgili bir öğrencinin yazısı alınmıştır.

“YİRMİALTI TEMMUZ SABAHI

Orhanlar o sabah istirahate gideceklerdi. Ama tam o sabah depremden evleri yıkıldı. Bizim, sokakta yaşayanlar hemen Orhan'ların evine üşüştü. Orhan çatının altında kalmıştı. Annesi bangır bangır ağlayıp dövünüyordu. İn-sanlar toprağı kazmaya başladılar, Orhan göründü. Ama eli ayağı tutmuyordu. Yüzüne bir kova su atıldılar. Neden sonra Orhan gözlerini oğuşturdu, kendine geldi. Bütün halk buna çok sevindi. Annesi artık dövünmüyor, oğlunu kollan arasına almış, mengene gibi sıkıyordu.

Bizim de sevincimize diyerek yoktu. Bundan sonra halk dağıldı, kendi evlerine koşuştular.

Sevinç dergisinden
öğrenci

Yonuz Demir,

Yukarıdaki parçada fiillerin çatılarına göre biçimlerini söyleyiniz” (Zekeriya, Bugariç, 1964: 29)

Alıştırma, Sorular, Ödev adlı kısımlar verilen metine göre anlatılan dilbilgisi konuları sonrasında yapılan pekiştirmelerdir. Uzun cümleler yerini kısa cümlelere bırakmıştır.

“Alıştırma:

Aşağıdaki örneklerde fiil hem de isim cümlelerini gösteriniz:
Kitabı seviniz. Çünkü o bilgi kaynağıdır.

Maksim Gorki

Yağmurdan sonra hava açar.

Ezop

İnsanı uzman yapan, deneylerdir.

Ayştan

Dünya gençlere kalır.

Tito

Şimdi de, örnek olarak verilen dört yüklemden iki isim cümlesi, iki tane de fiil cümlesini kurunuz:

.....çiçektir

.....yaşlıdır.

.....gördüm.

.....gelmiş.

Sorular: Cümleler yüklemlerine göre kaç'a ayrılır? Fiil cümlesi nedir? Fiil cümlesinden yüklemler hangi söz soyundan olur? İsim cümlesi nedir? İsim cümlesinin yüklemi hangi söz soyundan olur? İsim cümleleri hangi ek fiillerle yapılır? İsim cümleleri nesne alır mı? Neden?” (Zekeriya, Bugariç: 1964: 41, 42)

“KİTAPLARIM

Küçükken en tatlı eğlencem, resimli kitapların yapraklarını çevirmektir. Her resimli sayfa, beni dakikalarca kendine çekerdi. Diyebilirim ki resimle anlatılan hayatı, o zaman ben hakiki hattan daha çekici bulurdum. Bir ağaç resmi, bence, bir çinardan veya bir selviden ziyade görülmiye değerd.

Kitaplarımın arasında'ndan Cenap Şehabettin

Geçmişe bakarak geleceği görürüm,

Patrik Henri

Çalışan kazanır.

Türk ata sözü

Örnek olarak verilen bu parçada, olumlu cümleleri bulunuz. Bulacağınız olumlu cümlelerin, kuruluşlarına, yapılarına yüklemlerine göre nasıl cümle olduklarını da söyleyiniz.

Hatırlatma: Cümlede yüklem olarak kullanılan var sözü her zaman cümleyi olumlu yaşar, örneğin:

Ben sen yokuz, biz varız.

Ahlâk'tan

Ziya Gökalp

Ödev:

Aşağıdaki olumlu yüklemelere göre birer cümle kurunuz:

.....düşünür.
gideceklerdi.
çalışacağım.
var.

Aşağıdaki isim fiillere göre de birer cümle kurunuz;

Yıkamak, yıkanmak, yapmak.

Sözlük: Hakiki — gerçek. Ziyade — fazla, çok. Ahlâk: toplum içinde, kişilerin büyük bir özenle uymıya yeltendikleri davranış kuralları, etika, moral.” (Zekeriya, Bugariç, 1964: 51, 52)

Kitap; resim, şema ve tablolar konusunda yine eksiktir ama tablolara bir yenisi eklenmiştir. O da matbu harfler ile el yazısıyla yazılan harflerin karşılaştırılmalı tablosudur. Yine fiil çekimleri için tablolar mevcuttur. Her sınıfa özel olarak hazırlandığı için bir konu bombardımanı yoktur.

Türk çocukları azınlık olduğu için Yugoslavya’nın resmi dili olan Sırpça’da ya da Makedonya’nın resmi dili olan Makedonca’da yaşadığı farklılıklar ve zorluklarla ilgili bölümlerde kitaba eklenmiştir.

“TÜRKÇEDE ERİLLİK DİŞİLLİK

Makedoncada, sırpça-hırvatçada, fransızcada hattâ arapçada da (acemcede yoktur), bazı söz çeşitleri erillik-dişillik Özelliğini taşırlar. (Bu dillirde böyle özellikler eklerle belirtilir). Türkçede bu özellik yoktur. İyi ama sırpça-hırvatçadan ya da makedoncadan türkçeye bir parça çevirmek zorunda kalan öğrenciler, böyle özelliklerde (hele konuşma dilinde) büyük yanlışlıklar yapmaktadırlar, örneğin;

On — sırpçada — Toy — makedoncada — o adam — türkçede :

Ona — sırpçada — Taa — makedoncada — o kadın — türkçede

Ono — sırpçada — Toa — makedoncada —i o çocuk — türkçede

Bu örneklerden görüldüğü gibi, türkçede bu özelliği ayırmak için yardımcı sözlerin kullanılması gerekir. Örneğin: Erkek-kadın; oğlan-kız, ağabey-abla.

İnsanlarda bu özellikler erkek, kadın, kız sözleriyle belirtilir, örneğin:

Erkek öğretmen (uçitel), kadın öğretmen (uçitelka — uçitelyica) vb. (Dişi ya da zenne öğretmen tamlaması yanlıştır).” (Zekeriya, Bugariç, 1964: 83)

Türkçenin Bizdeki Durumu adı altında bir konu başlığı daha vardır. Burada ise Türkiye Türkçesi ile Makedonya ve Kosova’daki ağızlar arasındaki farklılıklar üzerine bilgi vermektedir.

“TÜRKÇENİN BİZDEKİ DURUMU

Türkçe, Türklerin konuştukları dildir. Ama türkler birarada yaşamadıkları için, onların konuşma, hattâ yazı dillerinde de bazı küçük ayrımlar vardır ki, biz bunları ağız hem de lehçe özellikleriyle adlandırırız. Ama bu ayrımlar konuşma dilinde bazan çok değişik yüzle de ortaya çıkarlar, örneğin: Azerbeycanlının ya da özbekistanlının türkçesini bir İstanbullu güç anlıyabildiği gibi, bir üsküplü ya da bir prizrenli de anadolunun türkçesini pek kolay anlıyamaz. Böyle bazı ağız ayrımları Yugoslavya’da yaşayan türkler arasında bile vardır, örneğin: Coğrafya bakımından ara çok az olduğu halde, bir valandovalınm üsküplü’nün, priştinelinin ağız özelliklerinden ayrımlıdır. Ama bütün bunlar, çoğunlukla konuşma dilinde görülen özelliklerdir. Yazı diline gelince durum büsbütün değişir. Bizde ister Makedonya’da, ister Kosmet’de yaşayan, okuyan çocukların yazı dili yaşayan dilbilgisi kurallarına dayanmak zorundadır. Eğer, aşağıda vereceğimiz şu örneklerle rastlıyacak olursak, bunlar ağız özellikleri değil, ancak imlâ hem de dilbilgisi kurallarından yoksun cümlelerdir ki, biz bunlara bozuk ya da sakat cümleler deriz, örneğin:

1. Sinemaya gideysık mı? (Doğrusu: Sinemaya gidecek miyiz?) 2. Gelimisin gitma sinemaya. (Doğrusu: Geliyor musun, sinemaya gidelim?) 3. Açan idim Ohritte. (Doğrusu: Ne zaman Ohrideydim.) 4. Kızçe evde dil. (Doğrusu: Kızcağız evde değil).

İster yazı dilinde, ister konuşma dilinde, öğrencilerin bu gibi yanlışlıklar karşısında uyanık davranmalı gerekir. Üstelik bu bir borçtur da. Sonu sonunda, öğrencilerin kültür seviyesi, dile karşı sevgilerine çok bağlıdır.”(Zekeriya, Bugariç, 1964: 11)

Daha sonraki basımlarda bu kitapların farklarından biri metinlerden sonra, alıştırılmalarda ve tanımlarda yapılan çizimlerdir. Resimlerle hareketlendirilen bu kitaplar çocukların dikkatlerini çekecek düzeydedir. Aynı zamanda şemalar ve tablolarda dilbilgisi terimlerini tanımlarken ve sınıflandırırken kullanılmaya başlanmıştır. (Bkz.1988 basımı Recep Bugariç’in *Dilbilgisi* kitabı, resimleyen Dragan Petkoviç) Dış kapakları renkli olmayan bu kitapların ikinci üçüncü

basımlarından itibaren renkli olmaya ve daha kaliteli kâğıtlara basılmaya başlanmıştır. (bkz. Dilbilgisi kitaplarının kapakları)

4.4.2.6.1.3. Süreyya Yusuf'un Dilbilgisi Kitabı (1976)

1968 yılında Süreyya Yusuf V. sınıflar için *Dilimiz* kitabını hazırladı. Bu kitap küçük değişikliklerle 1984 yılına kadar beş defa basıldı. Fakat Necati Zekeriya ile Bugariç'in V. sınıflar için hazırladığı kitap daha kalıcı oldu. (Kaya, 2010: 370, 371) 1976 yılında daha büyük şehirlerde olan liselerde açılan Türkçe sınıflarındaki öğrenciler için Dilbilgisi adlı kitabı yayınladı. Bu kitap bir defa yayımlandı. Bundan sonra da liseler için başka kitap basmadı. (Kaya, 2010: 371)

Süreyya Yusuf'un inceleyeceğimiz kitabı ise V. sınıflar için olan *Dilbilgisi* kitabıdır. 1978 dördüncü baskısı olan bu kitap, yine *Prosvetno Delo* yayınevi tarafından Üsküp'te basılmıştır. Kitap 96 sayfadır.

Necati Zekeriya ile Recep Bugariç'in kitabından çok farklı olmayan bu kitapta tablo, şema ya da resim hiç yoktur. Tanımlamalar ve açıklamalar kısa ve nettir. Diğer kitapların üslupları gibi sohbet eder bir hava yoktur. Kısa ve kurallı cümleler kurar. Bu yüzden didaktik bir havası vardır.

“İnceleme:
Yürek değil *be*, çarıkmiş bu, manda gönünden teper *ha* babam
teper
paralanmaz
teper taşlı yolları.
Bir vapur geçer Varna önünden,
Uy Karadenizin gümüş telleri...
(Bulutlar adam öldürmesin kitabından) Nâzım
Hikmet

Oh ne hoşsun telli kedim
Sakin sakın uyurken,
Oh ne şensin sabah erken
Ekmek ya et ararken.

...
— *Aman* baba, gitme sakın

Sen gülüsün bahçemin.
 Himaye var, asma sensiz
 Söner mumu kalbimin...
 (Hoş geldiniz kitabından) Şükrü Ramo

İtalik harflerle dizilen sözcükleri inceleyelim:
Be ünlemi çağırma anlamında kullanılır.
Ha ünlemi isteklendirmek için kullanılır.
Uy ünlemi şaşma duygusunu belirtir.
Oh ünlemi bir hoşlanma duygusunu belirtir.
Aman ünlemi, hangi duyguyu belirtmektedir?
 Yukarıdaki örneklerden ünlemleri atarsak, dizelerde anlam değişmez, fakat bunlardaki duygu değeri azalır.” (Yusuf, 1978: 83)

Necati Zekeriya ile Recep Bugariç’in yazar ve şair kimliklerini unutmamak gerekir. Süreyya Yusuf ise bir bilim adamıdır. Üç yazarın üsluplarının farklı olmaları ise bundan kaynaklanabilir.

4.4.2.6.2.Okuma Kitapları

İlk yıllarda her sınıf için ayrı hazırlanan *Okuma Kitapları*, çocukların, daha doğrusu öğrencilerin yaş ve algılama olanakları göz önünde tutularak, hikâye, masal ve şiirlerden oluşmuş bir biçim antolojiler olarak yayımlanıyordu. Bu kitaplarda, yer alan metinlerin incelenmesi ve kimi edebi kuramların tanıtımı dışında gramerle ilgili bilgilere de yer veriliyordu. Daha sonra, dilbilgisi kitapları yayımlanmaya başlayınca, Okuma kitaplarında dilbilgisi konularına yer vermeye gerek kalmadı. (Kaya, 2010: 369, 370)

Burada örnek olarak inceleyeceğimiz okuma kitabı Fahri Kaya ile Necati Zekeriya’nın hazırladığı *Demet* adlı okuma kitabıdır. 1970 yılında basılmıştır. Elimizdeki ikinci baskısıdır. Üsküp’te *Prosvetno Delo* yayınevi tarafından basılmıştır. 260 sayfadır. Bu okuma kitabı VIII. sınıf öğrencileri için hazırlanmıştır.

İçinde sekizünlü ressamın tabloları dışında hiç renkli resim yoktur. Bu renkli resimler şunlardır: Goya’nın *Demirciler* adlı tablosu, İvan Generaliç’in *Armut Ağacı*

Altında tablosu, Edgar Degas'ın⁸*The Mante Family* tablosu, Van Gogh'un *İhtiyar Köylü* tablosu, Thomas Gainsborough'un *Mavi Elbiseli Çocuk* tablosu, Lazo Vuyakliya'nın *Bahar* tablosu, Lazo Liçenovski'nin *Ohri Balıkçıları* tablosu ve Nikola Martinovski'nin *Anne-Oğul* tablosu. Diğer resimler dilbilgisi kitaplarındaki gibi siyah beyazdır. VIII. sınıf öğrencilerinin 15 yaşında olduklarını düşünürsek ilk gençliğe adım atmakta olan bu çocuklar için özel olarak resimler hazırlanmamıştır. Yugoslavyalı ressamların gravürleri, kara kalem çalışmaları seçilen metne uygun olmasına çalışılarak kitapta yer almıştır. Verilen her metnin yazarının birer kara kalem portresi bulunmaktadır. Yazarın biyografisinin yanında resimleri bulunmaktadır.

Kitap yedi bölümden oluşur. Bu yedi bölümün adları şu şekildedir:

- Sevgiyi ateşe öğrettik ki bir daha yanmasın yurt
- Memleket isterim ne zengin ne fakir? Ne sen ne ben farkı olsun
- Hikâyelerde dünya
- Şiirlerde dünya
- Evvel zaman içinde
- Türküler Türküler yanık türküler
- Tiyatroya pencere

Bu kitap haftada dört saat Türkçe dersi olan bir öğrenci için oldukça hacimli bir kitaptır. Seçilen metinlerin uzunluğu da düşünülürse bir sene içinde bütün bu metinleri işleyebilmek oldukça güç gözükmektedir.

Bu bölümlerde bir metin vardır, bu metin şiir, hikâye ya da bir tiyatro eseridir. Bu metnin sonunda genellikle dört kısım bulunur. Bunlar; *açıklamalar*, *araştırmalar*, *ödev* ve metnin yazarının *biyografisidir*.

Açıklamalarda metin içinde bilinmediği düşünülen yabancı sözcüklerin açıklamaları vardır, yani metnin sözlüğüdür.

⁸ Edgar Degas'ın adı kitapta Davit Degos olarak yanlış yazılmıştır.

“Açıklamalar: Kaşığı: Attan tımar için kullanılan bir araç. Hazin: Hüzünlü, mahzun. Fakfon: Özel bir maden. Körletmek: Keskinliğini almak, halk arasında tupolaştırmak dedikleri. (Körletmek: Gözleri çıkarmakla insanı kör etmek anlamına da gelir). İhtimal: Herhalde. Tay: Atın küçüğü. Kuşpalazı: Ağır bir çocuk hastalığı.” (Kaya, Zekeriya, 1970: 122)

Araştırmalar metinle ilgili sorulardır. Pearl S. Buck’ın *Dost Nehir* adlı hikâyesinin yanında Van Gogh’un *Çamaşır Yıkayan Kadınlar* adlı çalışması vardır. Hikâye oldukça uzundur ve VIII. sınıf için uygun değildir. Bir ortaöğretim öğrencisine hatta yetişkinlere uygun bir hikâyedir. Hikâyenin sonundaki “araştırma” soruları ise yetersiz ve eksiktir.

“Araştırmalar:

Hikâyenin yazılış biçimini nasıl buldunuz? Hikâyenin başlıca amacı nedir? Lan Yinler başlangıçta nerede, hem de neden burada yaşıyorlar? Yaşadıkları yer neresidir? Dost Nehir’in birdenbire düşman oluşu onları şaşırtıyor mu? Sonra halk nereye çekiliyor, halkın geçimi nasıl? Robenson’un, Güliiver’in başından geçenlerle benzer yönleri var mı bu hikâyenin?” (Kaya, Zekeriya, 1970: 106)

Hikâyeyi tahlil etmeye uygun sorular sorulmamıştır. Bu sorular aslında hikâyenin özetini öğrencilerden istemektedir, hikâyenin ne anlattığı konusunda durmamaktadır. “*Hikâyenin başlıca amacı nedir?*” sorusu aslında “*Hikâyenin teması nedir?*” olmalıdır. Bu gibi cümle kuruluşlarındaki bozukluklar da okuma kitaplarında sıkça karşılaşılan bir sorundur.

Hikâyelerin yanında olan resimlerle ilgili sorular da sorulmamıştır. Bu yüzden bu resimler sırf görsel bir malzeme olsun diye konulduğunu düşündürmektedir.

Ödev ise metinle ilgili verilen okuma ya da yazma alıştırmalarıdır.

Ödev: Bu hikâyeyi, rollere ayırıp ayrı ayrı özelliklerle okuyunuz. (Kaya, Zekeriya, 1970: 122)

Ödev Olarak: Şiir çeviri işi oldukça güç bir iştir. Bu herkesin elinden kolay kolay gelmez. Başka birinin şiirini çevirmek için onu anlamak, hissetmek ve bunu çevrilen dilde yaşatmak gerek. Bunun

için bu şiirin orijinalini (Makedoncasını) bulun ve nasıl çevrildiğini kıyaslayın. (Kaya, Zekeriya, 1970: 164)

Yazarların biyografisine ise şöyle bir örnek verilebilir:

“EDGAR ALLAN PO (1809— 1849) yıllarında yaşamış ünlü bir Amerikan yazandır. Boston’da dünyaya gelmiş, sokak köşelerinde ölmüştür. Po, hikâye dünyasında korkuyu açıklıyan bir yazar sayılır. Kendisi çok içlidir, bütün yazdıklarını derinden yaşamıştır. Birçok hikâyeleri var. »Kara Kedi«, »Morg Sokağında İki Türlü cinayet« adlı eserleri başta gelir. Po aynı zamanda çok duygulu bir şairdir de »Çanlar«, »Kuzgun« ile »Ana Bel« şiirleri dünyaca tanınmıştır. Hattâ »Ana Bel« şiirine göre, 1960 yılında dünya okurlarını ilgilendiren Nobakov’un »Lolita« adlı eserinin yazıldığı dayatılmaktadır.

»Altı böcek«, »Yassı sandık«, »Büyük kasırga« uzun hikâyeleri •çocuklara uygunlaştırılmıştır.

Bu yazar, ancak ölümünden sonra, birçok yazarlar gibi dünyaca tanınmış olmuştur.” (Kaya, Zekeriya, 1970: 112)

Bazen *araştırmalar* kısmından sonra edebî türlerle ya da edebî terimlerle ilgili kısa bilgiler de verilir.

“Devrimci şiir:

Böyle şiirler Yugoslavya edebiyatında pek çoktur. Halk kurtuluş savaşına, birçok ozanlar da katılmıştır, örneğin: Branko Ćopić, Nazor, Goran Kovačić, Oskar Daviço, Skender Kulenović, Koço Raçin vb. öyle ki, Halk Kurtuluş savaşı, bu savaşa katılan ozanlar da, katılmıyanlara da uzun yıllar konu kaynağı olmuştur. Savaşa değgin değerli şiirler yazılmıştır. Savaş çekilerine değgin inandırıcı bir dille yazılmış şiirler, devrim ya da savaş şiirleri adını taşır.” (Kaya, Zekeriya, 1970: 22)

Kitabın ilk sayfasında Mareşal Tito adı altında Tito’nun bir heykelinin fotoğrafı vardır. Tito’nun sözleri dilbilgisi kitaplarında geçtiği gibi bu kitapta da oldukça sık geçmektedir. Bu durumu *Makedonya’daki Türk Çocuk Edebiyatının Ana Sorunları* bölümünde açıklayacağız.

Bu kitapta daha çok yerli yazarların eserlerinden örnek metinler alınmıştır. Basım yılı 1970 olan bu kitap, 1964 yılında basılan *Dilbilgisi* kitabına göre Türkiyeli

yazarlaradaha az yer vermiştir. Geçen altı yılda, özellikle Makedonyalı Türk yazarların eserlerinin sayısının arttığını görmekteyiz.

4.4.2.6.3. Alıştırma Kitapları

Öğrencilerin gramer kuralları ve edebiyat kuramıyla ilgili bilgilerini pekiştirip zenginleştirmek için, Makedonya Eğitim Bakanlığı'nın yönergesi üzere "*Prosvetno Delo*" yayınevi sekiz yıllık ilkokullar için Türkçe *Alıştırma Defterleri* kitaplarını da yayınlamaya başladı. Bu kitapların amacı, kitapta yer alan çeşitli edebi türler üzerine, zaman zaman test yöntemiyle alıştırmalar yapmak ve böylece öğrencilerin dil kurallarıyla ilgili kültürlerini zenginleştirmektir. (Kaya, 2010: 372)

1971 yılında Necati Zekeriya, birinci sınıflar için *Büyük Güneş*, ikinci sınıflar için *Büyük Ağaç* ve üçüncü sınıflar için *Büyük Kuş* alıştırma defterlerini çıkardı. Aynı yıl İsmail Zekeriya ile Arif Ago'nun hazırladıkları *Büyük Kuş* alıştırma defteri de yayınlandı. (Kaya, 2010: 372)

4.4.2.6.4. Sonuç

Sonuç olarak tüm bu Türkçe ders kitapları karanlık dönem sonrası yeniden Türkçe eğitim hakkına sahip olan Türklerin çabaları sonucu oluşturulmuş kitaplardır. Eksik yönleri olmakla birlikte, tamamen çeviri bir kitap yerine orijinal bir kitap olması önemlidir.

Prof. Dr. Hamdi Hasan'ın *Makedonya Cumhuriyeti'nde Türkçe Ders Kitaplarının Nitelikleri* adlı makalesinde okuma kitapları ile ilgili olarak sıraladığı özellikler aslında sadece okuma kitapları değil, dilbilgisi kitaplarının da özellikleridir. Sonuç kısmında bu maddeleri yazarak kitaplar hakkında genel bir değerlendirme olacağını düşünmekteyiz.

Hasan, kitapları içerik, örüntü ve teknik bakımdan üç kısımda incelemiştir.

“İçerik bakımından:

1. Metinler gereğinden uzun olup konu alanlarına göre verilmemiştir.

2. Dil bakımından Türkçe dersinin amaç ve kurallarına uyulmamıştır.

3.Edebî bilgilerin ilköğretim okuma kitapları çerçevesi içindeki dağılımında Türkçe dersinin programı gözetilmemiştir.

4. Daha çabuk gelişen çocuklar için Kitap Tasarımı'yla öngörülen ek metinler, okuma kitaplarına alınmamıştır.

Örüntü Özellikleri bakımından:

1. Soru ve ödevlerle ilgili kullanılan tabirlerde birlik sağlanmamıştır.

2. Verilen sorular, öğrencilerin tarafından kavranılması öngörülen malzemeyi kapsamamakta ve programın amaç ve görevlerinin işlevlerine uygun olmamaktadır.

3. Okuma kitabının sonunda abece sırasına göre sözlük verilmemiş ve kavramların dizini sunulmamıştır.

Teknik bakımından:

1. Ders kitapları grafik ve teknik bakımından Kitap Tasarımı'yla belirlenen ölçütlere uyulmamıştır.”

(<http://www.turkcede.org/yabancilara-turkce-ogretimi/283-makedonya-cumhuriyetinde-tuerkce-ders-kitaplarinn-nitelikleri.html>,

E.T: 07.06.2012)

Bu kitapların yıllarca neredeyse hiç değiştirilmeden aynı baskılarının yapılması bir başarı değil, aksine güncellenmediği için Makedonya'da Türkçe eğitimi konusunda bir ihmalkârlık örneğidir.Azınlık olan bir topluluğun anadilini yaşatmasında önemli bir yeri olan Türkçe derskitaplarına gereken ilgilgösterilmelidir.

4.5. ÇOCUK VE ÇOCUK EDEBİYATI

4.5.1.Çocuk Kimdir?

Cemil Meriç, çocuk edebiyatının sınırlarının belirlenmesinde, önce “çocuk” kavramını belirlemek gerektiğini belirtir. (Bilkan, 2005: 8) Bu yüzden Edna St. Vincent Millay’inyazdığı satırlar ironik bir biçimde bu bölümün başlığındaki soruya cevap verir.

“childhood is not from birth to a certain age and at a certain age.
the child is grown, and puts away childish things.
childhood is the kingdom where nobody dies.”⁹

Çocuk ile yetişkin arasındaki sınırı belli bir yaşta kesmenin ne kadar doğru olduğu tartışılır, fakat bilimsel çalışmalarda çocuk denildiğinde bir yaş aralığı söz konusudur. Çocuk eğitim terimleri sözlüğünde;“bebeklik çağı ile ergenlik çağı arasındaki gelişme döneminde bulunan insandır.” (1974/Eğitim terimleri sözlüğü)Bu iki çağ arasının0/2 ile 13/14 arasında olduğu görüşü yaygındır.

Tanımda vurgulanması gereken ikinci yer ise “gelişme dönemi”dir. Gelişen ve büyüyen çocuğun her yaşta farklı ihtiyaçları vardır. Bu yaşları gruplandırmak gerekirse; “Okul Öncesi Dönem” (0-6), “Okul Dönemi” (7-11) ve “Yetişkinlik Dönemi” (12-16) (Bilkan, 2005: 7) şeklinde sıralanabilir. A. Ferhan Oğuzkan ise bunları Oyun Çağı (2-6), Okul Çağı (6-10/12) ve Erinlik Çağı (12-14) olarak adlandırmaktadır. Bu ihtiyaçların nasıl karşılanacağı çocuğa öğretilir. Bu eğitim süreci önce ebeveynlerle başlar ve uzun bir süre okul hayatıyla devam eder. Bir insanın büyüme süreci bilindiği gibi yetişkinlik devrini etkiler. Bu yüzden çocuk eğitimi hem birey hem de toplum açısından önemlidir. Çocukların ihtiyaçları dönemlere göre farklılık gösterdiği için onun ilgisini çeken şeylerde değişir.

⁹ “Çocukluk doğumdan belli bir yaşa kadar değildir ve belli bir yaş da değildir.
Çocuk büyür ve çocukça şeyleri bırakır.
Çocukluk hiç kimsenin ölmediği bir krallıktır.”

4.5.2.Çocuk Edebiyatı

4.5.2.1.Edebiyat ve Çocuk

Edebiyat Arapça “edeb” kelimesinden türemiş bir terimdir.

Bizde edebiyat kelimesini ilk defa Şinasî kullanmıştır. Şinasî, kelimeyi “insana iyi huy öğreten fen” anlamında kullanmış ve “edîb” kelimesinin aynı kökten türediğine dikkat çekmiştir. Namık Kemal, edebiyat’ı; gayesi ahlakî süslemek olan, ayrıca akıl ve mantığa uygun, şekil ve muhteva (içerik) bakımından mükemmel olması gereken bir disiplin kabul eder. (Genç, 2008: 22)

Edebiyat, kelime ve kavram olarak Tanzimat sonrasında Fransızca “literatüre” veya “Belles lettres”i terimlerini karşılamıştır. (Genç, 2008: 23)

Literature’ın kelime anlamı “yazılmış olan şeyler”dir. Türkçe’de edebiyat teriminin bir diğer karşılığı da “edebiyat”dır. Bu yüzden Wellek edebiyatı tanımlarken “basılmış olan her şey” olarak yorumlanabilir mi diye sorgular. (Wellek, 2005: 7) “Edebiyat” teriminin edebiyat sanatıyla, yani hayalgücünü esas alan edebiyatla sınırlanması en iyi yol gibi görünmektedir. (Wellek, 2005: 9)

Çocuk edebiyatı terimine gelirsek eğer, bu konuda görüşler şöyledir:

Çocuk edebiyatı deyimi, çocukluk çağında bulunan kimselerin hayal, duygu ve düşüncelerine yönelik sözlü ve yazılı bütün eserleri kapsar. (Oğuzkan, 2010: 3)

Çocuk edebiyatı, “çocukların büyüme ve gelişmelerine, hayal, duygu, düşünce ve duyarlılıklarına, zevklerine, eğitilirken eğlenmelerine katkıda bulunmak amacı ile gerçekleştirilen çocuksu bir edebiyat” (Şirin, 1994: 9) olarak tanımlanmıştır. (Bilkan, 2005: 7)

Şirin (1994: 10) ise, çocuğa çocuk olduğunu hatırlatan, onu küçümseyen bir edebiyatın çocuk dünyasını yansıtmayacağından söz eder. Şirin’e göre, “Çocuk edebiyatı önce edebiyattır. Edebiyat yönü ile edebiyatın içinde en incelikli yazar biçimidir. Her yaştan okurun ilgisini çekebilene, okunabilene, dili, anlatımı ve biçimi ile edebiyatın içinde yeni bir türdür.” (Sever, 2008: 17)

“Çocuk ruhunun gelişip serpilmesinde hayâlin büyük rolü vardır. Çocuk, gerçekten çok, kendisinin de içine gireceği hayâldeki arkadaş ile özdeşleşeceği edebiyattan hoşlanır.” (Şirin, 2000: 103)

Hayal gücü çocuğun edebiyata ilgi duymasına neden olan bir etkidir. Çocuğun kendisinin zaten yaratıcı bir hayal dünyası olduğunu düşünürsek, çocuk edebiyatı çocuğun oyun arkadaşı olur.

4.5.2.1.1.Çocuğun Düşü, Yazarın Eseri ve Fenomenolojik Açıdan Çocuk Edebiyatı

“Çocuklar için dünya ve dünyadaki her şey yenidir, ilginçtir. Büyükler içinse durum hiç de böyle değildir: büyüklerin çoğu için dünya sıradan bir şeydir.

Filozoflarsa diğer büyüklerden farklıdır. Bir filozof dünyaya alışmayı bir türlü beceremez. Dünya onun için hala akıl almaz bir şey, evet, hala sırlarla dolu, gizemli bir şeydir. Filozoflarla küçük çocukların en önemli ortak yanları budur; bir filozof ömrü boyunca duyarlı bir çocuk olarak kalır da diyebilirsin sen buna.

Şimdi seçme sırası sende Sofi:“hala dünyaya alışmamış” bir çocuk musun, yoksa bunu asla yapmayacağına söz vermiş bir filozof musun?” (Gaarder, 1996: 26, 27)

Sofi'nin Dünyası, bir çocuğun dünyası olduğu gibi aynı zamanda bir yazar ve filozofun dünyasıdır da. Büyüdükçe yetişkinlerin dünyasına ve gerçekliğine uyum sağlar.

Çocukluk, mutsuzluğu insanlardan öğrenir. Yalnızlıkta, acılarını gevşetebilir. İnsanların dünyası onu rahat bıraktığında, çocuk da kendini kozmozun oğlu sayar. Ve böylece, yalnızlık anlarında, kendi kurduğu düşlerin efendisi olur olmaz, çocuk düş-kurmanın mutluluğunu tadar; daha sonraları şairlerin mutluluğu olup çıkacaktır bu. Düş-kuran olarak yaşadığımız yalnızlık ile çocukluk yalnızlıkları arasında iletişim olduğunu hissetmemek olur mu? Dingin bir düşlemede, bizi çocukken yaşadığımız yalnızlıklara yeniden teslim edecek yokuşa çoğunlukla kendimizi bırakmamız boşuna değildir. (Bachelard, 2012: 106)

Bachelard'a göre düşlemek ya da hayal etmek yazarın eserini yazarken yaptığı bir olaydır.

“Fenomenolojik yöntem, şairin sunduğu bir hayal hakkında bizi bilinçlenmeye açıklık kazandırma çabasına, kendi üstümüzde sistematik bir dönüş yapmaya zorlar ve şairin yaratıcı bilinciyle iletişim kurmaya iter bizi. Yeni poetik hayal (basit bir hayal!) böylece mutlak bir köken, bir bilinç kökeni [origine de conscience] olup çıkar.(Bachelard, 2012: 2) Bu yöntemle düşün kaynağı açıklanırken, düşlemek en masum şekilde çocuğa mahsus bir davranış olarak görülür.

Sırf çocuğunu seviyor diye, gidip “aydedeyi gökten indirmeye” çalışan bir babayla alay edilir kuşkusuz. Alev alev benliği sayesinde bunun bir çocukça davranış olduğunu bilir zaten. Çocuk da ayın, bu koca sarışın kuşun, ormanın bir yerlerine yuva yaptığını bilir. Dolayısıyla, çocukluk hayalleri, bir çocuğun kurmuş olabileceği hayaller, şairin bize bir çocuk tarafından kurulduğunu söylediği hayaller, kalıcı bir çocukluğun kendini göstermesidir bizim için. Koskoca çocukluğun düşleri ile şairin kurduğu düşlerin sürekliliğini dile getirirler.” (Bachelard, 2012: 107)

Yazarın/şairin eseri ya da filozofun dünyası her zaman çocuğun dünyasından *bambaşka* olmayabilir. *Edebiyat* ile *Çocuk Edebiyatı* birbirinden apayrı şeyler değildir. Yazarın hayali bir çocuğun hayalidir de. Küçük Prens ya da Andersen’in masalları bir çocuğun okuduğu gibi yetişkin biri de zevkle okur. Çocuk edebiyatı da olsa “edebî zevk” esastır. Ve Bachelard’ın da bahsettiği gibi edebiyatın mayası olan düş kurmak, çocuğun uğraşlarından biridir.

4.5.2.1.2.Çocuksuluk

Çağdaş çocuk edebiyatı çocuğa uygun olmalıdır. Çocukça anlayıştan uzak bir yaklaşımla, çocuğun kültür gelişimine, düş gücünün gelişimine ve okuma alışkanlığı kazanmasına katkı sağlamalıdır. (Sever, 2008: 17)

Çocuklara hitap edilecek derken renksiz bir dille eser yaratılmamalıdır.Renksiz bir dille yazılan eserler dediğimiz çocuksu biçem birçok çocuklara yönelik eserlerde karşımıza çıkmaktadır.

Türkçemizin, güzelliklerinin yansıtılmadığı, zorlama bir biçemle yaratılan ürünlerin, çocukların kavramsal gelişimine ve dilsel beğenilerine katkı sağlamayacağı açıktır. Öte yandan, güdümlü yayın olarak da adlandırabileceğimiz, bir ideolojinin ya da bir inancın

sözcülüğünü yapan kitapların, çocuğun duygu ve düşünce sağlığını olumsuz yönde etkileyebileceği gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır. (Sever, 2008: 18)

Çocuksu bir edebiyat ya da çocukluk çağına yönelik bir edebiyat tanımlamaları arasındaki fark çocuk edebiyatının *çocuklar için yazılmış* olması gerektiği üzerinde durur. Çocuk konulu ya da çocuklar üzerine yazılan eserler de pek çoktur. Bunların çocuk edebiyatı tasnifi içinde alınıp alınmaması ise bir sorundur.

Kısacası, Çocuk edebiyatı (edebiyatı), erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır. (Sever, 2008: 17)

4.5.2.2.Çocuk Edebiyatının Niteliği ve İşlevi

İlköğretimin birinci kademesinin birinci sınıfında bütün sınıf öğretmenlerinin öncelikli hedefi çocuklara okuma yazmayı öğretmektir. (Uslucan, 2005: 34)

Çocuğu okur-yazar olması eğitim-öğretim hayatındaki ilk basamaktır. Okuryazarlık ise edebiyata duyulan ilgiyle alakalıdır.

Çünkü edebiyat;

1. Edebiyat hoş vakit geçirtici, eğlendirici bir şeydir.
2. Edebiyat ruha canlılık verir, yaşama gücünü arttırır.
3. Edebiyat hayatı keşfe yardım eder.
4. Edebiyat bir rehberlik kaynağıdır.
5. Edebiyat yaratıcı etkinlikleri teşvik eder.
6. Edebiyat güzel bir dil demektir. (Oğuzkan, 2010: 6, 7)

Çocuk edebiyatının ise yukarıda saydığımız tüm niteliklerinin yanında en önemli işlevi “*çocuklara okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırmaktır.*” (Sever, 2008: 19)

Çocuk edebiyatı amacını ve işlevini nitelikli çocuk kitaplarıyla yerine getirir. Nitelikli çocuk kitaplarının yararlarını ise şöyle sıralayabiliriz:

1. Çocuklara okurken eğlenme ve zevk alma fırsatı sağlar.
2. Çocukların iç dünyalarını zenginleştirir.
3. Çocukların okudukları ile kendi yaşamları arasında doğal ve güçlü bir bağ kurmasını pekiştirir.
4. Hayat deneyimleri ile iç içe olabilecek kapıyı aralar, yeni ve farklı yaşam deneyimleri ile karşılaşma şansı verir.
5. Çocuklarda okuma-yazma farkındalığını geliştirir.
6. Kitabın önemini vurgular.
7. Okuma-yazma etkinliklerine kaynak oluşturup okuduğunu anlayabilme ve düzgün dil kullanımını sağlar. (Şirin, tarihsiz: 8)

Kısacası, çocuk edebiyatı çocuğu iyi ve etkin bir okur olması için özendirir.

4.6.MAKEDONYA’DA TÜRKÇOCUK EDEBİYATI

Çocuk edebiyatı deyiminin çocukluk çağında bulunan kimselerin hayal, duygu ve düşüncelerine yönelik sözlü ve yazılı bütün eserleri kapsadığından bahsetmiştik. Bu eserleri ise şöyle sıralayabiliriz: Masallar, hikâyeler, romanlar, anılar, biyografik eserler, gezi yazıları, şiirler, fen ve doğa olaylarını anlatan yazılar vb. (Oğuzkan, 2010: 3)

Makedonya’daki Türk Çocuk Edebiyatında ise roman dışında bu türlerin örneklerini görmekteyiz. Özellikle şiir, Makedonya Türk Edebiyatının belkemiği olduğu gibi çocuk edebiyatında belkemiğidir.

Çocuk edebiyatına ait ürünleri ilk olarak *Pioner*, *Sevinç* ve *Tomurcuk* çocuk dergilerinde görmeye başlıyoruz. Daha sonra ise *Sevinç* ve *Tomurcuk Kitapları* adı altında bu dergilerde yazan bölge yazarlarının çocuk kitapları (daha çok şiir ve

hikâye) çıkmaya başlar. 1945'ten 1990'a kadar çocuk edebiyatı bu iki dergi ve onun yayınları olarak görülebilir. Bu yayınlar dışında *Birlik* gazetesinde çocuklara ayrılan “*Çocuk Bahçesi*” adlı bölümün iki veya üç sayfası dışında başka bir yayın yoktur.

4.6.1. Antolojiler

Makedonya ve Kosova'daki Türk Edebiyatı örneklerini elde edebilmek için en kolay yol hem bölge yazarlarının tarafından hazırlanmış olduğu hem de Türkiyeli araştırmacıların hazırladıkları antolojilerdir. Bir antolojiye ulaşmak eserin kendisine ulaşmaktan ne yazık ki daha kolaydır.

Antolojilere ayrı bir bölüm ayırmamızın nedeni Makedonya'da Türk Çocuk Edebiyatı üzerine yapılmış antoloji haricinde ciddi ve bilimsel çalışmaların olmamasıdır. İ. Güven Kaya'nın *Yugoslav Türk Yazınına Gerçekçi Bir Bakış* adlı çalışması, Dr. Nazlı Rânâ Gürel ile Dr. Zeki Gürel'in *Fahri Kaya Hayatı-Sanatı-Eserleri* adlı çalışması ve Türk Dil Kurumunun düzenlediği *Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni* adlı bildiriler kitabındaki bölge yazarlarının ve araştırmacılarının bildirileri yapılan bilimsel çalışmalar olarak görülmektedir. Bunun dışında Gostivar merkezli *Hikmet* dergisinde yayımlanan Sevim Alil ve Recai Özcan'ın çocuk edebiyatı üzerine birkaç makaleleri vardır. Görüldüğü gibi bu çalışmalar tamamen çocuk edebiyatı üzerine detaylı çalışmalar değildir ve

Hazırlayanın beğenisine göre düzenlenen bu antolojiler, içlerinde yazar ve şairlerin kısır sayılacak bir özgeçmişi ve hazırlayanın önsözü dışında birçok eksikliği bulunmaktadır. Bunların çoğu belli bir tema çerçevesinde seçilmemiş şiirler ve hikâyelerden oluşur. Alınan metinlerin hangi şiir ya da hikâye kitabından alındığı da belirtilmemektedir. Bu yüzden ciddi antoloji çalışmaları görülmemektedir. Bu gibi eksikliklere rağmen Makedonya'daki Türk Çocuk Edebiyatına ulaşmak isteyen bir araştırmacı için en kolay kaynaklardır.

Sadece Yugoslavya, Kosova ve Makedonya'da değil, Türkiye'de de Yugoslavya, Makedonya Türk Çocuk Edebiyatını tanıtmak için bu antolojiler

basılmıştır. Şerafettin Ömer'den aldığımız bilgiye göre, özellikle *Koza Yayınları* bölge yazarlarının kitaplarını Türkiye'de basmıştır. Necati Zekeriya'nın *Orhan* adlı çocuk hikâyesi kitabı da bunlardan biridir.

Yugoslavya ve Makedonya'daki Türk şair ve yazarlarının eserlerini alan antolojilerden bazılarını sıralayacak olsak şöyle bir tablo karşımıza çıkar:

Tablo 1:

	Derleyenin Adı	Antolojinin Adı	Basım Yılı	Basım Yeri/ Yayınevi
1	Necati Zekeriya	Bin Dalda Bin Çiçek (Yugoslavya Seçme Çocuk Şiirleri)	1964	Üsküp/ Koço Raçin
2	Necati Zekeriya	Çiçek (Yerli Türk Çocuk Edebiyatından Seçmeler)	1969	Üsküp/ Nova Makedonya Yayınevi
3	Süreyya Yusuf	Yugoslavya Türk Şiiri	1976	Priştine/Tan Yayınevi
4	Enver Baki, Nusret Dişo Ülkü	Tito Şiiri	1977	Priştine/ Tan Yayınevi
5	Fahri Kaya	Tito	1978	Üsküp/ Birlik Yayınları
6	Bedri Selim	Çağdaş Yugoslavya Türk Hikâyeleri	1978	Priştine/ Tan Yayınevi
7	Necati Zekeriya	Demet (Seçme Çocuk Öyküleri)	1982	İstanbul/ Tekin Yayınevi
8	Fahri Kaya	Gökkuşağı (Yugoslavya Türk Yazarlarının Çocuk	1985	Üsküp/ Birlik Yayınları

		Hikâyelerinden Seçmeler)		
9	Necati Zekeriya	Çiğdem (Çocuk Şiirimiz Güldestesi)	1985	Priştine/ Tan Yayınevi
10	Nimetullah Hafız	Yugoslavya Türk Halkı Şiirinde Devrim (Seçmeler)	1985	Üsküp/ Birlik Yayınları
11	Nimetullah Hafız	Yugoslavya Türk Halkı Şiirinde Tito	1985	Üsküp/ Birlik Yayınları
12	Nimetullah Hafız	Yugoslavya Türk Şiiri Antolojisi	1988	Ankara/ Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
13	Fahri Kaya	Yugoslavya Türk Hikâyesi Antolojisi	1990	Üsküp/ Birlik Yayınları
14	Mustafa İsen, Reyhan İsen	Yugoslavya Türk Çocuk Şiirlerinden Seçmeler	1983	Ankara/ Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
15	Mustafa İsen	Balkanlar'da Türk Çocuk Şiiri Antolojisi	2001	İstanbul/ Varlık Yayınları
16	Mustafa İsen	Balkanlar'da Türk Çocuk Hikâyesi Antolojisi	2001	İstanbul/ Varlık Yayınları
17	Osman Baymak	Rumeli Şairlerinden İstanbul'a Şiirler	2006	Prizren/ Bay Yayınları

4.6.2.Makedonya'daki Türk Çocuk Edebiyatının Ana Sorunları

Yugoslavya ve onun çerçevesinde Makedonya Türk Çocuk Edebiyatını inceleyemeye geçmeden önce bu edebiyatın belli başlı sorunları açıklamakta fayda görüyoruz. Çünkü çocuk edebiyatını incelerken ortaya çıkan veriler, bu edebiyatın temel taşlarını oluşturmaktadır. Yugoslavya Türk Edebiyatı üzerinde araştırma yapmış olan İ. Güven Kaya,*Yugoslavya Türk Edebiyatına Gerçekçi Bir Bakış* adlı araştırmasında edebiyatın sorunları ikiye ayırmıştır. Bunlar:

- Konu ve estetik sorunu
- Teknik ve dil sorunu'dur.

Yazarların konu seçimlerini, teknik hatalarını ve dil tökezlemelerini daha ayrıntılı incelemek doğru olacaktır. Kaya'nın da belirttiği bu sorunları tarihî arka plan, sosyolojik durumun edebî unsurlar üzerindeki etkisi metinlerden örneklerle incelenecektir.

4.6.2.1.Devşirme ve Yeniçeri Kaderi¹⁰,ne Karşı Partizanlar ve Pionerler

4.6.2.1.1.Doğuda ve Batıda Çocuk

Bu bölümde çağlar boyunca değişen ve gelişen çocuk kavramı üzerinde duracağız. Bu konu üzerinde durmamızın nedeni ise, çocuk ile yetişkin arasındaki farkın algılanmamasından kaynaklanan sorunların, çocuk edebiyatını nasıl etkilediğini göstermektir.

Batı'da çocukluk tarihi, insanlık tarihinin *Rönesans* devrinde varlığını ortaya koymuştur. Çünkü o zamana kadar çocuk ve çocukluk yetişkinler dünyasından henüz kesin çizgilerle ayrılmamıştır. (Neydim, 2010: 11)

¹⁰ Bu adlandırma Luan Starova'nın *Babamın Kitapları* adlı eserinde geçmektedir.

“Asıl ‘çocuk’ kavramı, Rönesans’la birlikte kullanılmaya başlanmış ve aydınlanma döneminde bugünkü içeriğini kazanmıştır. Çocukluk düşüncesi, Rönesans’ın en büyük buluşlarından biridir, belki de en insanca olanıdır. (Postman 1992. s. 8)” (Neydim, 2000: 10)

XVIII. yüzyıla kadar Batı’da çocuk toplum içerisinde korku verici bir varlık, hatta bir günah ürünü olarak ele alınmaktadır. (Neydim, 2000: 12, 13)

Çocuk değersiz ve anlamsızdır. Bu yüzden edebiyatta yer almamıştır. Çocuk, genel olarak edebiyatta sıkıcı, dikkati çekmeye değmeyen bir nesne konumundadır. (Neydim, 2000: 15)

XVIII. yüzyıldan sonra çocukların sağ kalması ve sevgiyle büyümesi önem kazanır. Çocuklar, gelecekte kendilerinden bir şeyler beklenen varlıklardır artık. Çocuklarını yatılı okullara gönderen ve sütannelere terk eden ebeveynler artık çocuklarına varlıkların en değerlisi olarak bakmaya başlamışlardır. (Neydim, 2000: 16)

Türk tarihî genel çizgisiyle ele alındığında, tarihsel süreç içinde çocuğa değer verildiği ve çocuğun aile içinde belirli bir saygınlığa sahip olduğu görülür. Ünlü düşünür Gazalî “*Eyoğlu*”, Keykavus “*Kabusnâme*”, Erzurumlu Hakkı “*Marifetnâme*” adlı eserlerinde çocuğa ve çocukluğa bilimsel ve felsefî yönden yaklaşmışlardır. Dede Korkut hikâyelerinde ise 15 yaşına kadar adsız kalan Boğaç Han, bir şey başarınca adlandırılmış ve yetişkinler dünyasına adım atmıştır. Ancak yetişkinler dünyasına adım atana kadar çocuk değersiz değil, tanımsız bir varlıktır. (Neydim, 2000: 19, 20)

Nasîrüddîn-i Tûsî’nin *Ahlâk-ı Nâsırı* adlı eserinde çocuk, doğası gereği güzel ahlâka yatkın olur ve tabiatındaki eksiklik ve ihtiyaçlardan dolayı verilen ahlâkî eğitime daha çok meyleder. Ancak yine de çocuğun ahlâkî yatkınlığı gözetilerek onun doğasına göre hareket etmek gerekir. Çünkü Nasîrüddîn-i Tûsî’ye göre, çocuğun doğasında bulunan her kuvveyi yetkinleştirmeye öncelik vermek gerekir. Örneğin, çocukta ayırt etme kuvvesinin etkilerinin yansıması olarak ortaya çıkan ilk şey utanmadır ve Tûsî’ye göre, şayet çocuk çoğu zaman başı önünde durup utanmazlık etmiyorsa, bu onun asilliğindendir. Dolayısıyla böylesi bir çocuk, çirkinden uzak durur, güzele meyleder ve bu durum, çocuğun eğitilme potansiyeline sahip olduğunun bir göstergesidir. (Tokgöz, 2012: 65)

Müslümanlıkta çocukluktan yetişkinliğe geçiş, bazı biyolojik koşulların gerçekleşmesine bağlanmıştır. Bulûğ, çocukluğun bitişini belirler. (Neydim, 2000: 21)

İslâm'da kişinin çocuk sahibi olması büyük sorumluluk gerektiren bir durum olarak değerlendirilmiş ve bu yüzden ana baba ile çocuk arasındaki ilişkiler hem ahlâkî hem de hukukî yönden belli başlı esaslara bağlanmıştır. Ayet ve hadislerde aile reisine çocuğun varlığının ciddiye alınması, iyi bir insan ve samimi bir Müslüman olarak yetiştirilmesi için gereken gayret ve fedakârlığın gösterilmesi, çocuğun dünya ve ahiret mutluluğunun gözetilmesi gibi sorumluluklar yüklenmektedir. Çocuğu sağlıklı, ahlâklı ve dindar yetiştirilebilmek için eğitime çok erken yaşlarda ve ciddi şekilde başlamak gerekir. Bu durumda bebeklikten itibaren çocuğu alıştırmak için başlanan birtakım güzel uygulamalar, çocukta sağlam bir ahlâkî yapının oluşmasını sağlar. Çünkü küçük yaşlarda çocuğun davranışları düzeltilmezse bunlar, ileriki yaşlarda ciddi davranış bozukluklarına neden olabilir. (Toksöz, 2012: 59, 60, 61)

İslâm bilginlerine göre, utanma duygusu akıl ve vicdanın gelişme belirtisi sayıldığından temyiz çağı denilen bu yaşta çocuğun gelişim sürecinin dikkatle gözlenmesi ve kontrol altında tutulması gerekmektedir. Çocuğun eğitiminde önemli olan diğer bir nokta ise ferdî farklılıkların dikkatle korunması ve her çocuğa kendi kabiliyetine uygun olan bilgi ve davranışların kazandırılmasıdır. (Tokgöz, 2012: 62)

İslami ilimlere uygun yazılan ahlak kitaplarında çocuk kavramı daha çok çocuk eğitimi ile ilgilidir. (Toksöz, 2012: 62)

4.6.2.1.2.Devşirmeler

Osmanlı Devletinde çocuk tarihine bakacak olursak, devşirmeleri de ihmal etmemek gerektiğini düşünmekteyiz. Devşirmelerin özellikle Balkanlardan ve çocuk yaşta alındığını düşünürsek onlardan bahsetmenin yerinde olduğu kanısındayız. Zincirleme olarak devşirme, yeniçeri olgusunun etkisini partizan, pioner olgusunda görülebileceğini düşünmekteyiz.

Devşirme, Osmanlı kapıkulu ocaklarına asker ve saraya hizmetli yetiştirilmek üzere Hristiyan gençlerin toplanması usulüdür. Birkaç yılda bir yeniçeri ağasının Divan'a başvurusu üzerine çıkarılan bir fermanla, hane sayısının kırkta biri oranında, genellikle 14-18 yaş arasındaki (bazen daha küçük yaşta) sağlam vücutlu ve akıllı erkek çocukların devşirilmesi kural oldu. Devşirme yöntemi Fatih Kanunnamesi ile yasalaştı, sonraki padişahların çıkardıktan fermanlarla da ayrıntıları ve farklılıkları belirlendi. Buna göre Müslüman ve Yahudilerin, Gürcü, Çingene, Kürt, Acem, Arap ve Türklerin çocukları, hanenin tek çocuğu, köy kethüdasının çocuğu, çoban ve sığirtmaçlar, köse, kel, doğuştan sünnetli, çok uzun ya da çok kısa boylu olanlar, Türkçe bilenler, bir sanatı bulunanlar, İstanbul'u görmüş olanlar devşirilemezdi. Boşnakların devşirilmesi ise kural dışı bir uygulamaydı. Devşirme sistemi, 16. yüzyıl sonlarından başlayarak bozuldu. 17. yüzyılda yeniçerilerin evlenmesine izin verilince, bunların çocukları da, "kuloğlu" adı altında devşirmelerin yerini almaya başladı. Giderek "kul kardeşi", "ağa çırağı" gibi daha değişik ve kural dışı devşirme yolları açıldı. Bu nedenle asıl devşirme bölgelerinden çocuk alınmasına gerek kalmadı. Bununla birlikte Devşirme Kanunu 1747'ye değin yürürlükte kaldı. (Ana Britannica, 1987: 218)

Devşirmelerin ailesi Osmanlı Devletiydi demek yanlış olmaz, çünkü gelişme çağında aile sevgisinden uzakta kalan bu çocuklar ya da delikanlılar aile olarak Osmanlı devletini gördüler.

Yetişen nesil, İslamî bilginlerin ahlak kitaplarındaki gibiydi: Dindar, ahlâklı ve devletine bağlı bir memur veya bir asker.

İvo Andrić, *Drina Köprüsü* adlı romanında devşirme sisteminin devşirmelerin ailelerin gözünden şöyle anlatmıştır:

"Çocukları ellerinden alınan analar, babalar, kardeşler, saç baş dağınık, perişan, nefes nefese atların arkasından koşuyor, İslâm yapılmak, sünnet edilmek üzere yabancı diyarlara götürülen çocuklarının arkalarından sürükleniyorlardı. Artık onlar, dinlerini, asıllarını, yurtlarını unutmaya, ömürlerini yeniçeri ocaklarında veya Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli başka işlerinde geçirmeye mahkûmdular." (Andrić, 2011: 28)

“*Mahkûm olmak*” filini burada yazarın gelişigüzel kullandığını düşünmemekteyiz. Bu çocuklar artık Osmanlı olmaya yani yeni bir kadere mahkûmdurlar.

Devşirme olgusu Balkanlarda genellikle *yeniçeri* olarak algılanmaktadır. Makedonyalı bir yazar ve akademisyen olan Luan Starova, *Babamın Kitapları* adlı biyografik romanında yeniçeriliğin uzantılarının Balkanlarda hâlâ bir hayalet gibi dolaştığını söylemektedir.

“Yeniçeriliğin köklerini içlerinden söküp atmaya ne kadar uğraşırlarsa uğraşırlar, kendi çocukları bunu hiç başaramıyorlardı. İnsanoğlu kendini ne zaman isyanın, savaşın ya da devrimin kıyısında bulsa, yeniçerilik tohumu, hiç kimse onu başkalarının ruhuna ekmek ihtiyacını duymaksızın, tekrar yeşeriyordu.” (Starova, 2007: 127)

Yeniçerilik buradaki anlamıyla bir semboldür. Ve bu sembol, bir devlet ideolojisinin sorgusuz sualsiz askeri olduğunu göstermektedir.

“Gerçekte, babam yeniçeriliğin Balkanlarda sonsuza devam etmesinden, bu felaketin orada tekrarlanmasından korkuyordu. Evet, vaktiyle ekilmiş olan bu tohumların Balkan halklarının ruhunda yeniden yeşermesinden korkuyordu. Babam yeniçerilerin, her ne kadar başka adlar altında da olsa, diğer imparatorluklarda da varlıklarını sürdürmüş ve oralarda da aynı hedeflerin peşinden gitmiş olduklarını kitapları sayesinde öğrenmişti. Eski Çin döneminde, Roma İmparatorluğu'nda, Avusturya-Macaristan İmparatorluğunda da böyle olmuştu. Daha yeni imparatorluklarda, özellikle Stalin İmparatorluğu'nda da var olmuşlardı. Zaten, Stalin'in kendisi de, az buçuk bir yeniçeri değil miydi? Evet, yeniçeri yeniçeriyi doğuruyordu ve işte bu lanetli kısır döngünün devam etmesinin nedeni buydu.” (Starova, 2007: 128)

4.6.2.1.3.Çocuk, Yeniçeri ve Partizan

Bu konunun özet şeklindeki yorumu Neil Postman'ın *Çocukluğun Yok Oluşu* adlı kitabında şöyle geçmektedir:

“Çocukluk üzerine yapılan psikolojik araştırmaların tümü, temel çocukluk paradigması üzerine sadece yorum niteliğindedir. Hiç kimse çocukların yetişkinlerden farklı olduğunu reddetmemiştir. Hiç kimse çocukların yetişkinliği başarabilmesi gerektiğini tartışmamıştır.

Hiç kimse çocukların yetişmesiyle ilgili sorumluluğun yetişkinlere ait olduğuna itiraz etmemiştir. Gerçekte hiç kimse, çocukların bakımı konusunda yetişkinlerin en iyi ve en uygun olduklarına ilişkin bir anlayış olduğunu tartışmamıştır. Modern çocukluk paradigmasının, modern yetişkinlik paradigması olduğunu da söyleriz.”(Şirin, tarihsiz: 16)

Neil Postman’ının da dile getirdiği gibi araştırmalarda çocuğun kendisi üzerinde değil, çocukluk kavramı üzerinde daha çok durulmuştur. Çocuk, küçük insandır ve çocukluk yetişkinliğe giden yoldur. Bu yüzden her türlü eğitime ihtiyaç duymaktadır, çünkü iyi bir eğitim onu yetişkinlik hayatına hazırlayacaktır.

Çocuğun eğitimi bu kadar önemliken, bahsi geçen bütün bu adlandırmalar(devşirme, yeniçeri, partizan, pioner) idealize edilmiş bir dünyanın mücadeleci figürleriyle bizi karşı karşıya getirmektedir. Çocukların yetişkinlerden farklı olmadığını göstermektedir bu adlandırmalar. Böyle bir mücadele içinde olan küçük insanlar *çocuk* kalamamaktadır. Katı bir gerçekliğin içinde yaşayan bu çocuk-yetişkin kahramanlar bir ülkü uğruna feda edecek canları, vazgeçecek hayat tarzları vardır. Bu durumda çocukluktan yetişkinliğe geçiş birdendir. Bir diğer deyişle idealize edilmiş dünya, çocuğun hayal dünyasını bir bıçak gibi keser.

Yugoslavya Halk Kurtuluş Savaşında çarpışan partizanlar kurulan yeni Yugoslavya’nın kahramanlarıydı. Bu yüzden doğal olarak yaratılan çocuk edebiyatında yüceltilen ve örnek gösterilen partizanlar olmuştur. Bu durum Yugoslavya Türk Çocuk Edebiyatını güdümlü bir edebiyat olduğunu göstermektedir.

Hikâyelerde ve şiirlerde düşünülen değil, çarpışan ve savaşı bir nesil örnek verilir. Partizanlar isyanı, devrimi ve düzensiz bir orduyu simgeler. Yugoslavya da yaşayan bir çocuğun isyankârlığı ancak devrimi korumak için olabilir. Yugoslavya’da yaşayan bir çocuğun gururu devrimi koruduğu sürece mutlaktır. Halk partizanların cesurluğu sayesinde ayakta ve çocuklar bunu unutmamalıdır. Zaten çocukların kahramanları partizanlardır. Bu durumda “*Balkanlardaki yeniçeri algısını partizanlar almıştır*” şeklinde bir yorum yapabiliriz.

Fahri Kaya ile Üsküp'te yaptığımız görüşmede Yugoslavya Türk Çocuk Edebiyatının Sırp Çocuk Edebiyatından etkilendiğini söylemiştir. (Fahri Kaya ile Üsküp'te yapılan [28.03.2012] röportajdan) Özellikle Süreyya Yusuf'un da belirttiği gibi Branko Ćopić, Oskar Davičo, Vasko Popa gibi Sırp şair ve yazarlardan etkilenmişlerdir. (Yusuf, 1976: 12)

Branko Ćopić'in *OPLOBI PAHO JETE*¹¹ adlı çocuk hikâyesi önemlidir. Bu hikâyede kızlardan ve erkeklerden oluşan bir grup çocuğun partizanlara yardım etmesi anlatılmıştır. Hatta bu hikâyenin 1966 yılında filmi çekilmiştir.

Partizan sembolü şiir ve hikâyede kendini daha fazla göstermektedir.

“Partizanlar

Partizanlar ormanda yaşıyor,
Ateş yakıyor,
Ellerini ısıtıyor ve şarkı söylüyorlar.
Takkelerinde
Kızıl yıldız taşıyorlar.

Her ardıçtan uzunlar,
Tüm tepelerden
Deniz ve
Özgürlüğü görüyorlar.

France Kosmač (Çeviri Zeynel Beksaç)”

Şiirde de görüldüğü gibi partizanların şu özellikleri vardır; ormanda yaşıyorlar, kızıl yıldız taşıyorlar, uzun boylular, özgürlüğü görüyorlar. Partizanların ormanda yaşamaları onların düzensiz ve dağınık güçler olduğunu göstermektedir. Kızıl yıldız sosyalizmi simgelemektedir. Ardıçtan bile uzun olmaları güçlü olduklarının göstergesidir. Denizin enginliği umudu ve özgürlüğü simgelemektedir, çünkü partizanlar günbegün tüm tepeleri zapt edip ülkeyi kurtaracak duruma

¹¹ “Orlovi Rano Lete” şeklinde transkribe edebiliriz. *Kartallar Erken Uçar* anlamına gelmektedir.

gelmişlerdir. Bu şiir klasik bir Yugoslavya Çocuk Edebiyatı ürünüdür diyebiliriz. Sloven olan France Kosmač'ın bu şiiri *Sevinç* dergisinin Şubat 1983 sayısında yer almaktadır. Bu şiirin olduğu sayfada ise İlhami Emin'in şu şiiri vardır:

“Kozara Çocukları

Hep gözlerim önündeler
Düşman kuşatmasını yararken
Ölüp gençliği hiç hissedmiyenler

Hep gözlerim önündeler
Faşist kamplarında ölürken
Bakışlarıyla göğü arıyanlar

Hep gözlerim önündedir
Cılız vücuduyla sevdiği köpeğini
Bombalardan koruyan çocuk

Hep yüreğimdeler
Savaşı hem de ölümü kitaptan
Öğrenen bugünkü küçük Kozaralılar

İlhami EMİN”

Kozara Bosna Hersek'in batısında bulunan bir dağın adıdır. Kozara Savaşı Yugoslavya'da Almanlara karşı Partizan direnişinin bir sembolü olmuştur. Bu şiirin iletisi şudur: “Savaşı kitaplardan öğrenen bugünkü küçük Kozaralılar hiçbir zaman Partizanların cesur direnişini unutmamalıdır”

“Halk Kurtuluş Savaşından Anılar

PARTİZAN ANNESİ

Seksen yaşındaydı, hepimiz onu anne çağırıyorduk. Sık sık ona uğrardık. Penceresine gelir gelmez, o bizi içeriye alır, bize yiyecek içecek verirdi:

-Herhalde açsınız, bunu halinizden anlıyorum derdi, haydi yeyiniz, yeyiniz.

Ona kim gitse, ondan ikram görürdü.

Bir gece hepimiz çok yorgunduk, anneye kadar nasıl gittiğimizi bilmiyorduk. Geç vakit, soba kenarında bizi onun sesi kaldırmıştı:

- Haydi, birer çay için

Çayı içtikten sonra:

- Şimdi bana bir tüfek verin, nasıl patladığını söyleyin, siz istirahat ederken, ben nöbette duracağım, dedi

Öyle de olmuştu. Biz bütün gece istirahat ettik, bizi iki türlü nöbet bekliyordu, anne sevgisi, hem de silâh kuvveti.

İşte, savaşta anne dediğimiz kadın böyleydi.”

1979 Ekim sayısındaki *Tomurcuk* dergisinde geçen yazarı belli olmayan bu kısa anı tarzında yazılmış öyküde anne figürü partizanların koruyucusu olmuştur. Anne sevgisi bile partizanları korurken anlatılmaktadır.

Partizanların dünyasında çocuk olunamazken, partizanlarla bir çocuk edebiyatı yaratmak ironiktir.

Pionerler (*Savez Pionira Jugoslavije*¹²), Yugoslavya Komünist Partisinin çocuklar için oluşturduğu bir birliktir. 7 ile 15 yaş arasındaki çocuklardan oluşmaktadır. Üniformaları erkekler için beyaz gömlek, lacivert şort ya da pantolon, kızlar için ise beyaz gömlek, lacivert etek, beyaz çoraptan oluşmaktadır. Her bir pioner *titovka* denilen üzerinde kırmızı yıldız bulunan bir bere ve boyuna bağlanan kırmızı bir eşarp takmaktadır. (bkz. Sevinç dergisinde pioner üniformasında bir çocuğun karikatürü) Çocuklar ulusal günlerin törenlerinde bu resmî kıyafetlerini giymektedirler. Pioner'in kelime anlamı öncü demektir. Her komünist rejimde pioner gençlik hareketleri bulunmaktadır. Pioner hareketi Yugoslavya'ya mahsus bir örgüt değildir. Sosyalist rejimlerin bulunduğu her ülkede görülmektedir.

¹² Sırpça “Yugoslavya Pionerler Birliği” demektir.

Yugoslavya'da pionerlere özellikle *Tito'nun Pioneri* denilmektedir. *Bu gençlik Tito'nun eseridir ya da Tito'nun eseri olacaktır* anlayışı hâkimdir.

“Pioner Marşı

Güzel dağlar tepeler
Çayır çimen nehirler
Şirin ve düz ovalar
Dinleyiniz ey dağlar

Bayrağımız altında
Biz sen pionerleriz
Okur şarkı söyleriz
Hür ve mesut yaşarız

Bugünün çalışkanı,
Yarının kahramanı
Tito'nun rehberleri
Biziz vatan çocukları

Fahri Kaya

(Kaya, 1976: 9)

Tito Üsküp'ü ya da Makedonya'daki herhangi bir şehri ziyarete geldiğinde Sevinç ve Tomurcuk dergisi bu ziyarete sayfalarında mutlaka yer verir ve ziyaret sırasında pionerler eşliğinde bir geçit töreni olur. Tito'yu gören çocuklar, yani pionerler şanslı sayılırlar.

“TİTO VE PİYONERLER

5 Ekim 1978 tarihi Üsküp kenttaşları için unutulmaz bir gündü. O gün Cumhuriyetimizin başkentine 16. kez Yoldaş Tito gelmişti. Kent neşe ve canlılık içindeydi. Sabahın erken saatlerinde akşama kadar binlerce kişi tarafından Yoldaş Tito sıcakça karşılandı selamlandı. Üç gün süren bu ziyarette en küçük öğrencilerimiz de

caddelerde kendilerini bulup, sevimli Yoldaş Tito'yu görmeye çıktılar. Elllerinde bayraklar dalgalandılar. Hep Tito, Tito, Tito dediler. Onu candan sevdiler. Onu gördüklerine mutlu oldular.” (1978: 3)

Tomurcuk dergisinde yayınlanmış olan bu haber, bu tür haberlere tek örnek değildir. Bu tür haberler partizan ve pionerlerin lideri olan Tito'nun devrimin tek gücü olduğunu hissettiren haberlerdir.

4.6.2.2.Tito'nun Nesli(Nesil Yetiştirme Düşüncesi)

Partizanların ve pionerlerin sembol olduğundan bahsetmiştik. René Wellek *Edebiyat Teorisi* adlı kitabında sembolü şöyle tanımlar: “Bizi başka bir nesneye götüren, fakat bir canlandırma, gösterme olarak kendi başına da dikkat isteyen bir nesne” (Wellek, 2005: 162)

Partizanların uğuruna savaştıkları ideal ülkelerini düşman işgalinden kurtarmak dışında, sosyalizmi ülkelere getirmektir. Bu semboller sosyalizmi ya da Marksist ideolojiyi işaret etmektedir.

Edebiyatın belli bir sosyal durumla, ekonomik, sosyal ve politik bir sistemle ilişkileri üzerine sorular ortaya atılır; toplumun edebiyat üzerindeki tesirini göstermek ve tanımlamak, edebiyatın toplum içindeki yerini belirleyip kararlaştırmak için birtakım girişimlerde bulunulur. Edebiyata bu sosyolojik yaklaşım, özellikle belli bir toplum felsefesine inanan ve bunu savunan bir eleştirciler grubunca desteklenir. Marksist eleştirciler edebiyat ve toplum arasındaki bu gibi ilişkileri sadece incelemekle kalmazlar; onların, bu ilişkilerin hem günümüz toplumu hem geleceğin "sınıfsız" toplumunda ne olması gerektiği konusunda açık bir şekilde belirlenmiş bir görüşleri de vardır. Onlar, gayri edebî politik ve ahlakî ölçütlere dayalı bir değer hükmü koyan ve "yargılayan" eleştiriler yaparlar. Bu eleştirciler bize yazarların eserlerindeki sosyal ilişki ve imaların eskiden ve şimdi ne olduğunu söylemekle yetinmezler, fakat bunların ne olacağını veya ne olması gerektiğini de bildirirler. Onlar yalnızca bir edebiyat ve toplum araştırmacısı olmayıp aynı zamanda

bir gelecek kâhini, bir akıl hocası, bir propagandacıdır ve bu iki işlevi birbirinden ayrı tutmak onlar için zordur. (Wellek, 2005: 74)

Wellek'in akıl hocası, gelecek kâhini ve ideal propagandacı olarak tarif ettiği kişi Yugoslavya Türk Çocuk edebiyatında Tito'dur, diyebiliriz. Kendi de bir partizan olan Josip Broz Tito edebiyatta kendi kimliğinden sıyrılıp bir idole dönüştürülür. Devrim, devrim sonrası çocuklarını yetiştirirken örnek olarak diktatör olan Tito'yu göstermiştir.

TİTO'NUN İZİNDE

Sen ki doğanın ikinci güneşisin
Her zaman ürün veren bir ağaçsın
Sen ki paylaşmak için yaratılmışsın
Bu gün güzel şey senin eserindir

Dün seninleydik
Ve bugünde
Ve yarında barışa inançlıyız
Eserlerinin izindeyiz, Senin.

Osman Baymak

4.6.2.2.1.Marksist Görüşün Etkisi

Marksist estetikte edebiyat altyapının bir ürünü olduğu için, ideolojiyi içinde barındırır. Bazıları ideoloji ile edebiyat arasındaki bu ilişkiyi daha mekanik olarak anlarlar, bazıları daha diyalektik olarak, ama temelde edebiyatın yaptığı iş, çatışan güçleriyle, ideolojisi ile toplumsal gerçekliği yansıtmaktır. Althusser'e göre gerçek edebiyat ideolojiyi hammadde olarak kullanan, onu kendine özgü yollardan işleyip dönüştürerek yeni bir ürün veren bir pratiktir. Edebiyatı yansıtıcı bir ayna olarak görmek yanlıştır; edebiyat bir üretilimdir ve ürettiği şey de, "dönüştürülmüş",

görünürlük kazanmış ve dolayısıyla kendini ele vermiş ideolojidir. (Moran, 2006: 65, 66)

Lenin, *“Edebiyat, Parti edebiyatı olmalıdır. Kahrolsun partizan olmayan yazarlar! Kahrolsun edebiyatın üstün adamı! Edebiyat proletaryanın genel davranışının bir parçası olmalıdır”* demişti. (Moran, 2006: 72)

Süreyya Yusuf, 1945 sonrası güdümlü Türk şiirinin ilk mısralarını yazanlardan biri olarak Şükrü Ramo’yu gösterir. Şükrü Ramo’nun şiirlerindeki - Süreyya Yusuf’un belirttiği- konulara bakacak olursak şunlar vardır. *“Kurtuluş Savaşı olayları ve kahramanları, savaş sonrası maddi ve kültürel kalkınma, memleketine saldıranlara karşı duyduğu kin, kurtulmuş vatanına karşı duyduğu sevgi, ana sevgisi, toplum ve doğa sevgisi gibi çeşitli konuları işlemiştir. Toplumun gelişme alanında her yengi, her kazanç bir şiir konusudur. Tüm bu konularını hep toplumun gelişme ve değişme olaylarından almıştır.”* (Yusuf, 1976: 9)

Toplumun geçirdiği değişimler, olaylar yazarların eserlerinde işledikleri konular olmuştur. Çocuk edebiyatında da bu böyledir. Bu konuları *çocuksu* bir dille anlatırlar.

Marksist yazarlara göre, sanat bir üretimdir, çünkü sanatçının da yaptığı iş yoktan bir şey yaratmak değil, birtakım hazır malzemeyi alarak bunları işlemek ve bir ürün meydana getirmektir. Sanatçının malzemesi içinde mitoslar, daha önce yazılmış eserler, değerler, formlar ve özellikle ideoloji vardır. (Moran, 2006: 67)

Sanat bir ürünse, bir işlevi olmalıdır. Yugoslavya çocuk edebiyatının işlevi ise sosyalist bir nesil yetiştirmektir. Böylelikle ideolojilerini yazarları aracılığıyla eserlerine uygulamışlardır.

4.6.2.3.Dil Sorunu

Yugoslavya ve Makedonya'daki Türk Edebiyatının başlıca sorunlarından biri Türkçeyi etkin ve doğru kullanamamalarıdır. Metinlerde karşımıza çıkan bu sorunun başlıca nedeni karanlık dönem boyunca Türkiye'deki dil reformlarından uzak kalmaları sonucu, ağız özellikleri ile Türkiye Türkçesi arasında yaşadıkları bocalamalarıdır. Dedeleri Osmanlı mekteplerini bitirmiş, babaları ise ana dili Sırpça olan okullarda okumuş bu neslin üçüncü kuşağı, Yugoslavya Türk edebiyatının ilk temellerini atmıştır.

Makedonyalı Türklerin Türkiye Türkçesiyle konuşmaya büyük özen göstermektedirler. Bunun önemli bir örneği araştırma için Üsküp'te bulunduğumuzda fark etmiştik. Şehir ya da kasabada yaşayan Türk öğrenciler Makedoncadan birçok kelime ile konuşurken, köyde yaşayanların ise ağız özellikleri daha belirgin bir şekilde ortaya çıkararak konuşmaktadır. Köyde yaşayanların çoğu tamamen Türklerden oluşan köylerde yaşadıkları için ana dil evin içinde hapsedilmemiştir ve Makedoncaları zayıftır. Şehirli olanlar ise ağız özellikleri baskındır, fakat iki dilli olmanın getirdiği problemle özellikle terim ve bağlaçların Makedoncasını telaffuz etmektedirler.

Günümüzde televizyon ve internetin etkisi ise göz ardı edilemez. Makedonyalı Türkler için yeni ve farklı sayılan deyimler ve argo kelimelerle televizyonda ve internette duyup okumaktadırlar. Üsküp'te bulunduğum sürede Makedonyalı 19 yaşında bir üniversite öğrencisi “Birine “çakal” dersem ayıp bir şey söylemiş olur muyum, televizyonda duydum” şeklinde bir soruya ve buna benzer birçok soruyla karşılaşmıştık.

Ana vatan olarak gördükleri Türkiye ile bağlantıyı yitirmemeye ve tarihsel bağlardan dolayı Türkiye Türkçesini düzgün kullanmaya çalışmışlardır. Kendi eksikliklerinin farkında olan Makedonya ve Kosova Türkleri öğrencilerin ders kitaplarında dahi öğrencileri Türkiye Türkçesi ile konuşmaya ve yazmaya özendirmişlerdir. Bu özenleri sayesinde ana vatandan kopuşundan yüz yıl geçmesine ve nüfus olarak çok az olmalarına rağmen asimile olmamışlardır.

4.6.2.3.1. Ağız Özellikleri

Makedonya ve Kosova Türklerinin ağız özelliklerini çocuk hikâyelerinde ve şiirlerinde görmekteyiz.

“—Gün aydın arkadaş robot! İşler nasıl gidiyor?

—Çok iyi! Bana iş islemeyi bir çocuk öğretti. Ben onsuz hiçbir şey yapamam.”

Türkiye Türkçesinde *iş işlemek*, *nakış yapmak* anlamına gelmektedir. Burada ise *iş işlemek*, *iş yapmak* anlamında kullanılmıştır. İş yapmak, iş becermek bir işi halletmek, bitirmek anlamında günlük hayatta çok kullanılmaktadır.

“Çocuklar var babalara naz atar

Babalar var çocuklara söz atar

Çocuklar var sular gibi durdudur

Babalar var çocuklara vurgundur”

Nusret Dişo Ülkü’nün *Çocuklarla Babalar* adlı bu şiirinde *naz atar*, *naz eder*, *nazlanı* anlamındadır.

“Haydi sepedinle şamini ver, demişler. Sepedi yılanlarla doldurmuşlar, şamiyle örttükten sonra:

-İşte sana bizim armağanlarımız, demişler, ama bunları ancak eve vardığın zaman açarsın.

Yaşlı nine koşarcasına eve doğrulmuş. Evine varır varmaz şamiyi açmış.”

Tomurcuk dergisinde geçen yazarı belli olmayan bu öyküde *şami*, *yemeni* veya *başörtüsüne* verilen bir isimdir.

“Günün birinde Nikola amcanın gübürtü ilişti kulağına.” (Emin, 1964: 42)

İlhami Emin’in *Maymunlarla Çocuklar* adlı hikâyesinde geçen bu cümlede *gübürtü*, gürültüdür.

4.6.2.3.2.Cümle Kuruluşu Bozuklukları

Anlatım bozuklukları Yugoslavya Türk Edebiyatında karşımıza çıkan önemli bir sorundur. Özellikle çocuk edebiyatında bu tür okuduğunu anlamayı zorlaştıran sorunlar çocuğun okuma hevesini kırabilir. Çünkü “*çocuklar okudukları kitaplarda Türkçenin anlatım gücünü sezebilmeli, okudukları her kitapta onları yeni bir kitap okumaya isteklendirmelidir.*” (Sever, 2008: 44)

“Nine fareyi dedenin önüne atmış, dede fareyi görünce kaç kaçarmışın kaçmış, nine de kaynattığı çorbayı lezzetle yalnız başına yemiş.”

Tomurcuk dergisinin 1962 yılının 4. sayısında geçen bu hikâyenin son cümlesi anlaşılmamaktadır. Kaç kaçarmışın kaçmış, arkasına bakmadan kaçmış olmalıdır. “*Nine de kaynattığı lezzetli çorbayı yalnız başına içmiş*” şeklinde olsaydı daha anlamlı olabilirdi. *Lezzet*lesözüyle*ıştahla* demeyi de kastetmiş olabilir. *Lezzet* sözcüğü burada zarf olarak kullanılamaz.

- Bir annenin beş oğlu varmış. Bunlara dört elmayı paylaşması gerekiyormuş. Bunları nasıl paylaşabilir?
- Kompose kaynatmakla!”

“*Bunlara dört elmayı paylaşılması gerekiyormuş*” olmalıdır. *Paylaşmak* fiiline faktitif eki getirilmesi gerekmektedir. “*Anne elmaları nasıl paylaşırabilir?*” ya da “*Bunları çocuklar nasıl paylaşabilir?*” şeklinde olursa daha anlamlı bir soru olur. *Kompose* ise komposto/hoşaf anlamında bir kelimedir.

4.6.2.3.3.Çok Dilli Olmanın Getirdiği Sorunlar

Şükrü Ramo’nun *Arkadaşlık* adlı çocuk hikâyesinde Makedonyalı bir Türk gencinin Sırpça-Hırvatça eğitim yapan bir lisedeki durumunu şöyle anlatır:

“Bulunduğum lisenin IV sınıfında Makedon, Sırp ve Türk öğrenciler vardı. Türklerden sade bendim. Aramızda daha ziyade Makedonca, daha az da Sırpça-Hırvatça konuşuyorduk. Resmi okul

dilini hemen de hiç birimiz tam olarak öğrenemiyorduk. Sırpclar bile bilmiyordu çünkü onlardan da bazıları şive yanlışlıkları yapıyordu. Bundan ötürü bizlere, gerek müdür gerekse profesörler, yarım dilli yada Güney Sırbistan şiveli öğrenciler diyorlardı. Buna pek de aldırmıyorduk, çünkü Sırpça-Hırvatça yazılıdan bir üçle de memnun kalıyorduk. Kafamızda daha ziyade Makedonya toprağı, dili ve ruhu gibi şeyler dolanıyor; ama Yugoslavya’da her millet ve halkın yavrularıyla candan yakın olmak ve samimi arkadaşlık yapmak amacını gittikçe geliştiri-yorduk.” (Ramo, 1969: 8)

Okuldaki öğretmenlerin *yarım dilli* dediğı bu öğrenciler aslında *çok dilli* olmanın dezavantajını yaşıyordu. Öğretmenlerin öğrencilerine yarım dilli demesi ironiktir. Yugoslavya’nın resmî dili olan Sırpça-Hırvatçayı tam olarak konuşamadıkları ve yazamadıkları için yarım dilli olarak hor görölmektedir. Öğrencilerin büyük bir kısmı azınlık olmalarından dolayı kendi anadilleri dilden sayılmamaktadır. Yazarın da belirttiğı gibi Makedonya toprağı, dili ve ruhu çok kültürlüdür. Makedonya içinde birçok ulusu barındırır. Makedonya’nın kültürel zenginliğini belirterek yarım dilli damgasına yazar bir eleştiri yapmaktadır.

Bu çok dilli olmanın günlük hayatta getirdiğı sorunlar dışında, yazım yanlışlarını da getirir. Terimlerin karşılıkları çoğunlukla Sırpça ya da Fransızcadır.

“Aynı zamanda Nevena da bana Sırpça-Hırvatça, gramer ve sintaksten bazı dersleri açıklıyordu.” (Ramo, 1969: 10)

“Syntaxe” Fransızca bir kelime olup cümle bilgisi anlamına gelmektedir. Kelime Türkçede sentaks olarak yazılmaktadır fakat kelimeyi Türkçeden almadıkları sintaks şeklinde yazıldığında bellidir.

“Belki Mileva henüz ayrıldığı cüngulu seziniyordu da ondandı bu üzgünlüğü, yalnızlığı” (Emin, 1964: 39)

Sırpçadaki “цунгла” okunuş esas alınarak cüngul denilmiştir. Cüngul, Türkçede cengel (balta girmemiş orman) olarak kullanılmaktadır.

Türkçede ve Slav dillerinde ortak olan kelimeler çoğunlukla Sırpça, Makedonca nasıl telaffuz ediliyorsa o şekilde kullanılmıştır.

“Derin sür toprağı
Ekinler verimli olsun,
Toprağı tohum at amca
Hambarlar ürünle dolsun”

Fahri Kaya’nın *Çiftçi Dayı* adlı bu çocuk şiirinde Türkçede *ambar* olan kelime Sırpça, Makedonca ve Bulgarca da *hambar* (*хамбар*) olarak geçmektedir.

Yazarlar çocuk dergilerine yazı yazarken aynı zamanda Sırpçadan çocuk metinleri de çevirmektedirler. Sırpçanın dilbilgisine hâkim olduklarından kendi eserlerinde de farkında olmadan Sırpça dilbilgisi kurallarına bağlı kalmışlardır.

Enver Baki’nin “*Beş Kardeşler*” adlı önemli bir çocuk hikâyesi kitabı vardır. Türkçede çokluk eki varlığın sayısı belirtilirse kullanılmaz. Aslında doğrusu “Beş Kardeş” olmalıdır. Hint-Avrupa dil ailesindeki dillerde varlığın sayısı belirtildiğinde çokluk eki kullanılır. Enver Baki’nin eserinin adında da Türkçeye aykırı olan bu durumu görmekteyiz.

4.6.2.3.4.Çocuk Eserlerinin Dili

Kanadalı çocuk kitabı yazarı Monica Hugles “*Çocuk kitabı yazmak ip üstünde yürümek gibi denge meselesidir. Bir yanda vazgeçilmez bir disiplin, bir yanda ise içindeki çocuğun uyanışı... İçindeki çocuk için yazmak ve çizmek çok basit olmalı herhalde? İnsan kendi bilinçaltı ile iletişim kurarak kelime ve imgelerin yüzeye çıkarılmasını sağlar.*” demiştir. (Şirin, 2000: 23)

Mustafa Ruhi Şirin ise “*Çocuk kitabı yazarı içindeki çocuğun duyarlığını öne çıkardığı oranda çocuk kitabı yazarlığı bilincine ulaşabilir.*” demiştir. (Şirin, 2000: 23)

Bu iki yazarında üzerinde durduğu konu çocuk edebiyatı eserlerindeki çocuksuluk kavramıdır. Çocuksuluktan “*Çocuk ve Edebiyat*” bölümünde

bahsetmiştik. Şimdi ise Makedonyalı Türk yazarların çocuk edebiyatlarında bu duruma bakacağız.

Makedonya'daki Türk Çocuk Edebiyatında bazı yazarlar "*içindeki çocuğunu keşfetmek*" cümlesini *çocuksu bir dille* edebiyat yapılmalıdır olarak anlamıştır. Bazıları ise "*çocuklar için sade bir dil kullanılmalıdır*" cümlesi sadeden *kuru ve sevimsiz* bir dili kullanmayı anlamışlardır. Bu kuru ve sevimsiz dil genellikle Tito, partizan konulu ya da didaktik şiirlerde karşımıza çıkmaktadır.

"TİTO,

Bu ne güzel ad böyle!..." (Mercan,1990:159)

Hasan Mercan'ın *Kızımın Günlüğü* adında Tito'nun ölümü sonrası basılan bir şiir kitabı vardır. Şairin ön sözde verdiği bilgiye göre bu şiirleri Adile adlı bir kız yazmıştır. Adile, Tito'nun hastanede kaldığı 122 gün boyunca ona şiirler yazmıştır.

Sözde bu şiirlerde Tito'ya karşı duyulan sevgi ve saygı anlatılmalıdır. Tito ya da partizanlar üzerine yazılmış bu tür şiirler genellikle yavandır. Fakat bu şiirlerin dönemin baskıları sonucu yazıldığını da unutmamak gerekir.

4.6.2.4. Azınlık Durumu

Şair ve yazar Fahri Kaya ile yaptığımız röportajda Yugoslavya'da dolayısıyla Makedonya'da çocuk edebiyatının neden bu kadar geliştiğini şöyle anlatır: "1945'lerde, 46'larda yazmaya başladığımızda başta çocuk edebiyatı gelir. Aşağı yukarı her yazar çocuklar için bir şeyler karalamıştır. Neden? Biz bu yıllarda edebiyata soyunduğumuzda ya da edebiyat yaratmaya başladığımızda halkımızın yüzde sekseni ümmîydi. Okuyucu olarak karşımızda çocukları gördük ve onlara döndük. Onlara dönmemizin maksadı yarının okuyucularını yaratmaktır. Ayrıca bizim ikinci maksadımız bu ulusun Balkanlarda varlığını ispat etmektir. Edebiyatın bir milletin özellikle bir azınlığın varlığını ispat etmekte çok önemli bir yeri vardır. Eğer

edebiyatınız yoksa hele halk edebiyatınız yoksa sizi insan yerine saymazlar.” (Özgür, Öztürk, 2012)

Yugoslavya’da azınlık olan Türkler, eser yaratmaya başladıklarında etkilenecekleri iki önemli milli edebiyat vardı. Bunlar Türk Edebiyatı ile Sırp dolayısıyla da Rus Edebiyatıdır. Fahri Kaya’nın da belirttiği gibi Türk varlığını ispat etmeye çalışırken, Çağdaş Türk Edebiyatından oldukça etkilenmişlerdir. Özellikle ilk dönem ders kitaplarında da görüldüğü gibi Servet-i Fünun dönemi şairlerinden olan Tevfik Fikret ve Cenap Şehabettin’in şiirlerine ve özellikle Milli Edebiyat ile Cumhuriyet Dönemi yazarlarının eserlerine Sırp edebiyatına kıyasla daha çok yer verilmiştir.

Yugoslavya Türk Çocuk Edebiyatının Sırp, Sloven, Hırvat Çocuk Edebiyatından etkilendiğinin önemli bir örneği ise bu edebiyatların çocuk hikâye ve şiirlerinden çevirilere *Sevinç* ve *Tomurcuk*’ta oldukça sık yer verilmesidir. Azınlık olan Türklerin Yugoslavya’da çoğunluk olan Sırp edebiyatlarından etkilenecekleri mümkün değildir. Sırp Çocuk Edebiyatı ayrıca devletin ideolojisinin de ateşli bir propagandacısı olunca azınlık kalmış bir avuç Türk yazarın bu edebiyatı örnek almaması söz konusu bile olmamıştır.

Makedonya’daki Türk yazarlarının önünde önemli bir ideoloji problemi vardı. İnci Enginün’ün *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı* adlı kitabında bahsettiği gibi Türkiye’de “*İdealizm milliyetçilikte veya kuzey komşumuzda güç kazanmış komünizmde aranır.*”dı.(Enginün, 2008: 37)Yugoslavya Türk Edebiyatında ise bu durum 1990’lara kadar komünizmde aranmıştır.

Antolojilerde ve çocuk dergilerinde Türkiyeli yazarlardan bazılarının şiirleri ve öyküleri daha çok yer almıştır. Bunların başında Nazım Hikmet gelir. Nazım Hikmet’in şiirlerinden oluşan bir seçki *Bulutlar Adam Öldürmesin* adı altında 1963 yılında Üsküp’te yayımlanmıştır. *Detska Radost* çocuk yayınları tarafından *Nova Makedonya Yayınevi* basmıştır. *Sevinç Kitapları* serisinden çıkmıştır. *Sevda Bulut* adı altındaki masalları ise 1967’de “İlk kez biz de basılıyor” iddiası ile *Sevinç*

Kitapları arasında çıkmıştır. Nazım Hikmet siyasî görüşünden dolayı ülkesinden ne kadar çok dışlanmışsa Balkanlardaki Türkler Nazım Hikmet'e o kadar sahip çıkmışlardır. Nazım Hikmet Balkanlardaki Türkler için bir ideolojiyi temsil etmiyordu. Nazım Hikmet, Türkiye'ye yakın olabilecekleri Türkiyeli önemli bir yazardı Türkler için.

Sadece Nazım Hikmet'in şiirleri değil, Oktay Rifat, Melih Cevdet Anday ve Orhan Veli'nin şiirlerinden bir seçki olan *Üçlerden Size*, 1968 yılında *Sevinç Kitapları* arasından çıkmıştır. 1967 yılında Aziz Nesin'in *Şimdiki Çocuklar Harika* adlı romanı yine aynı seriden çıkmıştır. Oktay Akbal'ın 1967'de Dondurmalı Sinema adlı kitabı basılmıştır. Fazıl Hüsni Dağlarca'nın ilk çocuk şiiri kitabı Üsküp'te basılmıştır. Bu kitabın adı ise *Açıl Susam Açıl*'dır. Bu kitap daha sonra Türkiye'de *Kuş Ayak* adıyla 1971 yılında basılmıştır.

Azınlık olmalarına rağmen Türkiye'deki edebiyatı dikkatli bir şekilde takip etmişler, etkilenmişler ve etkilemişlerdir.

4.6.3.Çocuk Hikâyeleri

İnsanoğlu var oluşundan bu yana hep bir hikâyeye gereksinim duydu. Çünkü anlatmak ve aktarmak istediği bir şeyleri vardı. İnsanlar, bazen kendi hikâyelerini bazen başkalarının hikâyelerini anlattılar. Olaylar, durumlar, olgular ancak "anlatılarak" var oldular. (Tosun, 2005: 213)

Ve biz bu hikâye edilenlerle çocukken uykuya dalmadan önce tanıştık. Masalları keşfettik veya masallar bizi keşfe çıkardı. Masallar, halk hikâyeleri bizi bugünkü modern çocuk hikâyesine götüren temel taşlardır.

Bu modern çocuk hikâyelerinde ise şu özellikler bulunmaktadır:

- Çocukların ilgilerine, hayat tecrübelerine ve kavrayış güçlerine uygun konu.
- Çocuk düşüncesine aykırı olmayan sade ve gerçekçi bir plan.

- Mantıklı sonuçlarla biten hareketli olaylar.
- Somut, doğru, fakat dikkati dağıtmayan ayrıntılar.
- Özellikleri iyi anlatan, gerçekliğe uygunluğu bakımından hiç kuşkuya yer vermeyen kişiler (şahıslar, kahramanlar).
- Kısa cümle ve paragraflar ile kısa, bol ve canlı konuşmalara dayalı sürükleyici bir anlatım.
- Çocukların seviyesine uygun basit ruh çözümlemeleri.
- Kabalığa kaçmamak ve yerinde olmak şartıyla güldürücü sahneler veya konuşmalar.
- Küçük şeylere (ayrıntılara) karşı sürekli bir ilginin uyandırılmış olması.
- Her durumun heyecanlı yanlarının daima belirtilmesi.
- Metinle ilgili güzel ve anlamlı resimler. (Oğuzkan, 2010: 111)

Bu özellikler ışığında Makedonya'daki Türk çocuk hikâyelerini karakter, konu, ileti, resim alt başlıklarında inceleyeceğiz.

4.6.3.1.Karakter

Karakter; "*Bir yapıtta duygu, tutku ve düşünce yönlerinden ele alınan kişi*" (TDK, 1979: 453); "*Roman, öykü, oyun gibi bir edebî türünde duygu, düşünüş, davranış ve tutkuları yönünden işlenen kişi*" (Püsküllüoğlu, 1994:582) olarak; genellikle birlikte anılan, bir edebiyat terimi olan kahraman ise, "*Roman, hikâye, tiyatro ve benzeri edebiyat türlerinde başından olaylar geçen kişidir*" (TDK, 1979:436) biçiminde tanımlanmaktadır. Edebiyat yapıtlarında, bazı insan özelliklerini abartarak yansıtan kişiye ise tip denir. Özdemir (1995:109)'e göre, "*Tip, yalın bir tanımla benzerlerinin ortak yönlerini kendisinde toplayan, onları simgeleyen kişilere*" denir... Tipler olağan, gündelik yaşamda karşılaşılan sıradan insanlar değildir... İnsana özgü niteliklerden birini anlatma ve yansıtmada araç olarak seçilen, bu niteliği büyüteç altına konarak doruk noktasına çıkarılan kişidir tip." Her yapıtta, başından olay geçen kahramanlar, çeşitli karakterleri canlandırır. Karakter, sanatçının yarattığı; duygu, düşünce ve tutku yönleriyle geliştirdiği, gerçek yaşamdan

da esinlenerek deneyimiyle, birikimiyle, kendine özgü duyarlılığı ile biçimlendirdiği bir kişiliktir. Öte yandan, yetişkin edebiyatında olduğu gibi, çocuklara seslenen ürünlerde de bazı tiplerle karşılaşılır. (Sever, 2008: 75, 76)

Yapıtlarda, olayı sürükleyen, yaşayan en önemli kişiye ya da anlatılanlarla doğrudan ilgili olan, anlatımı yönlendiren kişiye "başkişi", "temel kişi" ya da "kahraman" denir. Bu kişiler, okura yapıtta birçok özelliği ile tanıtılır. Olaylar, onun çevresinde döner. Yan kişiler (ikinci, üçüncü, derecede kişiler; arka plandaki kahramanlar), anlatılanlarla dolaylı ilgisi olan kahramanlardır. (Sever, 2008: 76)

Yugoslavya ve Makedonya Türk Çocuk Edebiyatında genellikle bazı yazarlar belli bir başkahramanı vardır. Bu başkahraman üzerinden hikâye serileri yazarlar. Bazı yazarların ise her hikâyede farklı bir başkahraman vardır ve dolayısıyla isimleri de farklılık gösterir.

1967 ile 2000 yılları arasındaki Sevinç dergisindeki hikâyeleri inceleyerek örnek teşkil edecek genel bir tablo oluşturduk. Hikâyelerdeki karakterlerin isimlerini dikkate alarak şöyle bir tablo ortaya çıkardık:

Tablo 2:

Yazar	Kahramanın Adı
Necati Zekeriya	Orhan, Sevil
Şükrü Ramo	Osman, Nusret
Lütfü Seyfullah	Erdoğan
Avni Engüllü	Mete
Suat Engüllü	Birsen
Recep Murat	Turgay
Hüseyin Süleyman	Severcan, Nusret, Özdemir, Ayla

Nimetullah Hafız	Birol, Meral
Hasan Mercan	Güner, Ali
İskender Muzbeg	Enver, Ülker, Güner, Ahmet, Engin
Sabit Yusuf	Erdal, Güngör
Enver İlyas	Erol, Nurettin

Yazarlar kahramanlar için seçtikleri adların genellikle Türkçe kökenli olmasına dikkat edilmiştir. Bu yüzden birçok aynı adlı kahramanları farklı yazarların hikâyelerinde görmekteyiz.

“Öz Türkçe yazmak” Makedonya’daki Türk yazarlar tarafından oldukça ciddiye alınmıştır. Çoğu Arapça, Farsça olan kelimelerin Türkçelerini kullanmışlardır ve kullandırmaya özendirmişlerdir. Örneğin kitap yerine betik, edebiyat yerine edebiyat, hikâye yerine öykü’yü kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu durumu kendileriyle çağdaş olan Türkiyeli solcu yazarların etkisi olarak değerlendirmek mümkündür.

“Recep Murat’ın “Üç Palto” öyküler betiği, kendisinin ilk betiğidir.” (Murat, 1974: 66)

Recep Murat’ın 1971 yılı Mart sayısı *Sevinç Dergisinde* çocuklara yazım yanlışları ile ilgili yazdığı köşesinde özel isim yanlışlıklarına dikkat çekmiş ve şöyle demiştir:

“Şuayip adında bir öğrencim vardır. Adını daima yanlış söylediği için (Şaip diyordu) hatırlatırdım kendisine bunu. Öğretmenim, benim için Şuayip da, Şaip da aynı, ben ikisinin ne demek olduğunu anlamıyorum ki. Çok doğru. Ama anlamayan yalnız o değil, çoğumuz anlamıyoruz. Çünkü adlarımızın çoğu Arapçadır. Dedelerimiz Arapların her şeyine özendikleri gibi adlarına da özenmişler. Ama bugün bu adların sayısı gittikçe azalmakta, yerlerini öz Türkçe adlar anlamlarını anladığımız adlar alıyor.

Yeni doğacak kardeşlerinize ad seçerken size yardımda bulunmak dileğiyle aşağıdaki yeni adları veriyorum.

KIZ ADLARI: Nilgün, Mine, Şenay, Sevil, Hülya, Ülkü, Filiz, Figen, Solmaz, Ayça, İlknur, Sevgi, Yasemin, Seval, Tolunay, Serpil, Dilek, Oya, Severcan, Şencan, Tülin, Tülay, Sevim, Şengül...

ERKEK ADLARI: İlter, İlker, Oktay, Altay, Üstün, Seçkin, Taner, Tuncel, Tuncay, Onur, Pakel, Parker, Can, Uğur, Birol, Çetin, Üner, Bülent, Ertan, Ergin, Oğuz, Metin, Dinçer, Tankut, Güngör, Yılğör, Özkan, Turgay..." (Murat, 1971: 15)

Recep Murat'ın önerdiği isimlere bakacak olursak, bu isimler Yugoslavya Türk Çocuk hikâyelerinde sıklıkla karşımıza çıkan isimlerdir.

4.6.3.1.1.Karakterleri Çocuklar Olan Hikâyeler

Çocukların ilişki alanları çevresindekilerle sınırlıdır. Çoğunlukla anne, baba, kardeşle geçmekte olan yaşamı, kitaplardaki kahramanların serüvenleriyle çeşitlenmeye başlar. Kahramanlarla kurulan iletişimde edinilen kazanımlar yaşamı, insan ilişkilerini sınamak için, çocuklara bir deneyim alanı yaratır. (Sever, 2008: 76)

Çocuk kitaplarında, çocukların yeni yaşantılar kazanmalarına olanak sağlayan en temel öğelerden biri de öykündükleri kahraman / kahramanlar ve onların nitelikleridir. Kahramanların fiziksel ve ruhsal özelliklerinin abartıya kaçılmadan iyi geliştirilmiş olması, kahramanın öyküdeki olaylara yön veren etkin kişiliği, çocukları kahraman/kahramanlarla özdeşim kurmaya yöneltir. (Sever, 2008: 77)

Ve yazarlar karakterlerini kahramanlarını değişik yollarla geliştirebilirler. Bu yollar şu şekilde belirtilebilir:

- Davranışlarıyla ve eylemleriyle,
- Konuşmalarıyla,
- Fiziksel özellikleriyle (dış görünüşüyle),
- Diğer karakterlerin yorumlarıyla,
- Yazarın yorumuyla. (Sever, 2008: 95)

Necati Zekeriya'nın *Orhan*'ı, Avni Engüllü'nün *Mete*'si, Suat Engüllü'nün *Birsen*'i kendi çocuk hikâyelerinin ve şiirlerinin başkahramanlarıdır. Bu başkahramanların çevresinde olaylar gelişir. Orhan, Mete ve Birsen üzerine yazılmış birden çok hikâye olduğu için bu karakterlerin nasıl geliştirildiğini daha rahat inceleyebiliriz. Sedat Sever'in belirttiği kahramanları geliştirme yollarına göre bu kahramanları inceleyeceğiz.

Davranış ve Eylemlerle

Hikâyedeki kahramanın kişilik özellikleri hikâyede içinde sergilediği davranışlarla kendini belli eder.

Necati Zekeriya'nın *Orhan*'ı çekingen ve utangaçtır. Bunu *Sevil* adlı hikâyesinde *Orhan*'ın davranışlarıyla anlatır. Hikâyede *Orhan*'ın mahallesine *Sevil* adında bir kız taşınmıştır. Mahallenin diğer çocukları *Sevil*'le dalga geçmişler ve kızı üzmüşlerdir. *Orhan*, *Sevil*'i üzmemesine rağmen arkadaşları içinde *Sevil*'i korumamış ve onla tanışmak istemesine rağmen tanışamamıştır.

“— Sırık! dediler. Küskü dediler. Kütük! dediler.

Orhan hiçbir şey demedi. Bir iki defa yanına sokulmak istedi, ama daha ilk adımda ayakları kesildi, yüzüne kan gıktı. Gece olunca, *Orhan* da yukarı çıktı, ama hep yeni gelen kızı düşündü.

Pazardı ertesi gün. *Orhan* çok erkenden aşağı indi. Bekledi kızı, bekledi, bekledi. Ama kız inmedi. Evlerine gitmeye karar verdi. Merdivenleri ikişer ikişer çıktı, kapıya gelince neredeyse zili çalacaktı, ama durdu. Ya annesi çıkarsa? Ne diyecek? Geldiğine nasıl bir sebep gösterecek? Vazgeçti, merdivenleri birer birer indi. Beklemeye başladı bekledi, bekledi.” (Zekeriya, tarihsiz: 14)

Orhan'ın yüzünün kızarması, *Sevil*'e yaklaşamaması, *Sevil*'in evine girememesi tüm bu davranışlar *Orhan*'ın utangaç biri olduğunu göstermektedir. Yazar burada başarılı bir şekilde *Orhan*'ın utangaçlığını anlatmıştır.

Karakterlerin Konuşmalarıyla

Hikâyede karakterlerin diyalogları veya monologları karakterin özelliklerinin belirlenmesinde önemli bir yöntemdir.

Necati Zekeriya, Avni Engüllü ve Suat Engüllü hikâyelerinde çoğunlukla karakterleri konuşturarak karakter özelliklerini belirtirler.

Necati Zekeriya'nın *Orkestra* adlı hikâyesinde *bizim sokağın çocukları* çağdaş bir orkestra kurmak isterler. Kurdukları bu orkestra ile karşı sokağın çocuklarına müsamere yapıp elde ettikleri para ile lastik bir top almayı planlamaktadırlar. Çocuklar birer birer keman, piyano, zurna ve davul çaldıklarını söyleyip orkestraya katılırlar. Bütün bu orkestra kurma konuşmalarını Orhan dinlemektedir. Orkestra kurulup iş prova yapmaya gelince Orhan dayanamaz ve “*ben de geleceğim*” der.

“-Ben de geleceğim, dedi Orhan karşıdan.

-Olmaz, dediler koro halinde öteki çocuklar, olmaz, boyun daha bir karış, biraz daha büyü, söyle baban azıcık kulaklarından çeksin... Sonra...

-Ben artık büyüdüm, küçük değilim, ben de geleceğim, diye ayak diredi Orhan.

Ötekiler:

-Olmaz diye tekrar ettiler... Sonra sen çalgı çalmasını bilmiyorsun... Peşin bir çalgı öğren kardeş, sonra bakarız...

-Ay, diye yerinden sıçrayıverdi Orhan, ben hepinizden iyi gramafon çalmasını bilirim...

Bu sözleri söyler söylemez trotinetine bindi, prova yapılacak eve bir kuş, bir güvercin *gibi uçarak onlardan peşin vardı.*” (Zekeriya,1968: 32,33)

Orhan sokağın en küçüklerinden biri olduğu için onlardan yaşça büyük çocukların oyunlarının arasına her zaman katılamaz. Bundan dolayı her fırsatı değerlendirmeye çalışır. Orkestra kurma olayında ise bir müzik aleti çalmak ile gramofon çalmak arasında söz oyunu yaparak çocukları ikna eder. Orhan diğer çocuklardan küçük olabilir ama kurnaz, hazır cevap biridir.

Avni Engüllü'nün *Mete'nin Uzay Yolculuğu* adlı hikâyesinde ise Mete Ay'a gitmek ister. Fakat Mete'nin annesi Mete'ye “*Ay çok uzakta ve Ay'a gitmesinin imkânsız*” der ve gitmesine izin vermez. Mete ile annesi bu yüzden tartışır ama Mete'nin aklı hala Ay'a nasıl gideceğindedir.

“Pencereden odaya sakallı bir amca girdi.

-Mete yavrum, Aydan geliyorum. Oraya daha kolay varabilmeniz için, kanatlar getirdim sizlere.

Bunu der demez ortadan yitirildi. Mete kanatları kendine, köpeğine taktı. Pencereyi açıp uçmaya başladılar. Annesinin sözlerini unutmuştu.

-Cingöz yanımdan ayrılma... Ne de yükseklerle çıktık... Bak, evimiz bizden çok uzakta kaldı... Ayyyyy, Ay nerede? Görünürlerde yok.

Karşılarına bulut çıktı. Kırgın olduğu yüzünden, bakışlarından belliydi.

-Ayı ben ardımda gizledim. Sen anneni dinlemezsen ben de seni dinlemem. Ayı göstertmem sizlere.” (Engüllü, 1971: 28)

Annesinin sözünü dinlemeyip Ay'a giden Mete daha sonra köpeği Cingöz'ü kaybeder ve korkuyla Cingöz diye ona seslenirken uyanır. Bunun bir rüya olmasından dolayı rahatlar.

Annesinin sözünü dinlemeyen isyankâr Mete Cingöz'ü kaybederek iyi ders almıştır, ama bunun bir rüya olması da Mete için sevindiricidir.

Fiziksel Özellikleriyle

Karakterlerin dış görünüşleriyle kişilikleri arasında ilişki kurulabilir.

Tomurcuk dergisi tarafından 4. sınıf öğrencileri için “lektür” olarak armağan edilen Mustafa Karahasan'ın *Ekrem* adlı hikâyesinde, hikâyenin başında yazar bize Ekrem'in dış özelliklerini anlatır:

“Ekrem!..

Boyu kısa, vücudu taş gibidir. Ayaklarının bastığı yerde ot bitmez. Koştuğu zaman, yıldırım olur. Saçlarını her hafta kestirir, çünkü dayısı berberdir. Fakat saçlarının arasında yine toz toprak boldur. Gözleri yeşildir, oynak, canlıdır. Fakat güzelliği de öğretmen tarafından dillere destan olmuştur. Ağzı oldukça küçücük, yine de sözleri dur-durmak bilmezler...

Ekrem!...

Bu adı andımmıydım, hepsi onun resmini gözleri önüne getir, durur!” (Karahasan, 1977: 12)

Blok kişileştirmeler çocuk hikâyelerinde sıklıkla kullanılır. Çocuk hikâyelerinin kısa olduğunu düşünürsek karakteri tanıtmada başvurulacak en kısa yöntemlerden biridir.

Necati Zekeriya’nın *Sevil* adlı hikâyesinin başında Sevil’in fiziksel özelliklerinden bahseder:

“Dokuz katlı eve yeni gelmişti onlar. Kızcağız Orhan’ın yaşındaydı. Gözleri maviydi: Gökyüzü gibi. Saçları sarıydı: Mısır püskülü gibi. Boyu uzundu: Selvi gibi.” (Zekeriya, tarihsiz: 13)

Biz Orhan’ın, Birsan’in ve Mete’nin özelliklerini hikâyeleri okudukça öğreniyoruz. Fakat Sevil gibi yan karakterlerin Orhan’ın başkahraman olduğu bir hikâyede fiziksel özelliklerinden yazar bahsedebilir.

Diğer Karakterlerin Yorumuyla

Diğer karakterlerin yorumu, hikâyede karakterlerin kişilikleri hakkında bilgi edinilmesini sağlar.

Suat Engüllü’nün *Birsan Okulu Nasıl Sevd*i adlı hikâyesinde Birsan okula gitmek istememektedir. Bu yüzden evdeki herkes Birsan’i ikna etmeye çalışmaktadır.

“İşte birkaç gündür Birsan hep böyle ağlayarak bar bar bağırdı okul sözü edilince. Ninesi elindeki çikolatayla dediğinden caydırmaya çalışıyordu onu.

Olacak iş mi Birseni dediğinden caydırmak?

Dedesi çarşıdan getirdiği gıcır gıcır, allı mavili lâstik topuyla aklına taktığı bu okula gitmeme meselesinden vazgeçirmeye uğraşıyordu.

Kolay iş mi Birseni aklına taktığından vazgeçirmek?

Annesi vişneli çilekli buz gibi dondurmayla kandırmaya çaba harcayıp duruyordu.

Nerde Birseni kandırmak?

Babası yaptığı renkli, kuş gibi uçan uçurtmayla Birsenin huysuzluğunu yatıştırmak amacıyla elinden geleni esirgemiyecekti.

Olmuyor, olmuyor, bir türlü olmuyordu.

Bütün gün „Aman Birsen, canım Birsen!“ demekle geçti. Gün geçti, geçti ama Birsen bir türlü dediğinden vazgeçmedi.

„Bu çocuğu okula nasıl bağlayacağız?“ sorusu Birsenin ninesinin de, dedesinin de, annesinin de, babasının da yüzlerindeki kaygıdan okunuyordu iyice.” (Engüllü, 1985: 176)

Birsen’in çikolata, dondurma, top ve uçurtmayla kandırmaya çalışan ailesi başarısız olmuştur. Çünkü dedesi bilir ki Birsen’in aklına taktığından vazgeçirmek zor iştir. Burada annesi, ninesi, dedesi ve babası Birsen’in inadı farklı şekillerde telaffuz etmişlerdir.

Yazarın Yorumuyla

Karakterler yazarın yorumuyla da geliştirilebilirler.

Suat Engüllü’nün *Birsen’in Kardan Adamı* adlı hikâyesinde Birsen arkadaşı Aylin’le gündüz kardan adam yapmıştır.

“Annenin yaptığı yemekler ağız tadıyla silinip süpürüldü. Bunun ardından herkes köşesine çekiliverdi. Yalnız Birseni yer tutmuyordu.

Akşam oldu. Dışarıyı iyiden iyiye karariverdi. Önce nine iyi geceler dileyerek yatmaya gitti. Şimdi sıra Birsende idi. Oysa yatıp uyumak kimin umurunda. Birsenin aklı kardan adamdaydı. Babası „Bu hava da üşütür mü üşütür insanı,“ demişti ya. Demekki Aylinle birlikte yaptıkları kardan adam hastalanabilirdi. Doktorun yapacağı iğnelerden canı yanabilirdi.

Ama birdenbire yüzü-güzü gülüverdi. Kimse farkına varmadan, ninesinin, önüne alıp ısındığı mangalı kaptığı gibi avluya çıkardı. Kardan adamın yanına yerleştirdi. İçi rahat etmişti.

Bildiği kadarıyla ıslık çala çala yatağına girdi. Mışıl mışıl uyudu.” (Engüllü, 1985: 185)

Necati Zekeriya, Avni Engüllü ve Suat Engüllü’nün hikâyelerinden aldığımız bu başkahramanların her hikâyede farklı bir yönünü öğreniriz. Ayrıca bu karakterler yazarın okuyucu ile paylaşmak istediği iletiyi de başarıyla iletirler. Bu yüzden bu karakterler açık ve dinamiktir.

Bu durum, sadece bu üç yazarın başkahramanları için geçerli değildir. Bir başka örnek ise Hasan Mercan’ın daha çok *Tomurcuk* dergisinde gördüğümüz Barış adlı başkahramanı ile ilgili yazdığı hikâyelerinde de mevcuttur.

“Yanlarında, oyuncaklarla dolu bir dükkân vardı. Oradaki oyuncaklar çocuğun mavi gözlerini çekiyor, sanki herbiri: »Beni al, beni...« demek istiyordu.

-Şey... — diye Barış kekelemeye başladı süslü tirende göz gezdirerek

-Ha, dedi babası, sana şu küçük tüfeği alayım mı?

-İstemem, dedi çocuk, tüfek istemem, ben Barış'ım!

Babası buna çok sevindi, silâh adını taşıyan oyuncaklar olmasın diye düşündü!” (Mercan, 1976: 13)

Ben Barış'ım Tüfek İstemem adlı bu hikâyedeki ileti konu uzatılmadan verilmiştir. Barış’ın olduğu bu hikâyeler oldukça kısadır. *Tomurcuk*’ta gördüğümüz bu hikâyeler *Tomurcuk*’un hitap ettiği yaş grubuna uygun hikâye çeşitlerindendir.

Orhan, Barış, Birsen ve Mete yaşadıkları olaylardan ders çıkarıp davranışlarını düzelten başkahramanlardır. Bu karakterlerin ortak özelliği meraklı ve yaramaz olmalıdır. Meraklarından veya haşarılıklarından başlarına aştıkları işlerden sıyrılırken bazen kendileri hikâyenin iletisi olurlar bazen de bir yan karakter sayesinde hikâyenin iletisi ortaya çıkmış olur.

Bu karakterler, hayatı deneme-yanılma yöntemiyle öğrenen her çocuğun idealize edilmiş izdüşümleridir.

4.6.3.1.2.Karakterleri Hayvanlar ve Nesneler Olan Hikâyeler

Çocuk romanlarında, öykülerinde, masallarında ve anlatılarında yer alan hayvan, bitki ve nesneler, çoğunlukla insanlar gibi hareket ettirilerek, konuşturularak kişileştirilir. Kahramanlar, çocuktan hem hayvan ve nesnelerin özelliklerini hem de değişik karakterleri tanıtır, canlandırır. Onlara, yaşları gereği bilmeleri gerekenleri duyumsatır, sınırlı deneyimlerine yeni öğrenmeler ekler. Hayvanların ve nesnelerin insana özgü davranışlarda bulunması, düşle gerçeği iç içe yaşayan çocuklar için tanıdık bir dünyanın kapılarını aralar. Düşlerinin önemsenmesi, düşlerini gerçekleştirmesi; onları anlatının iletileriyle baş başa bırakır.(Sever, 2008: 78)

Karakterleri hayvan ve nesne olan hikâyeler içinde karakter geliştirme yolları doğal olarak geçerlidir. Fakat fabl tarzında yazılmış bu kısa hikâyeler daha çok karakterlerin davranış ve eylemleriyle geliştirilir.

Sabit Yusuf'un *Kurbağa* adlı hikâyesinde doğadaki bütün hayvanlar bir uyum içinde yaşamaktadır. Günün birinde kurbağanın birisi hastalanır ve hayvanların şen şakrak çıkardıkları seslere katılamaz.

“Günün birinde, kurbağaların biri tesadüfen hastalanmış, diğerleri gibi neşelenmiyordu. Evrende bulunan tüm hayvanlar şenlenerek bağırışmaya başladı. Halbuki kendini rahatsız hisseden kurbağacık otlar arasında gizlenmiş, susup uykuya dalmış gibi duruyordu. Kurbağanın bu halini gören kargaların biri kavaktan seslenmeye başladı:

-Kurbağa bey, dedi, bahtının neşesine son verdin galiba. Hadi, ne duruyorsun? Sen de bizimle beraber şenlen bakalım!

Oysa, kargayı iştitemiş gibi dalmış, duruyordu. Onun halini kimse sorup sual etmeye gelmediğinden, gerçekten de tümüne küsmüştü.” (Yusuf, 1978: 22)

Bu hikâyede yazar kurbağaya özel bir isim vermemiştir. Aynı şekilde karakterleri hayvan olan hikâyelerin çoğunda hayvanlara özel bir isim verilmemektedir.

İlhami Emin'in *Kafesi Sevmeyen Maymun* adlı eseri İliya ile Mileva adlı iki maymunun yedihikâyesinden oluşmaktadır.

“Birkaç dakika süren gülünç oyununu bitirir bitirmez İliya bir elini uzatır ve çocuklardan yiyecek herhangi biri nen beklerdi. Çocukların kimisi uzattı bonbon, kimisi ekmek parçası, bazısıysa bisküvit. Pek seyrek bazı kötü çocuklar yiyecek bir nen verecekleri yerde, küçük taşcıklar bırakırlardı İliya'nın uzatılmış pancası içine. İliya bunlara ilkin ağırca öfkelenmiştiyse de, sonradan alıştı durdu. Çünkü o da birçok iyi kalbli, akıllı çocuklar yanı sıra bazı kötü niyetlilerin de var olduğunu sezmişti sanki.” (Emin, 1964: 38)

Maymunlarla Çocuklar adlı hikâyesinden alınan bu örnek, İlhami Emin'in maymunlara birer ad vererek onları fabllardaki karakterlerden farklılaştırır. René Wellek'in Edebiyat Teorisi'nde bahsettiği gibi, “*Her adlandırma bir çeşit hayat verme, canlandırma ve ferdileştirmedir*” (2005: 194) Emin'in İliya ile Mileva'sı böylelikle Yusuf'un hikâyesindeki kurbağadan daha gerçek hayata yakındır.

İliya yukarıdaki alınan örnekte neden-sonuç ilişkisi kurarak dünyada hem iyi hem de kötü kalpli çocukların olacağı sonucuna varır. Yazar bir paragrafta kahramanının davranış ve eylemleriyle iletisini okurlarına aktarır.

İliya ve Mileva adları Slav kökenlidir. Maymunların adlarını hayvanat bahçesindeki görevli Nikola Amca koymuştur. Nikola Amcanın da Slav kökenli biri olduğunu düşünürsek maymunların adlarının Slav kökenli olması şaşırtıcı değildir. Hayvanlara genellikle tekir, karabaş, cingöz gibi adlar verilirken bu hikâyede insanlara verilen adlar bu iki maymuna verilmiştir. İliya, Mileva'nın eşidir. Aralarında bazen anlaşmazlıklardan dolayı kavgalar yaşanır ama sonra araları düzelir. Bu adlar İliya ile Mileva'yı anlaşılamayan iki karı koca olarak görmemizi daha da kolaylaştırır.

Bazen nesnelerde kişileştirilerek birer karakter olarak hikâyelerde karşımıza çıkar. Necati Zekeriya'nın *Silgiyi Alkışlamalıyız* adlı hikâyesinde silgi bir yan karakterdir.

“Bu öyküyü silgiye sunuyoruz. Neden? O buna değerdir de, ondan.

Orhan, kalem, kâğıt ve silgisini çıkardı. Başladı yazmaya. İlk pencereye baktı. Pencerede bir kuş duruyordu. Renkleri döküldü Orhan'ın yazı masasına.

Orhan ilk cümleyi şöyle yazdı:

„Şişko, Sevil’le aramı açmak istiyor”.

Silgi yerinden sıçradı, sildi bu cümleyi.

Orhan cümleyi şöyle düzeltti:

„Şişko, Seville ve benimle arkadaş olmak istiyor”.

Silgi yerinde kaldı, gülümsedi, vazodaki çiçek de gülümsedi. Pencerede duran kuş üç kez öttü. Orhan ikinci cümleyi şöyle yazdı:

„Kürdan, ev ödevlerini yapmıyor, ya benden ya Sevilden kopya çekiyor”.

Silgi yerinden sıçradı, sildi bu cümleyi de. Orhan ikinci cümleyi şöyle düzeltti:

„Kürdan ev ödevlerini yapamayınca, ya benden ya da Sevilden yardım istiyor. Dost kötü günde belli olur”.

Silgi yerinde kaldı, gülümsedi, vazodaki çiçek de gülümsedi. Pencerede duran kuş altı kez öttü. Orhan üçüncü cümleyi şöyle yazdı:

„Çilli, kendi yanlışlarını bas etmek için, öğretmene benden ve Sevil’den şikâyetçi olur”.

Silgi yerinden sıçradı, sildi bu cümleyi de.

Orhan üçüncü cümleyi şöyle düzeltti:

„Çilli, kendisinin de bizim de yanlışlarımızı öğretmene söylemekten kaçınmaz.”

Silgi yerinde kaldı, gülümsedi, vazodaki çiçek de gülümsedi, pencerede duran kuş dokuz kez öttü.

Orhan dördüncü cümleyi şöyle yazdı

„Ben Sevil’i seviyorum, Çilli’yi, Şişko’u. Kürdan’ı da seviyorum”.

Orhan silgiye baktı, silgi yerinde değildi. Pencereye baktı; kuş uçtu pencereden, defterde renkleri kaldı. Vazodaki çiçek daha da açtı yapraklarını Orhan gülümsedi, sonunda şöyle yazdı:

„Bu öyküyü silgiye adıyoruz”. (Zekeriya, 1979: 10,11)

Bu hikâyede silgi cümleyi beğenmezse yerinden sıçrayıp yazıları siler. Eğer beğenirse gülümser ve bu silginin cümleyi onayladığı anlamına gelir. Orhan'ı bu hikâyede insanlar hakkında düzgün konuşmaya yönlendiren silgidir.

Hikâyedeki görevi silmek ve gülümsemek olan silgi, statik bir yan karakterdir. Zekeriya bu hikâyede Orhan'la beraber bir nesneyi ve bir hayvanı da karakterize etmiştir.

4.6.3.2.Konu

Konu, çocuğu metnin anlam evrenine çeken, kitapla ilişkisini sağlayan bir öğedir. Ele alınan konular, çocuğun ilgi ve gereksinimleriyle ilişkilendirildiği ölçüde önem kazanır. (Sever, 2008: 119)

Makedonya Türk Çocuk Edebiyatında çocuk hikâyelerinin konuları çok çeşitlidir. Burada en çok hangi temaları işlediklerini göstermeye çalışacağız.

4.6.3.2.1. Yakın Çevreyle İlgili Hikâyeler

Aile, sokak, mahalle ve okul hayatını anlatan ve kişileri daha çok çocuklar arasından seçilen hikâye ve romanları okumaktan çocuklar zevk duyarlar. Kız çocuklar, özellikle aile üyeleri arasındaki ilişkileri konu alan ve büyükanne, büyükbaba, teyze vb. gibi bir ailenin yaşlı kişilerini tasvir eden eserlere ilgi duyarlar. Erkek ve kız çocuklar arasındaki ilişkileri anlatan hikâyeler kadar, bir mahallenin renkli kişilerinin (örneğin bekçi, bakkal, postacı...) başlarından geçenleri izlemek, okul hayatıyla ilgili olaylardan oluşan, hikâye ve romanları okumak genç okurların hoşuna gider.(Oğuzkan, 2010: 100)

Bu temalı hikâyelere en iyi örnek Necati Zekeriya'nın *Bizim Sokağın Çocukları*, *Eski Sokağın Çocukları*, *Eskiler Alırım Yeniler Satarım*, *Bizim Sokağın Romeo ve Jülyeti* adlı çocuk kitaplarıdır. Bu kitapların kahramanı ise Orhan'dır. Bu

hikâyelerde Orhan'ın ailesi, okul ve mahalleden arkadaşları ile ilişkileri anlatılmaktadır.

Bizim Sokağın Çocukları kitabı arka kapağında da yazdığı gibi IV. sınıf öğrencilerine ders kitabı olarak sunulmuştur. Bu kitapta Orhan daha okula başlamamıştır. Tahminen 5-6 yaşlarında bir çocuktur. Onun ailesi, arkadaşları, çevresindeki diğer kişilerle (kütüphaneci, postacı, arabacı vb.) kurduğu ilişkilerin anlatıldığı bir hikâye kitabıdır.

“YAŞLI POSTACI

Bıyıkları kıvrır kıvrır postacı amcaı sevmiyen olur mu?

-Bize mektup getiren kim?

-Postacı.

-Ya paket?

-Postacı. Postacı. Hem kara buza bakmadan, kapılarımızı çalar, bize tutam tutam sevinç taşır.

İyi ama, bizim postacı amca yaşlandı artık. Yarın emekliliğe çekiliyor. Bugün son olarak çalışıyordu. Bunun için de- bizim sokağın çocukları onu görür görmez, yanma sokuldular, onu sardılar:

-Bize artık mektup taşımayacağınız gerçek mi?

-Evet, dedi yavaşça yaşlı postacı.

Gözlerine yaş geldi. Çünkü o bizim sokağın çocuklarını kendi torunları Erol kadar, Sevim kadar severdi. Onları görmeden, onlara şaka etmeden, gülüp söylemeden yaşamak elbette tatsız gelecekti ona.

Çocuklar da duygulanmışlardı.

-Olsun, dedi içlerinden Orhan, olsun, biz azıcık büyüyelim de, sana bir bisiklet alırız, o vakit gene sen bize mektup taşırsın.

Postacı amca hepsiyle ayrı ayrı vedalaştı, gözlerinde iki damla yaş ayrıldı.

Bu sabah, sokağımızda bir bisiklet gördüm de, aklıma geldi bu hikâye...”

Bizim Sokağın Romeo ve Jülyeti’nde ise Orhan ile biricik aşkı Sevil’in ilişkileri ve ilkokul hayatları boyunca yaşadıkları olaylar anlatılır.

Mahalledeki çocuklar Orhan ile Sevil’e Romeo ve Juliet yakıştırması yaparlar. Romeo ve Juliet’in kim olduklarını sonradan öğrenen Orhan ile Sevil onların aşk hikâyelerinden çok etkilenirler, düşmanlarından dolayı canlarına kıyan bu iki sevgiliye kendilerini benzetererek ilkokulu bitirdiklerinde onlarda ölmeyi planlarlar.

“Köşebaşında Orhan’la Sevil arkadaşlarından ayrıldılar.

Kendilerine kıyacıkları yere, Kale’ye doğruldular. Sevil birden:

-Hayır, Orhan, dedi, kıymamalıyız kendimize. Öğretmenin dediği gibi insan olmalıyız, dayanıklı olmalıyız, üstelik arkadaşlar bizi seviyormuşlar. Sonra yaşamak güzel...

Orhan Sevil'e hak verdi:

-Çok doğru, dedi, insan nasıl ölebilir yaşamak bu kadar güzelken?

Elele verip, rüzgâr hızıyla koştular evlerine, gelecek için çeşitli düşler kurarak. Bir anda büyümüşlerdi, insan olmuşlardı...

Şimdi Sevil İstanbul'da, Orhan da Üsküp'de okuyorlar. Sürekli mektuplaşıyorlar. Sevil her zaman „Juliyet”, Orhan da „Romeo” diye imzalıyor mektuplarını.” (Zekeriya, 1979: 63)

Kitabın son hikâyesi olan *Neden Orhan ve Sevil Kendilerine Kıymadılar ya da “İnsan Nasıl Ölebilir Yaşamak Bu Kadar Güzelken?”* yapılan bu alıntı da kitabın başında intihar etmeye söz veren Orhan ile Sevil'in intihar etmekten vazgeçişleri anlatılmaktadır.

Kız ile erkek ilişkilerine farklı bir bakış açısı sunan bu kitaptaki hikâyeler “*mutlu son*”la bitmektedir. Yazar bu kitabında Orhan ile Sevil arasındaki bağı sevgi, arkadaşlık, dostluk ve iyilik gibi nitelikler üzerinden kurmuştur. Dolayısıyla yazar çocuklara bu gibi özellikleri iletmektedir.

4.6.3.2.2. Yugoslavya Kurtuluş Savaşını Anlatan Hikâyeler

Tarihî hikâye ve romanlar çocuklarda yurt ve ulus sevgisini uyandırmaya ve geliştirmeye, ulusal bilinci güçlendirmeye yaradığı gibi tarih derslerinde çok kez kısaca geçilen önemli olayların veya üzerinde gereği kadar durulmayan tarihî kişilerin yakından tanınmasına ve anlaşılmasına imkân sağlar. Birçok okura serüven hikâye ve romanlarının verdiği zevk ve heyecanı da veren bu tür eserleri öncelikle erkek çocuklar on üç veya on dört yaşlarından sonra daha derin bir ilgiyle okumak isterler. (Oğuzkan, 2010: 107)

Makedonya Türk Çocuk Edebiyatında tarihî hikâyeler daha çok Yugoslavya Kurtuluş Savaşının ne güçlüklerle kazanıldığı, partizanların cesaretinin övüldüğü ve Tito'nun tek lider olduğunu anlatan hikâyelerdir. Hemen hemen her hikâye yazarı Kurtuluş Savaşı ile ilgili bir hikâye yazmıştır.

Avni Abdullah'ın *Anlat Demişti Yoldaş* hikâyesi Kurtuluş Savaşında savaştan biri Türk diğeri Makedon iki askerin diyaloglarından oluşmaktadır.

“Anlat bütün bunları, bizi, seni, beni. Kimi bulursan; Ahmet'e, Vesna'ya, yaşlıya, gence. Bilsinler onlar da Sutyenska'yı, Neretva'yı, Kozara'yı. Anlat demişti yoldaş. Bu kanlı savaşı anlat. Bu faşist canavarlarını anlat, onların da bilmesi gerekir. Nerde, niçin öldük... Anlat hepsini, emanetim budur yoldaş” (Abdullah, 1984: 16)

Hikâyeye alıntıladığımız bu paragrafla başlayan yazar, iki partizanın Belgrad'da *faşist canavar* olarak bahsedilen Almanlara karşı giriştiği mücadele anlatılmaktadır. Bir taarruz sonucu ağır yaralanan Makedon partizan, *Hüseyin yoldaşa* bütün bu savaşı anlatmasını vasiyet eder ve ardından ölür.

Tipik bir Yugoslavya Kurtuluş Savaşı hikâyesi olan bu hikâyelere *Tomurcuk* ve *Sevinç* dergilerinde 1 Mayıs, 11 Ekim, 22 Aralık gibi tarihlere rastlayan aylarda sıkça rastlanılır.

Fahri Kaya'nın *Yiğit Torun* hikâyesinde Kurtuluş Savaşı sırasında Almanların bir kolordusu partizanlardan oluşan bir tugayın peşindedir. Almanlar, Bregalniça nehri üzerindeki bir demir köprüden geçeceklerdir. Partizanlardan bir asker demir köprüye yakın bir köyde yaşayan Hasan Ağa'ya bu köprüyü yıkmaları gerektiğini söyler. Hasan Ağa'da torunu Ahmet'e köyün ileri gelenlerinden Sadık Ağa, Topal Hoca, Mitko'nun oğlu Slave ve Ulah Şteryo'ya haber vermesini söyler. Bu köyün ileri gelenleri bir Makedonya görüntüsüdür; Türk, Arnavut, Makedon ve Ulah. Hasan Ağa önderliğinde bu grup köprüyü dinamitle yıkmak üzere yola koyulurlar.

“Yolda komşu köyün mezarlığı yanından geçtiklerine Hasan Ağa ölen Süleyman'ı hatırladı. Aşağı yukarı bundan bir yıl önce, oğlu partizan olarak Almanlara karşı yürütülen bir savaşta Ölmüştü. O

günden bu yana Haşan Ağanın faşist Almanlar ile bunların yamaklarına karşı kini bir kat daha artmıştı...” (Kaya, 1978: 73)

Bu tür düşüncelerle Hasan Ağa ve yanındakiler köprüye varırlar. Dinamitleri yerleştirirler. Alman kolordunun bir kısmı gelirken ateşlerler, ama dinamitler patlamaz. Bunun üzerine Hasan Ağa’nın torunu Ahmet koşarak fitilleri tekrar yakar. Onu gören Almanlara Ahmet’e ateş açarlar. Ahmet de suya atlar. Dedesi Ahmet’in öldüğünü düşünür ve kahrolur, fakat köye dönmeleri gerekmektedir.

“Ahmedi görür diye bakışlarıyla nehir kıyılarını tarıyordu. Hâlbuki yağmurdan hiç bir şey görünmüyordu.

-Hayır gidelim. Köyü köylüleri düşünmeliyiz, — diye tekrarladı boğuk sesiyle ihtiyar Haşan Ağa. Sakalı tir tir titriyordu.

Yağmur durmaya başladı. Yoldaş hiç birinin ağzından tek bir söz çıkmadı. Sadece Haşan Ağanın değil, ötekilerin de gözleri nemliydi. Bir ara Hıvzı.

-Dönelim be Hasan Ağa. Dönelim de Ahmet’in öcünü alalım, — dedi.

-Ahmet babasının öcünü aldı. Şimdi biz köyü köylüleri düşünmeliyiz diye cevap verdi titrek sesiyle, çok görmüş geçirmiş Hasan Ağa. Fakat borçlu kalmayacağız. . . Kalmayacağız. . .” (Kaya, 1978: 76)

Köye döndüklerinde üzeri ıslak kıyafetlerle evde bulur. Ölmediğini gören Hasan Ağa, Ahmet’e sarılarak ağlar.

Makedonyalı Türk yazarlar Kurtuluş Savaşında Türklerin de savaştıklarını bu hikâyelerde belirtmektedir.

Recep Murat’ın *Üç Palto* hikâyesi ise savaşın getirdiği yoksulluğu ve acı hatıraları anlatan bir hikâyedir. Savaştan bir yıl önce anlatıcının dedesi torunlarına bayram hediyesi olarak palto almıştır.

“Ertesi yıl savaş, savaşla birlikte açlıkta başladı. Yiyeceğe değgin her şey karaborsaya düştü, hele un.

»Nerde ince orda kopar« derler ya, önce dedem öldü, bir yıl sonra da Bulgarlar babamı asker aldılar. Durumumuz kötüleşti, çoğu kezler evimizde sofraya bile kurulmadı. Patates bulmak kolay olmasaydı, kim bilir halimiz ne olurdu. Çünkü aile karnesiyle aldığımız ekmek yetmiyordu altı kişiye.

Erkeksiz kalan bir ev, üstelikte yoksul bir aile, para sıkıntısı yüzünden açlıktan zor kurtuluyordu. Evet aç bir dünyaydı o savaş

yılları. Babaannem olmasaydı, daha neler neler çekecektik biz. İhbar edileceklerinden korkan karaborsacılar, un satmazlardı herkese. Ama güvenilir kadındı babaannem. İki üç kiloluk keselerle hiç korkmadan un taşırdı çarşafı altına. Fakat annemin ne küpesi kaldı, ne bileziği. Onlar bitince, yeni hiç kullanılmamış yatak ve yorgan çarşafları da gitti elden. Bir gün de sıra geldi bizim paltolara, üçü verildi bir çuval mısır unu için.

Soğuk bir kış günü, mahalleye çıkıp kaymak istemişti canım. Kardeşlerim de gelmişti ardımdan. Ama ne ben kayabildim ne onlar. Yan sokaktan çıkan başka üç kardeş yaraladılar bizi ta yüreğimizden, üstlerindeydi çünkü bizim paltolar. Şaşırdık, hele en küçük kardeşim, tutamadı kendim, iki gözü iki çeşme. Açlığım gideren bakırdanlarm, paltosu sayesinde elde edildiğini kavrayabilseydi o, ağlamazdı belki. Anne! Anne! diye eve dönmek istedi. Bırakmadım, bırakamadım. Kaç defadır annemin, gözyaşlarını benden gizlediğini gördüm. Çocuk denecek yaşta evin en büyük erkeği olmak güç geldi bana. Hey körolası savaş, ne yapayım, kime acıyayım; kardeşime mi, kendime mi, sümük silen paltomun yenine mi! Ah, dede hatırası paltolar, o neşeli ve sevinç dolu günlerle birlikte çok acı bir iz bıraktınız yüreklerimizde!” (Murat,1974: 10,11)

Savaş hikâyeleri, sadece kahramanlıkların anlatıldığı hikâyeler değildir. Erkekler savaştayken geride kalan kadın ve çocukların da acılı bekleyişlerinin anlatıldığı hikâyelerdir de.

4.6.3.2.3. Sosyal Hayatın Anlatıldığı Hikâyeler

Taine, edebiyat tarihini incelerken ırk, ortam ve dönem unsurları üzerinde durmuştur. Ortamı meydana getiren koşullar arasında iklim, toprak, coğrafi durum ve toplumsal koşullar yer alır. (Moran, 2006: 84)

İrk, dönem ve ortam insanın toplum içindeki yaşama biçimini oluşturan unsurlardır, yani sosyal hayatın unsurlarıdır. Çocuk edebiyatını Taine’nin yöntemiyle incelerseksosyal hayatın konu olduğu hikâyelerle de karşılaşırız. Köy ve şehir hayatı karşısında çocuğun durumu bu tür hikâyelerin konusu olmuştur. Yoksulluk bu hikâyelerin ortak noktasıdır.

Recep Bugariç’in *Çocuk Kalbi* adlı hikâyesinde Kemal, babası Ömer’in tüccar olan bir arkadaşı olan Adem Beyin yanında çırak olarak işe başlar. Kemal’in

ailesi oldukça fakirdir ve savaş vaktidir. O yüzden babası onu yakın bir arkadaşının yanında çalışmıştır.

“Patatesler kaynayınca sofraya kuruldu, ekmezsiz sadece tuza batırılarak tatlı tatil yenildi. Her akşam yemeğinden sonra yapıldığı gibi yataklar serildi, çocuklar balık istifi yattılar. Kemal babasının yanına çağrıldığı için yatmadı, kardeşleri uyuyuncaya kadar konuşmadılar. Babası sigarasını yaktıktan sonra:

-Kemal, sana müjdem var, iş buldum yarından başlayarak Adem Beyin yanında çalışacaksın. Kemal buna hem üzüldü hem sevindi. Berber çırağı olmayacağı için sevindi, mahalleden ayrılacağı için de üzüldü. Tabii bunu babasına sezdirmedi, sustu hep. Anlatmıştım sana evlâdım, yine tekrarlıyorum. Adem bey de bütün dükkân sahipleri gibi, seni yoklamak için, dükkânın süpürülen yerlerine, tezgâh, masa altlarına ufaklık para atabilir, onları bulur bulmaz masası üstüne koy. Müşterilere karşı dikkatli davran, buyurun efendim, ne istediniz efendim de. Bir yere gönderirse geç kalma, sana düşen bir görevi o yapmasın, bunu asla mücadele etme. Oldu mu yavrum!

-Peki baba.

-Bak Kemal, tüccar olmak iyi bir şeydir, bu fırsatı kaçırmayalım. Açık göz ol, Adem beyin yanında çalışmak büyük bir talihtir. Bilmem sen bunu anlayabiliyor musun?

-Anlıyorum baba.

-Anlamasan da, sana ne kadar iyi bir iş bulduğumu zamanla anlarsın. Haydi kuzum şimdi yat, yarın sabah birlikte gideceğiz.” (Bugariç, 1982: 40)

Her akşam yemek olarak sadece haşlanmış patates yemekte olan bu ailenin yoksulluğu göz önüne serilmektedir. Şartlardan dolayı Kemal çalışmak zorundadır. Bir gün Adem Bey, berber de tıraş olurken dükkanında iki gömleğin çalındığını söyler.

“Adem bey, bu sabah bizim dükkânda tıraş olurken ben duymayayım diye, dükkânda iki gömleğin eksik olduğunu ustama söyledi.

- Ne, bana mı şüphe ediyor! Aklını mı kaçırdı o. Ya ben gömlekleri ne yapacağım!

- Hayır, senin aldığını söylemedi, ama iki gömleğin nasıl eksik çıktığını bir türlü anlayamıyormuş... Kemal kardeş, en iyisi sen sus, bir şey belli etme. Benim söylediğimi anlar da ustama söylerse, ustamı kim dinler.

- Söylemem Ramiz hiç merak etme, fakat bilersen nasıl içim kaynıyor...

- Kaynasın, ne yapacaksın, sana bana inanmazlar...” (Bugariç, 1982: 42)

Hırsız olarak damgalanan Kemal yapılan haksızlığa karşı çok kırılmıştır. Bu olayı Kemal babasına da anlatır.

“- Ne olur baba, bana yeni bir iş bulsan, soğudum Adem beyden de, tüccarlıktan da...,”

- Hayır evlât, çok yanlış olur bu. Sen utanma, şimdiye kadar çalıştığını gibi çalış, bir şey olmamış gibi çalış. Mademki Adem bey susuyor, var bir şey, herhalde hesapları yanlış çıktı, insanlık hali o da yanlış edebilir.

- Sen de haklısın baba, dedi Kemal.

Ama iki gömlek yarasının izi, bugün de var yüreğinde.”
(Bugariç, 1982: 42)

Az da olsa para kazanmak zorunda olan Kemal, babasının isteği üzerine susar fakat bu çirkin iddia çocuk kalbinde büyük bir yara olarak kalmıştır. Bu hikâye İkinci Dünya Savaşı sırasında geçmesine rağmen, tarihî arka plan önemli değildir. Sadece zamanı belirten bir ögedir. Savaş onların fakir düşmesine sebep olmuştur, fakat Adem Beyin tavrı hikayenin asıl can alıcı yanıdır. Adem Bey fakir ve muhtaç bir çocuk olduğundan hikâyenin başkahramanı Kemal’in gömlekleri çaldığını düşünmüştür. Yoksulluk Kemal’in onurunun da kırılmasına neden olan bir olgu olarak hikâyede anlatılmıştır.

Şükrü Ramo’nun *Bir Kış Günü* adlı hikâyesinde Şakirlerin evinde bir kış günü yakacak odunları kalmamıştır. Odun pahalı olduğu için satın alamamaktadırlar.

“Yerde yattığım yatak içinde o sabah erken uyandım. Camları buz örtmüş, yanımdaki testi çatlamış, yorganın bir ucu da tahtaya yapışmıştı. Son parça odunumuz dün bittiğinden, sobamız yanmıyordu. Annem kumru gibi düşünüyordu. Evet, orman memurundan gizli olarak piyasada satılan bir yük odun beş altı dinardı. Ama alamıyorduk, çünkü yemek masrafları daha önemliydi.

Her çocuk gibi ben de kara, oyuna sevinliyordum. Hele, tekke bayırında buz kaymağa doyamıyordum. En iyi arkadaşım Feriz’di. Onu kardeşim gibi seviyordum. Beraber oynar, beraber çalışırdık. O, ortaokulun birinci, ben de dördüncü sınıfındaydık. Beni oyuna çağırmağa gelen Feriz’e derdimizi anlattım. O da, azıcık durup düşündükten sonra:

-Sokakta devrilmiş, kırık duran telgraf direği parçasını eve sürüklüyelim — dedi. Ben, mutfağı yıkalım diye teklif ettim. Annem buna kanmadı. Sonunda, kıra gitmek kararı düştü. Feriz balta, ben de eşek aramağa koyulduk.” (Ramo, 1969: 5)

Bunun üzerine Şakir ve arkadaşı Feriz, Hüseyin Ağanın eşiği ile kıra gidip odun kırmak dışında başka çareleri kalmamıştır. Çok büyük zorluklarla üç saat içinde üç yük odun hazırlarlar.

“Alınlarımızdan ter, burunlarımızdan su, avuçlarımızdan da kan sızılıyordu . . .

Şimdi, kim gidecek, kim kalacak? sorusu düştü. İkimiz de, birlikte gidip gelmek, kararını verdik.

Akşam karanlığına kadar, büyük zorluk, ama büyük dayanıklılıkla, üç yükü de eve taşıdık. Terlemek, donmak, düşmek, kalkmakla ödevimizi bitirdik. Talihimize, eşek sonuna kadar dayandı. Bizler de hiç bir kedere uğramadık.

O gece, yanmayan sobamız, gaz lâmbasının zayıf ışığı altında, kıpkırmızı kesildi. Etrafında toplanıp, iyice ısındık. Annemin, iki küçük oduncuya hazırladığı yağsız kaçamağı, tuhaf bir lezetle yedik.” (Ramo, 1969: 6)

Kışlık yakacaklarının bir kısmını temin eden Şakir’in tek derdi yarınki tarih dersine nasıl hazırlanacağı ile ilgilidir. Çünkü o gün soğukta çok çalışmışlardır ve yorulmuşlardır. Ders çalışırken Feriz’in aklına ertesi gün okulların tatil olduğu gelmiştir. Çünkü ertesi gün 1 Aralık Krallık Yugoslavya’nın birleşme günüdür.

Çocukların sosyal hayatta karşılaştıkları zorlukların anlatıldığı bu hikâyeler pek çoktur. Genellikle hikâyelerde Türkler yoksuldurlar ve zor şartlar altında yaşamaktadırlar.

4.6.3.2.4. Hayvan Hikâyeleri

Bu hikâyeler, hayvanların hayatını sağlam gözlemlere ve dikkatli incelemelere dayanarak anlatan eserlerdir. Hayvanların efendilerine bağlılığı, çalışkanlığı, cesurluğu ve tok gözlülüğü üzerinde durulur. (Oğuzkan, 2010: 101)

Bir takım hayvanların beslenmesi, çoğalması ve yaşayışına ilişkin ilginç gözlemler ayrıntılı, fakat okuyucuyu sıkmayacak biçimde bu gibi eserlerde yer alır. Küçük çocuklar kedi, köpek gibi evcil hayvanların başlarından geçenleri; aslan, kaplan ve timsah gibi yırtıcı hayvanların yaşayışlarını ve kuşların türlü özelliklerini anlatan hikâye ve romanları heyecanla okurlar. (Oğuzkan, 2010: 101)

Hasan Mercan'ın *Afacan'ın Serüvenleri* adlı hikâyesinde Afacan adında bir kedinin başından geçen olaylar hikâye edilmiştir.

“Bu öykü doğduğu gibi büyüyecektir. Ne boyuna bos, ne gözüne kaş takacağız. Bunu anlatmakta yapmacık sözler de düşünmüş sanılmasın.

Sözümüz iki kardeşinden farklı olan AFACAN'DADIR.

-Ya neden Afacan bu kedinin? Diye soracaksınız.

-Ele avuca sığmaz da ondan...

Rengi gridir, ama kahve renkli de denebilir buna. Yer yer benekleri var, dersin çillidir.

İlk sözü bu oldu bugün:

“Tavandaki fareler adına ant içerim ki, örnek kedi olacağım!”

(Ya neden olmasın?)

Olayın gerçeğini ortaya atmak yeriyle bu öykü de bunun için zaten...” (Mercan, 1965: 3)

Kişileştirme yapılarak bu hikâyede üç yavru kedinin özellikleri ve özellikle Afacan'ın yolculuğu anlatılmıştır. Afacan kavak ağacına tırmanıp fareler ülkesine gitmeye çalışır. Hikâyede Afacan'ın bu macera dolu hikâyesi anlatılmıştır.

İlhami Emin'in *Kafesi Sevmeyen Maymun* adlı hikâyelerindeki İliya ile Mileva karakterlerinin bulunduğu hikâyeler de bu tür hikâyelerdendir.

Bazen de hayvanlar hikâyede bir motiftir. Özellikle kuş motifi özgürlüğü simgelediği için hikâyelerde sıklıkla kullanılır. Kosova'daki çocuk dergisinin adı da *Kuş*'tur. Necati Zekeriya, Fahri Kaya, İlhami Emin, Enver Baki gibi yazarlar bu motifi çok kullanır. Ama kuş motifini en çok kullanan şair ve yazar Necati Zekeriya'dır.

“Kuşun Öyküsü

O sabah bütün düşler yarıda kalkıştı. O sabah az kalsın, kent ayakta yürürken ölecekti. O sabah herkes sokağa döküldü, bizim sokak da derinden sarsıldı, içten ağladı.

Orhanlar dördüncü kattaydı nasıl jjiislerdi, kimse, onlar da bilmiyordu. Orhanın annesi, babası, dedesi, ninesi sokkağın bir köşesine çekildiler. Orhan gözlerini balkonda duran kafesteki kuşa dikti, hürriyetle ilgili babasından öğrendiği yeni öyküyü hatırladı.

— Kuş açlıktan ölecek, onu kurtarmak gerek!

—Olmaz, dedi annesi, bina bel ver iniş.

—Olmaz, dedi babası, bina altın- da kalabiliriz.

—Olmaz, dedi dedesi, ben bastonla yukarıya çıkamam.

—Olmaz, dedi ninesi, gözlüklerim yanımda değil.

Orhan hiçbir şey demedi.

Bizim sokakta, az sonra sevinçli öykülerin yerine acıklıları geldi, sokak eski gevrek gevrek gülüşünü unuttu, içten ağlamaya başladı. Ağladı bizim sokak, ağladı bizim sokağın çocukları.

Kuş da ağlıyordu, unutmuştu ötmeyi.

Orhan dayanamadı, kapıya doğru İlerledi:

Orhanın yolunu kestiler, Orhana çıktıştılar.

Orhan hiçbir şey demedi, ninesinin yanına geldi, gözlerini kuşa dikmiş, başım onun yumuşak göğsünde bıraktı.

Ama akşamüstü kuş artık kafeste değildi.

— Kuşla ne oldu? dedi annesi.

— Kuşu kim koyverdi? dedi babası.

— Yukarı çıkan deli olmalı? dedi dedesi

— Görsem bile inanmam! dedi ninesi. Orhan gene hiçbir şey demedi. Ama onun nemli gözlerinde, o gün, ilk kez gizli bir sevinç belirmişti.” (Zekeriya, 1962: 3)

4.6.3.3.İleti

İleti, yazarın okuyucu ile paylaşmak istediği ana düşüncedir. (Sever, 2008: 140)

Çocuk hikâyelerinde iletiler genellikle öğreticidirler. Çocuklara verecekleri bir mesajları vardır. “Annenizin sözünü dinleyiniz.”, “Yaramazlık yapmak bazen

çocukları kötü duruma düşürebilir.” gibi iletileri vardır. Yugoslavya ve Makedonya Türk Çocuk Edebiyatında da bu tür iletilere rastlamaktayız.

İletilerin tek amacı öğreticilik değildir. Çocuklara duyarlılık kazandırıp iyiye ve güzele yönlendirmek de iletilerin bir diğer amacıdır. (Sever, 2008: 142) Barış, kardeşlik, dostluk, cesaret, kahramanlık ve bunları içinde barındıran partizan olma olgusu Yugoslavya Türk Çocuk Edebiyatının çocuklara iletmek istediği ana iletilerdir. Şükrü Ramo’nun *Kırçiçeği* adlı hikâye kitabı, Recep Bugariç’in *İki Elma* hikâyesi ve Recep Murat’ın *Üç Palto* adlı hikâye kitabındaki tüm hikâyeler yukarıda bahsettiğimiz kavramları barındırır.

4.6.3.4. Resim

Erken çocukluk döneminde çocuğu kitaba çeken ilk şey kitabın görsel değeridir. Çocuk kitaplarındaki resimler, çocuğun karşılaştığı, sıcak bir etkileşime girebildiği (dokunup eline aldığı, dilediği yere götürdüğü) sanatsal nitelikteki ilk görsel ürünlerdir. (Sever, 2008: 167)

Yugoslavya ve Makedonya Türk Çocuk hikâyelerinde görsel ürünlere yer verilmiştir. Sevinç, Tomurcuk ve bu dergilerin özel kitap serilerindeki çocuk hikâye kitaplarında hikâye ile uygun resimler bulunmaktadır. Bu resimler bazen renkli bazen siyah-beyazdır. Hikâye kitaplarındaki resimlerin çoğu siyah-beyazdır.

Şükrü Ramo’nun *Kırçiçeği* adlı hikâye kitabında 19 hikâye ve beş resim vardır. Bu resimlerin hepsi siyah beyazdır. Beş resimden ikisinde partizanlar resmedilmiştir. Bir tanesinde üzerinden bombardıman uçağı geçen yere düşmüş bir çocuğun resmi vardır. Bir diğerinde bir aslan ve çocuk çizilmiştir. Son hikâyedeki resim ise sarıklı bir adam, yazmalı bir köylü kızı ve bu iki kişinin arkasında fesli bir adam vardır. Bu hikâyedeki resimler hikâyelerin konularına göre çizilmiştir. Bu hikâyeleri resmeden *Tomurcuk*, *Sevinç* ve *Kuş* dergilerinde de şiirleri ve hikâyeleri çizmektedir. Bu ressamın adı Aço Kayevski’dir.

Hasan Mercan'ın *Tomurcuk* dergisinde yayınlanan bir hikâyesinde hikâyede geçen bir cümledeki figürden sembolik bir resim yapılmıştır. Hikâyede bir çocuk annesine karşı kızgındır çünkü annesi çocuğun hayatına çok müdahale etmektedir.

“Ben büyüdüm gayri, büyük bir kız oldum. Yaşım altı, unutma, anne...”

İsteklerime karışma gayri. Ben aya çıkacağım dersem, çıkarım, bil. Benim senden çok düşlerim var. Hepsini ninenin masallarından derledim ben. Hangi kuşa uç dersem, uçar. Göklerde selâm yerine kanat da çarpar. Ben artık onun hükümdarıyım.

Yel mi dedin! Ah, onun okşamasını bir bil sen! Kuytu ormanların ağaçlarından kaçarak bana gelir, açık pencereinden odacığma dalar. Binlerce oyun oynar örgülü saçlarımla. Hangi ülkelerden geçmişse bana söyler. Bu yüzdendir ki ben dünyayı senden daha iyi tanırım.

Dün sabah komşumuz küçük Adnanla oynamamı yasak ettin. Niçin? Ben öğlen yemeğini, uykumun sırasını kaçırmadım ki...

Gelin — güveği oyununu oynadığımızdan mı kızdın yoksa? Ne olur böyle oyunlardan üzülme. Biz Adnan la dostuz, biz doğanın en sevimli yavrularıyız... Tatlı sabahlar, yıldızlı geceler bizimdir. Bizden doğan istekler yağurmuş bunları. Oyunlarımıza engel olma, anne! Zira onlarda da bir sevgi var, kardeş sevgisi...

İyisi sen işine bak, anne...” (Mercan, 1967: 11)

Bu kısa hikâyeye, hikâyenin ikinci paragrafının son cümlesinde geçen kralın yandan görünüşünün resmi yapılmıştır. Kral kollarını açmıştır ve ona doğru uçan üç kuş çizilmiştir. Bu çizimde siyah beyazdır.

Renkli çizimlerde olmakla birlikte, çocuk kitaplarındaki çizimler genellikle siyah beyazdır.

Sevinç dergisinde geçen aşağıdaki yazı *Sevinç*'in ressamlarını tanıtan bilgilendirici bir yazıdır.

“Sevinç'in Ressamları

Merhaba Çocuklar

Mutlaka bu güzelim, neşe saçan *Sevinç*'i kimler çizmektedir, size şiirleri öyküleri yakınlaştıran, onu sevmenize yardım eden kimlerdir soracaksınız?

Evet, Sevinç'i güzel yapan kimlerdir?

Onlar ressamlarımız Mladen Tuniç, Aleksandar Kaevski ve Aleksandar Çvetkovski'dir. Şunu da belirtmek istiyoruz ki, önceki sevinç sayılarının güzel ve neşeli olmalarına ressamlar Dimitar Kondevski, Spase Kunovski, Velko Ivan ve Lubiša Ocakilevski de katkılarını sunmuşlardır.

Sevgili çocuklar,
Andığımız ressamlar Sevinç'in güzel olmasına, nasıl da katkı sunmuşlardır.

Mladen Tuniç" (Tuniç, 1980: 33)

Hikâyenin konusu veya iletisi ile resim arasında sıkı bir bağ vardır. Ressam bazen hikâyede geçen bir anı resimler, bazen de hikâyenin iletisi resmeder.

4.6.3.5. Sonuç

Makedonya Türk Çocuk Hikâyesi işlediği konular bakımından realisttir. Hikâyeler toplumsal düzendeki eşitsizliklerden bahsetmektedir. Yoksulluk hikâyelerde işlenen ana temalardan biridir. Eşitsizliklerden ve yoksulluktan kurtulma yolu olarak devrimi ve Marksist görüşle eğitilmiş bir nesli göstermektedir. Bu tarz hikâye yazan yazarlardan bazıları şunlardır: Şükrü Ramo, Fahri Kaya, Recep Murat, Recep Bugariç, Avni Engüllü, Suat Engüllü.

Çocuğun hikâyenin verdiği iletiyle eğitilmesi yeni bir şey değildir. Özellikle Necati Zekeriya'nın hikâyeleri bu açıdan çok başarılıdır. Zekeriya'nın üslubu çocuk dünyasına hitap edebilen bir üsluptur. Zekice kurgulanmış kısa ve net diyalogları, akıcı cümleleri ve mizah anlayışı hikâyelerini sürükleyici yapmaktadır. Hikâyelerinde kullandığı motifler açısından başarılıdır. Kuş motifi Zekeriya ile Makedonya Türk Çocuk Edebiyatında ayrı bir anlam kazanmıştır. 1979'da Priştine'de *Kuş* çocuk dergisini kurduğunda bu adın seçilmesi bir tesadüf değildir.

4.6.4.ÇocukŞiirleri

Çocukların şiirsel metinlere ilgisi erken yaşlarda başlamaktadır. Ses ve ahenk çocuk ruhunu derinden etkilemektedir. Ninnilerde melodi, ritim, ses ve söz birleşir; bunlar çocukta müzik ihtiyacını karşılamaktadır. Şiir de, öncelikle taşıdığı müzikal unsurlarla çocuğu büyüler. (Şimşek, 2005: 219) Çünkü şiir, “*Zengin sembollerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan, hece ve durak bakımından denk ve kendi başına bir bütün olan edebî anlatım biçimi*”dir. (Tdk sözlük 1979)

Ses ve söz tekrarları çocuğun ilgisini çekmektedir. Çocuk şiirlerinde kafiye ve redif söz tekrarı açısından önemlidir. Çocuklar erken yaşlardan beri bu yüzden şiire ilgi duymaktadırlar. Hatta bu tür şiirleri akıllarında tutmaktadırlar.

Çocukların şiirden hoşlanma nedenleri arasında şunlar sayılabilir:

1. Şiirin dış öğelerinden biri olan ölçü (vezin), çocukta ahenk duygusunu geliştirir.
2. Uyaklar, söz oyunları, ses tekrarları gibi müzikal öğeler çocukların ritm duygularına seslenir.
3. Çocuk hayal dünyasında var olan güzelliklerin bir bölümünü şiirde de bulur.
4. Tabiata ve çevreye olan ilgisinin şair tarafından paylaşılmış olması çocuğa ilginç gelir.
5. Çocuk, şiir yardımıyla kişisel yaşantısını, gözlem, izlenim ve duygularını zenginleştirir. (Şimşek, 2005: 219)

Yugoslavya ve Makedonya Türk Çocuk Edebiyatında şiir en gelişmiş edebî türdür. Bunu sadece çocuk edebiyatı için değil, yetişkinlere yazılmış edebiyatta da görebiliriz. Şiirin bu kadar gelişmesinin nedenlerinden biri nazım geleneğinin Türk edebiyatında güçlü olmasıdır. Karanlık dönemden sonra Yugoslavya’da yeniden gün yüzüne çıkan Türk Edebiyatı yine şiirle ayakta kalmıştır. Nazmın gücü akılda kalıcı olmasından gelmektedir. Ninni, tekerleme, şarkı sözleri gibi halk edebiyatı ürünleri de buradaki Türk Edebiyatının yaşamasını sağlayan önemli edebî türlerdir. Süreyya Yusuf’un *Yugoslavya Türk Şiiri Antolojisi*nde bahsettiği bu durum, bu edebiyatın yeniden doğuşunu sağlamıştır.

Yugoslavya ve Makedonya Türk Çocuk Edebiyatındaki başlıca şairler ise şunlardır: Şükrü Ramo, Lütfi Seyfullah, Necati Zekeriya, Fahri Kaya, İlhami Emin,

Avni Engüllü, Suat Engüllü, Fahri Ali, Sabit Yusuf. Bu şairlerden Necati Zekeriya ve Fahri Kaya diğer isimlere göre daha fazla şiir ve hikâye yazmıştır. Her iki yazarında hem şairlik hem de nâsirlik yönleri kuvvetlidir.

Türkiye’de örnekleri görülen az söz söyleyerek şiir yazma isteği, Yugoslavya Türk Edebiyatındaki şairleri üzerinde de etkili olmuştur. Murtaza Büşra’nın buna “*minyatür şiir*” adını verir. İlginçtir, bazı Türkiyeli şairlerin kısa yazılmış şiirlerinin çocuk şiirleri olarak algılanıp çocuk dergilerinde yayımlanmıştır. Nazım Hikmet, Oktay Rifat, Melih Cevdet Anday ve Orhan Veli’nin serbest vezin şiirleri çocuk dergilerinde çocuk şiiri olarak görülmektedir.

Yugoslavya ve Makedonya’daki Türk Çocuk şiirlerini konu, ileti ve şiire uygun verilen resimleri göz önünde bulundurarak inceleyeceğiz.

4.6.4.1.Konu

Şiirdeki konu çeşidi hikâyelere göre daha fazladır.

4.6.4.1.1.Bir Kahramana Hitaben Yazılan Şiirler

Bu tür şiirler Yugoslavya ve Makedonya Türk Çocuk Edebiyatında çok sık görülmektedir. Şair kendine bir çocuk kahraman belirler ve onun başından geçenleri bazen tekerleme şeklinde bazen didaktik bazen de gülmece unsurları ağır basarak dile getirir.

Necati Zekeriya’nın hikâyelerinin başkahramanı Orhan, şiirlerinde de karşımıza çıkar. Avni Engüllü’nün de aynı şekilde Mete’si şiirlerinde yer almaktadır. Bunun dışında Hasan Mercan’ın Albaşlıklı Kız’ı ve Mümün’ü, İlhami Emin’in Küçük Nasreddin’i vardır.

“KÜÇÜK NASRETTİN DEVRİMDE TİTO'YU NASIL

GÖRDÜ

Çelik tanklara karşı gelmekte
Çelik bir kayadan ibaretti
Ancak barış çatinca
Hem de çelik dağlar

İnsan kılığını alınca
Güneş yüzüne
İlkyaz gözüne
Karışmış oldu Tito.

Branko Çopiç'in
Basbayağı bir Nikoletina Bursaç'ı
Dev gibiymişse savaşa
Binlerce Nikoletina'yı
Yıldırım hızıyla yüreklendiren
Binlerce dev yaşadı Tito'da."
(Emin, 1976: 6)

İlhami Emin'in kahramanı olan Nasreddin, Tito'yu devrim sırasında gördüğünde hissettiği duyguları kaleme almıştır bu şiirde.

“BAŞLARKEN, YA DA KIRMIZI ŞAPKALI KIZ'IN KENDİ
KENDİNİ BETİMLEYİŞİ:

-Kurtla Nine hakkında söze gerek yok;
Onun sırası değil, bildikleriniz çok!

Orman Olayı aynı öyle kalıyor, izninizle;
Olayın çiçekleri, hayvanları canlı bilginizle!

Bildikleriniz çok, bilmedikleriniz de var;
Üzüntüye vermeden, bu şiiri okuyun çocuklar.

Ninemini evi şimdi bir müzedir ülkesinde,
Ziyaretine gidilebilir, erlik dilinizde!

Ben, Kırmızı Şapkalı Kız'ım, capcanlı, inanın;
Öyküdeki Kız'la ilgim-ilintim yok, anlayın!

Yaşadığınız semtlerin birinde ben de yaşıyorum,
Sizin gibi ben de çağdaş zamana alışıyorum!"
(Mercan,1990: 291)

Hasan Mercan'ın *Albaşlıklı Kız* adlı bu kahramanı bazen *Kırmızı Başlıklı Kız* olarak da geçmektedir. Bu şiirde İlhami Emin'in şiirine göre kafiyeyle daha fazla önem verilmiştir. Telmih sanatıyla bildiğimiz Kırmızı Başlıklı Kız masalındaki kız olmadığından bahsetmektedir. Kendisi günümüzde yaşayan “gerçek” biridir. Şair *Kırmızı Başlıklı Kız*ın rüyasında gördüklerini şiire dökmüştür. Şiirlerde Kırmızı Başlıklı Kız'ın bir oğlu ve torunu vardır. Bir anne ve nine olarak onlara öğütler vermektedir.

4.6.4.1.2. Anne ve Baba Sevgisi

Anne ve baba veya aile üyelerine karşı duyulan sevgi şiirlerde oldukça çok geçmektedir. Çocukların dünyasının aile hayatı ile şekillendiğini düşünürsek bu tür şiirlerin olması doğaldır. Ayrıca anne sevgisi yurda duyulan sevgi olarak da görülebilir. Çünkü anne kavramı, anayurt gibi kavramlara çağrışım yapabilir.

“TATLI ANNEM

Benim güzel tatlı annem
Sensin beni büyüten
Yaşamımda ağırlıktan
Gene sensin korutan.

Yürümeyi, konuşmayı
Sensin bana öğreten,
Daha neler iyi nenler
Gene sensin sevdiren.” (Ülkü, 1964: 7)

Nusret Dişo Ülkü’nün anne konulu bu şiiri, anne sevgisini anlatan tipik bir çocuk şiiridir.

“Anamın Elleri

Ekmek çörek yapar bana,
İki eli sıcak sıcak
Hem pekişik, hem yumuşak
Severim anamın ellerini.

Sıcak olur soğuklarda
Serin olur sıcaklarda,
Tarar okşar saçlarımı
Anamın, anamın elleri.” (Şaban, 1964: 7)

Naim Şaban’ın bu şiiri de Nusret Dişo Ülkü’nün şiirindeki gibi annenin çocuğu için önemini vurgulamaktadır.

“Dedem

Dedemin elleri benim ellerimde titrerdi
Dedemin gözleri benim gözlerimde titrerdi.
Dedem okşamış anamı
Küçükken anam.
Dedem okşamış babamı
Küçükken babam.
Evrende bir anam var
İki dedem vardı.

Evrende bir babam var
İki dedem vardı.
Dedemin vücudu
Benim vücudumda titrerdi.
Dedemin yüreği
Benim yüreğimde titrerdi.” (Ülkü, 1964: 4)

Nusret Dişo Ülkü’nün bu şiirinde bir çocuğun dedesine duyduğu sevgi anlatılmaktadır.

4.6.4.1.3. Hayvanlarla İlgili Şiirler

Hikâyede olduğu gibi şiirde de hayvanlardan bahsedilmiştir.

“Kuzum

Kuzumun kulakları
Gözü ve ayakları,
Siyah ve sevimlidir
Küçük dudakları.

Sıçrar, koşar her yere
Sığmaz avuca, ele
Cezasını veririm
Tutarsam ben bir kere.

Tasmayı takacağım
İple bağlayacağım,
Uslanmaya kadar
Onu salmayacağım.” (Tuzcu, 1964: 4)

Enver Tuzcu’nun bu şiiri kuzusu olan bir çocuğun onu nasıl eğitmeye çalıştığını anlatır.

“Kuş

Temiz göğün süsüdür kuş,
İlkyazın gelişi var türküsünde,
Çocukların sevincidir kuş,
İnce yelin izleri var uçuşunda.

Zarar veren böcek düşmanı kuş,
Ağaçların yaşamı var gagasında,
Yeşil ovanın güzelliğidir kuş,
Yavrularım yetiştirir yuvasında.

Sakın dokunmayın, dostumuz kuş,
Ona daima rastlar, olalım yolumuzda,
Kış basınca yardım arıyabilir kuş.
Kışı atlayıp yine var olsun aramızda.” (Emin, 1964: 11)

İlhami Emin'in bu şiirinde Yugoslavya ve Makedonya Türk Çocuk Edebiyatında çok geçen kuş motifi vardır. Şiirde kuşun baharı simgelediği zarar veren böceklerin düşmanı olduğu gibi bilgiler vermektedir.

4.6.4.1.4.Mevsimler ve Doğa

Dört mevsim üzerine yazılmış birçok şiir vardır. Bu tür şiirler mevsimlerin özelliklerini anlatır. Pastoral şiirlerdir. Sonbahar, bahar, kış ve yazın dışında özellikle yılbaşı zamanı ile ilgili yazılmış birçok şiir vardır.

“Sonbahar

Bağ bozulur, yaprak solar
Uçar gider küçük kuşlar,
Durmaz eser serin rüzgâr
Ne solgundur şu sonbahar.” (Kaya, 1964: 13)

Fahri Kaya'nın bu şiirinde sonbaharın özellikleri sıralanmıştır; Sonbaharda bağlar bozulur, ağaçlar yaprakları döker, hava serinlemeye başlar.

“Bahar

Karlı kışım, söndün, ağla
Yürü berrak suyum çağla,
Açıl yeşil çayır, tarla,
Bahar geldi, gönül yayla.

Pamuk kuzum haydi kıra
Sen de arı kon çiçeğe
Hey kırlangıç, uzun leylek
Bahar açtı gül, böceğe.

Beyaz zerrin kolun sallla
Tel saçına turban bağla,
Açıl orman, yaprak yağla
Şarkı söyler, köpür, yalla.” (Ramo, 1964: 11)

Şükrü Ramo bu şiirin baharın kışın ardından geldiğini, doğanın tekrar canlandığını anlatır. Bahar gelince hayvanların da doğa gibi şenlendiğini belirtir. Baharın bu neşeli halinin insanlara da bulaştığını son dörtlükte belirtir.

Mevsimlerin haricinde doğa da şiirlerin konusu olmuştur. Ağaçlar, orman, yıldızlar, ay gibi doğada bulunan cisimler şiirlerde yer almaktadır. Özellikle ay ve yıldızlarla ilgili şiirler çocukların geceleri erken yatması, vaktinde uyumaları gerektiğini belirten şiirlerdir.

“ORMAN

Orman, orman, hep orman,
Evde her şey ağaçtan,
Ağaç kalem,
Ağaç kapı,
Ağaçtandır çatı.
Dedemin bastonu bile,
Okuldaki rahleler de
Ağaç ile el ele,
Yattığımız karyola.
Oturduğum sandalye,
Mutbaktaki masacık,
Elimdeki kitaplar,
Gazeteler, dolaplar,
Hep ağaçtan yapılmış,
Hep ormandan bel almış.” (Emin, 1964: 13)

İlhami Emin bu şiirde evde ağaçtan yapılmış bütün eşyaları sıralamaktadır. Evdeki her şey ağaçtan olduğu için evi kocaman bir orman olarak tasvir eder.

“Yıldız

Tatlı tatlı yatacıkta
Herkes şimdi uyurken,
Bir yıldızcık göğde bakan
Durup kalmış beklerken

Gece her bir yatacığa
Gönderirken gülüşler,
Bu yıldızcık ıslıl ıslıl
Bize yollar şen düşler.” (Ülkü, 1964: 7)

Nusret Dişo Ülkü’nün *Yıldız* adlı bu şiirinde yıldız bir motiftir. Çocuklar yataklarında uyurken bir yıldız onları gözleyip güzel rüyalar görmesini sağlamaktadır.

4.6.4.1.5.Okul Hayatı İle İlgili Şiirler

Çocukların öğrenim hayatlarında yaşadıkları maceralar ve okula karşı duydukları ilgileri de şiirlere konu olmuştur. Bu tip şiirlerde okul hep sevimli gösterilmiş ve bu yolla çocuklara okul sevgisi aşılarmaya çalışılmıştır.

“Okulum
Ey okulum seni sevdim
Sana gelmek ben istedim
Geçti aylar sular gibi
Çok çalıştım bakın şimdi
Beşler geldi
Yemiş gibi” (Şaban, 1964: 7)

Naim Şaban şiirinde çalışkan ve okulunu seven bir öğrencinin aldığı iyi notları anlatmaktadır.

“Küçük Bilge
Boncuk gözlü
Küçük Bilge
Ablasına özenir
Okula gitmek ister

Küçük bir çantası var
Ablasının verdiği eski
Kalem defter içinde
Okula gitmek ister

Okul saati gelince
Ablasının ardına
Koşar her gün sevinçle
Okula gitmek ister

Ablasını çok sever
Ama okul saati gelince
Ona çok küser
Okula gitmek ister” (Mermer, 2001: 14)

Fahri Mermer’in *Bilge’nin Şiirleri* olarak adlandırdığı şiirlerden biri olan bu şiirde Bilge’nin okula gitmeyi istediği anlatılmıştır.

4.6.4.1.6.Yurt Sevgisi ve Barış İle İlgili Şiirler

Yurt sevgisi ve barış da şiirlere konu olmuştur. İkinci Dünya Savaşı ile 1990 yılı sonrası yaşananlar barış konulu şiirleri çoğaltmıştır.

“BARIŞ ESERİ

Rüzgâr olsam
Başım değsin göklere
Elim yıldız
Yaprak döksün yerlere
Güneş sarksın
İnsin deniz dibine
Al yüzünü gersin yolun izine
Bahar serpsin
Çağdaş çağın gözüne
Varsın gitsin
Sonsuz yıllar ileri
İnsan barış eseri!

Martı olsam
Kanat gersem yellere
Kolum kuvvet
Umut versin günlere
Bulut taşsın
Aksın yağmur çöllere
Sürsün deniz suyuna
Yalım serpsin
Yanar dağın tozuna
Çeksin gitsin
Sonsuz yollar ileri
Bin yaşasın
Dünya barış eseri” (Ramo, 1978: 6)

Şükrü Ramo, şiirde insanlık barış sayesinde daha mutlu ve olduğunu anlatmaktadır. Bu şiirde barış arzusuyla birlikte bir özgürlük arzusunun da hissetmekteyiz. Rüzgâr, güneş, martı gibi belli bir sınıra hapsedilmeyen unsurların kullanılması dolaylı olarak özgürlük isteğini de vermektedir.

“İki Gözüm Üskübüm

İki gözüm Üskübüm
Sende ben özgürüm
Sen de bende özgürsün
Bunu bütün dünya görsün
Nitekim görüyor,
Tanığı oluyor barışın
Barış türküsü söylüyor,

Barıştır güneşten her ışın.
 Herkes kardeş kardeş
 El ele tutuşun
 Barışa alışın barışa
 Birbirine sarışa sarışa
 Aramıza karışın
 Yazın ve kışın
 Sıcaklığınızla karları eritin
 Sıcakları serinletin
 Kentidir her milletin
 İki gözüm Üskübüm
 Senin olsun her özüm.” (Ülkü, 1992: 3)

Bazen memleket sevgisi ile barış isteği şiirlerde beraber geçmektedir. Nusret Dişo Ülkü'nün Üsküp ile barış fikrini özleştirdiği *İki Gözüm Üskübüm* şiiri buna örnektir.

“YURT BAYRAĞIM

Yurt bayrağım ile renkli
 Üç gül açar kalbimde
 Mavi beyaz kırmızı
 Ortasında yıldız var.

Mavi rengi denizden
 Beyazım bahardan
 Kırmızıyı şehidin
 Akan sıcak kanından,
 Aldı fatih bayrağım.

Yurdun savaş zaferi
 Her renginde bayrağın
 Yurdun her bir bayramı
 Yıldızıdır kalbimin.”(Ramo, 1964: 7)

Şükrü Ramo'nun bu şiirinde Yugoslavya bayrağının renklerinden bahsedilmiştir. Mavi, beyaz ve kırmızı Panslavizm renkleridir. Bayrağın ortasındaki

sarı şeritli kırmızı yıldız ise komünizm simgesidir. Şiirde yurt sevgisini dolayısıyla rejime olan bağlılığını da görmekteyiz.

4.6.4.2.İleti

Şiirde ileti hikâyedekine göre daha farklıdır. Şiirde ileti net ve kısadır. Okul hayatının anlatıldığı bir şiirde “okul güzeldir” ileti okulun iyi özelliklerinin sayılmasıyla belirtilir. Olumlu sıfatlar kullanılarak ileti pekiştirilir.

Çocukların söz dağarcığını geliştirecek şekilde isim ve kavram adlarının kullanılmasına özen gösterilir. Harflerin ya da renklerin öğretildiği şiirlerde bunu daha çok görürüz. Necati Zekeriya’nın Ç ç adlı şiirinde okuyucu ya da dinleyici olan çocuk ç harfiyle başlayan kelimeleri öğrenir; çanta, çilek, çimen, çay vb.

4.6.4.3.Çocuk Şiirlerinde Şekil

4.6.4.3.1.Tekerleme Şeklinde Şiirler

Tekerleme şeklindeki şiirler daha çok sayıların veya alfabenin harflerinin öğretilmeye çalışıldığı ya da gülmece unsurunun bulunduğu şiirlerdir. Söz tekrarı sıklıkla. Anlamsız sözler de şiirde tekrar edilebilir. Bu tekrar eden sesler kulağa hoş gelen şiirde ritim yaratan sözlerdir: “*A-li Ali dum dum/ Beş para buldum*” tekerlemesinde olduğu gibi.

“BON-TON
Bon-Ton,
Başıma kon,
Elimi al,
İçimde kal,
Düşüncem gül,
Selâmım gün.” (Emin, 1978: 5)

İlhami Emin’in *Bon-Ton* adlı şiiri bu şiiri çocuksudur. Ton-Kon, al-kal arasında kafiye yaratılmıştır fakat şiirin hiçbir anlamı yoktur.

“BON-TON NE DEMEK

Ben sana: Sağol,
 Sen bana: Varol,
 Ben sana: Güneş,
 Sen bana: Kardeş,
 Ben sana: Çiçek,
 Sen bana: Çilek.

Sen-Ben ayırımı bilmemek
 İşte Bon-Ton ne demek!”

Şair daha sonra *bon-ton*’u açıklamaya çalışsa da çocuksu olmaktan yine kurtulamamıştır. Bon-ton, kafiye ya da kulağa hoş gelmesi için uydurulmuş bir sözdür.

“Kaz, Kız ve Güz

Gel gidelim göle
 Gel girelim sele
 Gel binelim yele
 Gel konalım tele
 Gel gel diyor
 Beyaz kaz
 Güzü seven kıza.
 — Gelmem gelmem kazım
 Geçti sıcak yazım
 Geldi güzel güzüm
 Güldü beyaz yüzüm
 Sen gel diyor
 Güzel kız
 Suyu seven kaza.

Gel sen bana kazım
 Gel sen bana kızım

Gelin bana, ben güzüm
 Gelin yiyin üzüm
 Gelin diyor
 Sarı güz
 Kaza kıza sevgiyle.” (Ramo, 1977: 14)

Şükrü Ramo’nun şiirinde de benzer seslerden oluşan tekrarlar vardır. Bu şiirlere şiir demek zordur.

“Ç ç

Ç harfî çiçektir, annemin sevdiği,
 Ç harfî çintandır,
 Ninemin giydiği,
 Ç harfî çilektir
 Orhan’ın yediği.
 Ç harfî çantadır,
 Bazen çocukların buzda kaydığı.
 Ç harfîyle çeşme akar,
 Ç harfîyle çaylar akar,
 Ç harfîyle çay içeriz,
 Ç harfîyle çimenleri biçeriz.” (Zekeriya, 1987: 9)

Necati Zekeriya, *Harfler Ne Yer?* adlı kitabında 29 harfin şiirini yazmıştır. Amacı çocuklara harfleri tanıtmaktır.

4.6.4.3.2. Serbest Vezin ve Kafiye

Çocuk şiirleri genellikle serbest vezinle yazılmıştır. Ama hece ölçüsüyle uygun yazılanlar da mevcuttur.

“Sonbahar

Bağ bozulur, yaprak solar
 Uçar gider küçük kuşlar,
 Durmaz eser serin rüzgâr
 Ne solgundur şu sonbahar.” (Kaya, 1964: 13)

Fahri Kaya'nın bu şiiri 4+4 hece ölçüsü ile yazılmıştır. –ar tam uyakla kafiyeleştirilmiştir.

Makedonya Türk Çocuk Edebiyatında çoğu şiir serbest vezinle yazılmıştır. Serbest vezni kullanan başlıca şairler ise; İlhami Emin, Şükrü Ramo, Necati Zekeriya, Fahri Ali, Avni Engüllü, Suat Engüllü ve Nusret Dişo Ülkü'dür.

Serbest vezinle yazılmasına karşın kafiyeye ve redife önem vermişlerdir. Mısra tekrarları da sıkça karşımıza çıkmaktadır.

“ANNE SEVGİSİ NEDİR?

Anne, bilir misin ben seni ne kadar severim?
Kuş havayı ne kadar severse
Ben de seni o kadar severim.

Anne, bilir misin ben seni
Ne kadar severim?

Toprak suyu ne kadar severse
Ben de seni o kadar severim.

Anne, bilir misin ben seni ne kadar severim?

Ağaç güneşi ne kadar severse
Ben de seni o kadar severim.

Anne, bilir misin ben seni ne kadar severim?

Her çocuk babasını ne kadar severse
Ben de seni o kadar severim” (Zekeriya, 2008: 75)

Necati Zekeriya'nın bu şiirinde “anne, bilir misin ben seni ne kadar severim?” mısraı sürekli tekrar edilmektedir.

“OLMASAYDI KÖPRÜLER UZARDI YOLLAR

Kim bilir ne kadar
Uzardı yollar,
Olmasaydı köprüler,
Kim bilir ne kadar
Azar delirirdi çaylar,

Irmaklar,
 Olmasaydı köprüler,
 Arabalar, kamyonlar,
 Kim bilir ne kadar
 Birbirinden kopmuş
 Olurdu insanlar,
 Olmasaydı köprüler,
 Ağaçtan olsunlar,
 Taştan olsunlar,
 Demirden olsunlar,
 Var olsunlar
 Köprü kardeşler.” (Emin, 2008: 87)

İlhami Emin’in şiiri serbest vezinle yazılmıştır. Çokluk eki ve *r* sesinin verdiği süreklilik hissiyle şiirde ahengi bulmuştur. “*Kim bilir ne kadar*” mısraının tekrarıyla şiirde hem anlam hem de ahenk bütünlüğü sağlanmıştır.

Şairlerin serbest vezin seçmeleri hece veznini bilmemelerinden kaynaklanmaktadır. Hece vezninde başarılı olmadıkları için serbest vezin kullanmışlardır. Serbest vezin etkisi sadece hece de başarılı olmamalarından kaynaklanmamıştır. Nazım Hikmet’in serbest vezinle yazması Makedonya’daki Türk şairleri etkilemiş olabilir.

4.6.4.4.Resim

Çocuk hikâyelerinde olduğu gibi çocuk şiirlerde de görsellik önemlidir.

Çocuk şiirlerindeki resimler çocuk, hayvan ya da nesnelerin figürleridir. Resimlerin ortak özelliği, karikatürize edilmiş olmasıdır. Çoğunlukla siyah beyazdır. Renkli olan resimler, *Tomurcuk* dergisinden daha fazladır.

“KIŞ GİDİYOR

Ovalardan karlar kalktı
 Bayırlar da çıplak kaldı
 Anlaşıldı kış gidiyor
 Güzel ilkbahar geliyor.

Bahar çiçekle geliyor
 Bize hayat getiriyor
 Güzelliklerle geliyor
 Bize neşe getiriyor.

İlkbahara sevinelim
 Ona göğüs biz gerelim.
 Bize çabuk hoşça gelsin
 Hepimizi sevindirsin” (Kaya, 1965: 40, 41)

Fahri Kaya’nın *Hoşça Kalın* adlı şiir kitabında geçen bu şiirde kışın bitişi ve baharın gelişi anlatılmaktadır. Şiirin yanında yer alan resimde başında çiçeklerden yapılmış bir taç takan ve çiçek desenli uzun bir elbise giymiş bir kız vardır. Bu kız yüzüstü yere uzanmıştır. Kız şiirde geçmemektedir. Resmedilen kız bahar tanrıçası Persephone’na benzetilmiştir. Resim siyah beyazdır. Karikatürize edilmiş gibidir. Bu resmi Mladen Tuniç çizmiştir.

4.6.4.5.Sonuç

Sonuç olarak, Makedonya’daki Türk Çocuk Şiirleri realist çizgidedir. Şairler yaşadıkları dönem gereği örnek olarak gördükleri Slav Edebiyatlarından oldukça etkilenmişlerdir.

Bunun dışında realizm gereği fantastik öğeler şiirde karşımıza pek çıkmamaktadır. Fakat İlhami Emin’in *Ay Kedisiz Saray* adlı kitabında *İkar Efsanesi* adlı uzun bir şiirinde bunu görmekteyiz. Bu şiirde fantastik öğelere ve metinlerarasılığa örnek gösterebileceğimiz çok unsur vardır.

Bu şiir insanoğlunun uçuş tutkusu ve serüveni hakkında yazılmıştır. Şiirin ilk kısmında Yunan mitolojisinden bir efsaneyle olan İkarus’un hikâyesini şiirsel bir dille nazma dökmüştür. İkinci kısmında ise Da Vinci’nin uçakla ilgili icatlarından kozmonotların aya yolculuğuna kadar geçen uçuş serüvenini anlatmıştır. Şiirin sonundaki dipnotta bu şiire Gagarin’in uzay yolculuğu sırasında başladığına ve Teryoşkova’nın uzaya çıkması haberinden sonra bitirildiğini belirtmektedir.

Aslında somut bir olayı bir efsaneyle bağdaştırıp çocuk dünyası gibi bir zihni olan Da Vinci gibi bilim adamlarının çalışmalarını anlatmasıyla şiire fantastik bir hava getirmiştir.

Makedonya Türk Çocuk Şiiri Tito, partizan ve Halk Kurtuluş Savaşına adanmış çocuk şiiriyle güdümlü edebiyatlarına güzel bir örnek olduğunu söyleyebiliriz. Fakat çocuk dünyasını algılayan şairleri ile şiir alanında zengin bir arşivin varlığını yadsıyamayız.

4.6.5.Çocuk Dergileri

Makedonya'daki Türk Çocuk dergilerinin iki tane olduğundan bahsetmiştik. Bunlardan biri *Tomurcuk* diğeri ise *Sevinç*'tir. Çalışmamız 1945 ile 2000 yılları arasını kapsamaktadır. Dergiler de bu süre boyunca kesintisiz çıkmıştır.

Dergileri belli zaman aralıkları içinde incelemeyi uygun bulduk. Bu zaman aralıkları şöyledir: 1951-1980, 1980-1991 ve 1991-2000.

Bu tarihleri seçmemizdeki sebepler ise şöyledir: 1951 yılı *Sevinç* dergisinin çıkış tarihidir, 1980 Tito'nun öldüğü yıl ve 1991 yılı ise Makedonya'nın Yugoslavya'dan ayrıldığı yıldır. Bu tarihler ülkenin siyasî dönüm noktaları olduğu için önemlidir.

Bu çocuk dergileri yazar ve şairler için bir çocuk edebiyatı ortamının oluşmasını sağlamıştır. Bu dergiler bünyesinde çıkan kitaplar sayesinde Makedonya'daki Türk azınlığının çocuk edebiyatı ürünlerini vermiştir.

4.6.5.1.Şiir

Çocuk dergilerinde basılan şiir oranlarına bakacak olursak bunlarını belirlediğimiz tarihler arasında yapmak yerinde olacaktır.

4.6.5.1.1. 1951-1980 Yılları Arasında Sevinç

1951 ile 1980 yılları arasındaki *Sevinç* dergisi için örnek olarak 1969-1970 yıllarındaki dergileri inceleyeceğiz.

1969 yılının Mart sayısında toplam dört tane şiir vardır. Bu şiirler derginin 39. sayfasında “*Şiir Demeti*” başlığı altında verilmiştir. Şiirleri bulunan şairler; Şükrü Ramo, Hasan Mercan, Cahit Külebi ve David Diop’dur.

Bunun haricinde eğer bir şairin biyografisi veriliyorsa, o sayfada şairin bir şiirde bulunmaktadır.

Tablo 3:

	Yugoslavyalı Yazarlar	Türkiyeli Yazarlar	Yugoslavyalı Türk Yazarlar	Dünyadan Seçilmiş Yazarlar
1	Grigor Vitez (2) ¹³	Cahit Külebi (2)	Şükrü Ramo (5)	David Diop
2	Boško Smačovski	Turhan Oğuzkan	Hasan Mercan (8)	Rafael Alberti
3	Dobrica Erić	Asaf Hâlet Çelebi	Bayram İbrahim (11)	Federico Garcia Lorca
4	Rasa Peric	Sabahattin Kudret Aksal	Necati Zekeriya (3)	Goethe
5	Nenad Cambazov	Nevzat Üstün	Altay Suroy	Langston Hughes
6	Oscar Davico	Metin Eloğlu	Fahri Kaya	Molla Penah Vagif
7		Fazıl Hüsnü Dağlarca (2)	Nusret Dişo Ülkü (2)	
8		Sabih Şendil	Mustafa Karahasan	
9			Kadri Kâhya	
10			İlhami Emin	

¹³ Parantez içindeki sayılar 1969-1970 yılı içinde şairin kaç tane şiiri olduğunu belirtmektedir.

Tablodan da anlaşılacağı üzere şiirlerde en büyük yeri yerli yazarların şiirleri oluşturmaktadır. Onun arkasından ise Türkiyeli şairler gelmektedir.

4.6.5.1.2. 1980-1991 Yılları Arasında Sevinç

1980-1981 yılı esas alınarak aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 4:

	Yugoslavyalı Yazarlar	Yugoslavyalı Türk Yazarlar	Türkiyeli Yazarlar	Dünyadan Seçilmiş Yazarlar
1	Slobodanka Stefanovska	Şükrü Ramo (3)	Ümit Yaşar Oğuzcan	Hans Magnus Enzensberger
2	Miroslav Antiç	Enver Tuzcu (2)	İsmail Uyaroğlu	
3	Agim Deva	Naim Şaban (2)	Yalvaç Ural	
4	Nikola Vuyuçiç	Fahri Kaya (3)	Fazıl Hüsnü Dağlarca	
5	Ranko Simoviç	Necati Zekeriya		
6	Branko Milkoviç	Nimetullah Hafız (2)		
7	Vanço Nikolevski	İlhami Emin (6)		
8	Dimçe Miçevski	Nusret Dişo Ülkü (4)		
9	Momçilo Tesiç	Hasan Mercan (5)		
10	Stoyan Tarapuza (4)	Altay Suroy (3)		
11	Vasil	Avni Engüllü		

	Kunovski (6)	(2)		
12	Petko Domazetovski	Suat Engüllü (4)		
13	Tiho Naydovski	Bayram İbrahim (3)		
14	Makedonka Ançevska	Fahri Ali (3)		
15	Tome Bogdanovski	İrfan Bellür (2)		
16	Mira Aleçkoviç	Zeynel Beksaç (2)		
17	Pero Zubaç	Agim Rifat (5)		
18	Branko Radiçeviç	Esad Bayram (3)		
19		Arif Bozacı (2)		
20		Sabit Yusuf (3)		
21		Osman Baymak (2)		
22		İskender Muzbeg (2)		
23		Cevahir Selim		

Yerli şairlerin şiirlerinde çok fazla bir artış varken, dünyadan ve Türkiye’den şairlerin şiirleri oldukça azalmıştır.

4.6.5.1.3. 1991-2000 Yılları Arasında Sevinç

1995-1996 yılı esas alınarak aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 5:

	Yugoslavyalı Yazarlar	Yugoslavyalı Türk Yazarlar	Türkiyeli Yazarlar	Dünyadan Seçilmiş Yazarlar
1	Şükriya Panço	Osman Baymak	Şükrü Enüs Regü	
2	Stoyan Tarapuza	Nusret Dişo Ülkü	Ceyhun Atuf Kansu	
3	Grigor Vitez	Esad Bayram (4)	Hakkı Sunat	
4	Dimçe Mitevski	Agim Rifat	Mevlana İdris Zengin	
5		Avni Engüllü (3)	Hasan Ali Yücel	
6		Necati Zekeriya	Ümit Yaşar Oğuzcan	
7		Hasan Mercan	İsmail Uyaroğlu	
8		Nevin Kor	Yusuf Ziya Ortaç	
9		Altay Suroy	Ali Ulvi Elöve	

Türkiyeli ve yerli yazarların şiirleri eşittir.

Bu üç dönemin yayımlanan şiir sayısına göre genel bir tablosunu yapacak olursak:

Tablo 6:

	1969	1980	1995
Yugoslavyalı Şairler	7	25	4

Yugoslavyalı Türk Şairler	35	65	14
Türkiyeli Şairler	10	4	9
Dünyadan Şairler	6	1	0

4.6.5.2.Hikâye

4.6.5.2.1. 1951-1980 Yılları Arasında Sevinç

Bu yıllardaki hikâyeler *Yugoslavya Öyküsü*, *Türkiye Öyküsü* ve *Yerli Öykü* şeklinde kategorize edilip bu başlıklar altında hikâyeler verilmiştir.

1969 ile 1970 yılı arasındaki dergilere bakacak olursak şöyle bir tablo karşımıza çıkar:

Tablo 7:

	Yugoslavyalı Yazarlar	Yugoslavyalı Türk Yazarlar	Türkiyeli Yazarlar	Dünyadan Seçilmiş Yazarlar
1	Rifat Kukay	Şükrü Ramo (2)	Nursen Karas (2)	Karel Čapek
2	Mirko Petroviç	İskender Muzbeg	Selim Sabit	Sadık Çubek
3	Françe Bevk (2)	Enver Baki (3)	Fakir Baykurt	Astrid Lindgren
4	Branko Copic	Hasan Mercan (3)	Halikarnas Balıkçısı	Neriman Süleymanov
5	Mladen Alyoça	Nusret Dişo Ülkü (3)	Nazım Hikmet	Tolstoy
6	Vasil Kunovski	Zehra Jubi	Ömer	Gabriel Tinyi

			Seyfettin	
7	Ljuba Rumenova	Yusuf Edip	Ercüment Ekrem Talu	
8	Miho Atanasovski		Reşat Nuri Güntekin	
9	Velko Nedelkovski		Mehmet Seyda	
10	Aleksandr Popovski			
11	Kamil Batalli			
12	Zdenko Slabi			
13	Mato Lovrak			
14	Gligor Popovski			
15	Rahman Deday			
16	Avdan Hozîç			
17	Vlodo Podrogoreç			
18	Ela Peroçi			
19	Vida Supîçiç			
20	İvançe Mitrevski			

Tabloda da görüldüğü üzere Yugoslavyalı yazarların Yugoslavyalı Türk yazarlara karşı büyük bir üstünlüğü vardır.

4.6.5.2.2. 1980-1991 Yılları Arasında Sevinç

1980-1981 yılı esas alınarak aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 8:

	Yugoslavyalı Yazarlar	Yugoslavyalı Türk Yazarlar	Türkiyeli Yazarlar	Dünyadan Seçilmiş Yazarlar
1	Milivoy Matoseveç	Şükrü Ramo (2)		

2	Aleksandr Popovski (2)	Hüseyin Süleyman		
3	Nada Zekmanova	Mustafa Karahasan		
4	Milorad Gonçin	Mahmut Kıratlı		
5	Ela Peroçi (2)	Necati Zekeriya		
6	Dragan Lukiç	Enver Baki		
7	Tone Selişkar	Süreyya Yusuf		
8	Vehbi Kikar	İskender Muzbeg (2)		
9	Mirko Petroviç	Avni Abdullah (3)		
10	Slavko Yanevski	Alaattin Tahir		
11	Stanko Rakita (4)	Recep Murat		
12		Cevahir Selim		
13		Secaattin Koka		
14		Enver İlyas (2)		
15		Suat Engüllü		
16		İlhami Emin		
17		Ahmet S. İgciler (2)		
18		Enver Ahmet		

1980 yılında hiç Türkiye’den ve Dünyadan yazar yoktur.

4.6.5.2.3. 1991-2000 Yılları Arasında Sevinç

1995-1996 yılı *Sevinç* dergileri esas alınarak aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 9:

	Makedon, Sloven, Sırp ve Hırvat Yazarlar	Yugoslavyalı Türk Yazarlar	Türkiyeli Yazarlar	Dünyadan Seçilmiş Yazarlar
1	Gligor Popovski	Enver Ahmet (4)	Adnan Çakmakçıoğlu (3)	Muharrem Tahsin
2	İliya Todorovski	Cevahir Selim	Aysel Gürmen (2)	Johann Peter Hebel
3	Miroslav Doleneç	Esat Bayram (2)	Yalvaç Ural	Bohumil Riha
4	Çiferov	Necati Zekeriya	Aziz Nesin	Tolstoy
5	Branko Yurça	Ahmet S. İgciler	Oktay Akbal	Lafonten
6	Çane Andrevski (2)	Reşit Hanadan	Atilla Damar (2)	Cecilia Meireles
7	Kristina Brenkova (2)	Hümaşah Vardar (2)	Yüksel Pazarkaya	Andersen (2)
8	Video Podgoreç	Fahri Kaya (3)	Ayşegül Doğruol	
9	Vanço Nikolevski	Nusret Dişo Ülkü	Tarık Dursun K.	
10	Rahman Deday	Süreyya Yusuf	Mehtap Tekinşen	
11	Rayko Yovçevski	Suat Engüllü	Kamil Uğurlu	

1995 yılında yayımlanan hikâyelerin sayıları birbirlerine eşittir.

Tablo 10:

	1969	1980	1995
Yugoslavyalı Yazarlar	21	16	13
Yugoslavyalı	14	24	18

Türk Yazarlar			
Türkiyeli Yazarlar	10	0	15
Dünyadan Yazarlar	6	0	8

4.6.5.3.Doğa Fen Olaylarını Anlatan Yazılar

Çocuklar, içinde yaşadıkları doğal çevreyi tanımak ve çevrede yaşayan hayvan ve bitki gibi canlı varlıklar ile türlü cansız varlıkların özelliklerini öğrenmek isterler. Çocuklar ayrıca yeni buluşlara, fen alanındaki son gelişmelere ve bu buluşların ve gelişmelerin ürünü olan makinelere, ulaşım araçlarına, iletişim gereçlerine karşı da yakın ilgi gösterirler. Çocukların bu konulardaki ilgi ve meraklarını gidermek amacıyla bilgilendirici yazılar yayınlanır. (Oğuzkan, 2010: 228)

Bu tür yazıların özellikleri şunlardır:

- Hayvanları tanıtan eserler
- Bitkileri tanıtan eserler
- Yeryüzünü, gökyüzünü ve denizleri tanıtan eserler (Oğuzkan, 2010: 228,229)

“Zararlı Böcekler İçin Yeni Silahlar

Dünyada bugün 3 milyar 600 milyon insanın yaşadığı biliniyor. İşte bu insanlardan her birine 100 milyon böcek düşmektedir ve bu böcekleri insanlar için büyük bir tehlike yaratmakta. Onun besinlerini yemekte, mallarına zarar vermekte ve hastalanmasına sebep olmaktadır.

Son yıllarda böceklere karşı savaşta en çok başarı gösteren silah haşare öldürücü ilaçlar olmuştur. Bu zehirli kimyasal madde karışımları böcekleri öldürmekteydi.

Haşare öldürücü ilaçların bu yararlılıklarına karşılık kötü yanları da bulunuyor Bunlar zararlı böcekleri öldürürken yararlı

böcekleri de öldürüyorlar. Bunun yanı sıra da kuşlara ve başka hayvanlara zarar veriyor.” (1995: 26)

Sevinç dergisinde çıkan bu yazı, zararlı böceklere karşı açılan savaştaki son gelişmeleri anlatmaktadır.

Sevinç dergisinde doğa fen olayları ile ilgili yazılar 1990 yılından sonra artmıştır. 36 sayfalık bir dergi olan *Sevinç*, bazen sadece iki sayfasını doğa ve fen olayları ile ilgili yazılara ayırırken bazen dokuz sayfasını da ayırabilmektedir. Derginin Eylül 1995 sayısındaki doğa ve fen olayları ile ilgili yer alan bölümlerin başlıklarına bakacak olursak;

- Ansiklopedik Bilgiler (Atom)
- Hayvanlar Dünyası (Tatil Kuşları Leylekler)
- Önemli Buluşlar (Süper Soğuk)
- Bilim Teknik (Uzay Mekikleri İçin Yeni Bir Kısas)
- Dünya Dönüyor (Uçan Gemi Geliyor... Kara Kutular Nasıl Çalışır?)
- Neşeli Deneyler (Gizli Mesaj, Üflemeden Balon Şişirme)

4.6.5.4.Biyografiler

Çocuklar için hazırlanan biyografilerde yazarların yetişkinler için yazılan biyografilerden daha farklı şeylere dikkat etmeleri gerekmektedir. (Oğuzkan, 2010: 165)

Bunlar çok genel olarak şöylece sıralanabilir:

a- Konu seçiminde çocukların merakları ve ilgileri kesinlikle göz önünde tutulmalıdır.

b. Konu olarak seçilen kişinin başından geçen ilginç olaylara ağırlık verilmeli, onun kişisel görüş ve düşünceleri ise olayların anlatımı sırasında yer yer ve ayrıntılara kaçmadan belirtilmelidir.

c.Kişilerin hayatını etkileyen toplumsal, siyasal ve ekonomik ortam ve bu ortama ilişkin sorunlar, çocukların kavrayış gücü dikkate alınarak, çok basit bir biçimde açıklanmalıdır.

d.Hayatı ve eserleri anlatılan kişinin başarısı, kahramanlığı, insanlığı, yurtseverliği, vb. olumlu nitelikleri çocuklara örnek olabilecek biçimde anlatılmalıdır. (Oğuzkan, 2010: 165, 166)

Sevinç ve *Tomurcuk* dergilerinde çoğunlukla yazarların ve şairlerin biyografilerine verilir. 1 Mayıs, 11 Ekim ve 22 Aralık gibi ulusal günlerde Tito'nun biyografisine de sıkça yer verilir.

“SUAT ENGÜLLÜ

Suat Engüllü, 1950 yılında Üsküp'te doğdu. İlkokul öğrenimini doğduğu kentinde tamamladı. Ondan sonra ise Üsküp „Nikola Karev“ pedagoji okulundan mezun oldu.

Şimdiye dek iki şiir betiği yayımladı. Onlar da: „Sözgen“ ile „Zaman dışı içdüşlemeler“ şiir betikleridir. Şiirden başka öyküler, yazın eleştirileri de yazmakta. Son yıllarda çocuk yazınına da eğilmekte. Ve bu dalda da çok başarılı yazın ürünleri vermekte.

Şiirinin konusuyla tüm okurların hele çocuklara değin yazdığı şiirleriyle öyküleriyle çocukların ilgisini çekmekte, onları kendine bağlamaktadır.

Birçok dergilerde şiirleri yayımlanmıştır. „Yugoslavya Türk şiir“ antolojisinde de yer aldı.

Sevgili çocuklar, bu kez „Sevinç“ in konuk yazar olan Suat Engüllü'den bir öykü ve bir şiir yayımlamaktayız. Sizler bunları seve seve okuyacak, beğeneceksiniz, kanısındayız.” (1980: 6)

4.6.5.5. Çocuk Piyesleri

Çocuk piyesleri sahneye konulacak eser (senaryo, piyes), kişileri, konuşmaları ve konuyu (oyun planını) kapsamaktadır. Çocuk tiyatrosu yazarı, düşüncelerini ve görüşlerini kişiler aracılığıyla söylemek veya anlatmak yerine onları sergilemek, canlandırmak zorundadır. Çünkü çocuklar için yazılan piyeslerde eylem çok önemlidir. Bu nedenle konuşmaların kısa olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir. (Oğuzkan, 2010: 301)

Makedonya Türk Çocuk Edebiyatında çocuk piyeslerini çocuk dergilerinde daha fazla görmekteyiz. *Tomurcuk* ve *Sevinç*'te dergilerin hitap ettiği yaş grubuna uygun okullarında oynayabilecekleri kısa piyesler yayımlanmaktadır. Lütfü Seyfullah çocuk piyesleri yazarlarından en dikkat çekenidir.

“Küçük Nasrettin

Kişiler: Erol, Tekin, Can, Eren, Oktay ve Nasrettin.

(Perde açılır. Bir meydan görünür. Ortasında uçurtma uçuran, güreşen ve daha başka oyunlar oynayan çocuklar...)

Erol: Nasıl süzüle süzüle uçuyor, bakın, bakın! Göklere vardı.

Tekin: Gerçekten de çok yükseklerle çıktı.

Oktay: Bravo Erol, bu işin ustasıysın sen!

Can: Dikkat et Erol, sicimi çok gergin tutuyorsun, kopabilir.

Erol: Kaygılanma, bir şey olmaz.

Nasrettin: Haklı Can, şu sicimi biraz daha gevşet, iyi olur...

Erol: Aman be siz de, susun biraz. Bakın, dinleyin kınabımdan ne tınlamalar geliyor! Hepsi sicime kulak verip dinlerler).

Can: Evet çok güzel!

Erol: Sen dinle Nasrettin!

Nasrettin:(Yaklaşıp dinler). Bir orkestra gibi tıpkı. Sicimi biraz gevşet, kopacak diyorum.

Erol: Kopacakmış? Her şeyi bilirsin maşallah!

Nasrettin: Peki, karışmıyorum senin dediğin olsun.

(O anda uçurtmanın kınabı kopar, uçurtma giderek yükselir)

Hepsi: (Bir ağızdan) Aaa, koptu, koptu!..

Can: Kopacak dedik, dinlemedin.” (Seyfullah, 1995: 32)

Sevinç dergisinde yer alan bu piyes 7-10 yaş arası çocuklara hitap etmektedir. Kısa ve kurallı cümleler çocukların replikleri ezberlemelerini kolaylaştırmaktadır.

“Yaz Tatili

Kişiler: Erdoğan, Güner, Baba (Olay kapalı bir yerde geçmektedir.)

Erdoğan: Babacığım, bu yıl da yaz istirahatine gidecek miyiz?

Baba: Gideceğiz, oğlum!

Güner: Peki, bu yıl nereye gideceğiz, babacığım?

Baba: Siz nereye isterseniz, çocuklar.

Erdoğan: Ben, denize gitmek istiyorum. Fakat yolun uzun oluşu...

Güner: Öyleyse, göle gidelim!

Erdoğan: Hangi göle?

Güner: Nasıl hangi göle?

Erdoğan: öyle ya, Doyran, Prespa ya da Ohri gölüne mi? Nereye?

Güner: Bana kalırsa, Ohri gölü en iyi. Birkaç yıldır oraya devamlı gitmişizdir. Oysa orası bana hoş geliyor...

Erdoğan: Haklısın, zaten Ohri Cumhuriyetimizin en güzel göllerinden biridir.

Güner: Babacığım, sen buna ne dersin?" (Maksut, 1976: 12)

Tomurcuk dergisinde yer alan bu piyesin Lütfi Seyfullah'ın piyesleri gibi akıcı bir dili yoktur. Piyenin yazarı Cemal Maksut öğretmendir. "Lektür" diye tabir ettikleri derslerde okutulacak eserler az olduğundan öğretmenler de piyes, hikâye ve şiir yazmışlardır. Bu piyeste Cemal Maksut'un yazarlığı değil, öğretmen yönü ortaya çıkmıştır.

4.6.5.6. Sonuç

Tomurcuk ve *Sevinç* dergilerini incelediğimizde Makedonya Türk Çocuk Edebiyatının ne kadar zengin bir kaynağı olduğunu anlamaktayız. Bu dergilerin ilk sayıları yazarlar ve şairler için kendilerini geliştirmeleri için bir okul olmuştur.

Her iki derginin altın çağı diyebileceğimiz dönemi 1951 ile 1980 yılları arasında yaşanmıştır. Maddi açıdan da daha rahat olunan bu dönemde, dergilerin içerikleri ve resimleri giderek gelişmiştir. 1980'lerden itibaren ise baskı kalitesi düşmüştür. Hatta bazen sadece kapağı renkli basılmıştır. Kuşe kâğıttan saman kâğıda, aylık çıkarken iki ayda bir veya üç ayda bir çıkmaya başlanılmıştır.

Makedonya Türk Çocuk Edebiyatı'nda şiirin önemini ve gelişimini dergilerden takip edebilmekteyiz. Şiir, yaptığımız tablolarda da görüldüğü gibi, üzerinde en fazla eser verilmiş olan edebî türdür.

Çeviri edebiyat ürünleri de az sayıda değildir. Yazarların kendileri aynı zamanda birer çevirmendir. Fahri Ali, Enver Baki, Şükrü Ramo, İlhami Emin, Fahri Kaya ve daha birçokları Sırpçadan Türkçeye çeviri yapmıştır. Arif Bozacı gibi şairlerinde Arnavutçadan Türkçeye birçok çeviri eseri vardır. Çeviri yaptıkları dilde

eser verecek yazarlarda vardır. Örneğin İlhami Emin'in Makedonca şiirleri ve hikâyeleri mevcuttur.

Bu dergilerin bir diğer önemli özelliği ise, güdümlü edebiyat örneklerinin rahatlıkla bulunabileceği ulusal günlerin olduğu aylardaki sayılarında kendilerini tekrar eden şiir ve hikâyelerdir. Bu ulusal günler 1 Mayıs, 11 Ekim, 8 Mart ve 22 Aralık'tır. 11 Ekim Makedonya'nın kurtuluşu, 22 Mart ise ordu günüdür. Tahmin edilebileceği üzere partizan, pioner, Tito ve Yugoslavya Halk Kurtuluş Savaşı ile ilgili şiir ve hikâyeler dergiler de yer almıştır. Aynı şiir ve hikâyeler üçten fazla kez yayımlanmıştır. *Partizan Annesi* adlı kısa hikâye bunlara bir örnektir. İlhami Emin'in *Kozara Çocukları* adlı şiiri de örnek olarak verilebilir.

Kısaca, *Tomurcuk* ve *Sevinç* dergileri Makedonya Türk Çocuk Edebiyatının beşiğidir.

BÖLÜM V

SONUÇ

Makedonya'daki Türk Çocuk Edebiyatı bir azınlık edebiyatıdır. Sadece azınlık edebiyatları değil, tüm milli edebiyatları incelerken ortam, dönem ve ırk göz önünde bulundurularak incelenebilir.

Bu çalışmada biz, önce coğrafi ortam olarak Balkanları ve ardından Balkanların kısa bir tarihini ilk bölümde özetleyerek anlattık. Odak noktamız Makedonya olduğu için Balkan tarihinde “Makedonya Sorunu” üzerinde durduk.

Osmanlı Devletinin toprak kaybıyla sıkıntılar çekmeye başlayan Makedonya Türkleri, Balkan Savaşlarından İkinci Dünya Savaşına kadar kimsesiz kalmıştır. Bu karanlık dönemde, Makedonya Türkleri tarih sahnesinden âdeta 33 yıl yok olmuşlardır.

1944 yılı hem Makedonya Türkleri için hem de Yugoslavya Devleti için önemli bir tarihtir. 1944 yılında 33 yıl aradan sonra Türkler, devlet desteğiyle Balkanlarda Latin harfleriyle çıkan ilk Türkçe gazeteyi çıkarmışlardır. Bu gazetenin adı *Birlik*'tir. Birlik gazetesi 2004 yılına kadar kesintisiz çıkmıştır. Birlik gazetesinin bir diğer önemi ise çağdaş bir Türk edebiyatı için ortam hazırlamış olmasıdır.

Birlik'ten tam altı yıl sonra ilk çocuk gazetesi olan *Pioner* çıkmıştır. *Pioner*'in yerini bir yıl sonra *Sevinç* dergisi almıştır. Bu dergi Makedonya'da Türk Çocuk Edebiyatı ortamının hazırlanmasına yardımcı olan önemli yayınlardan biridir ve 7-14 yaş arası çocuklara hitap eden bir dergidir. Daha sonra okulöncesi dönemdeki çocuklara hitap edecek olan *Tomurcuk* adlı dergi çıkmıştır. Bu dergi, 1959 yılında yayın hayatına başlamıştır.

Bu iki çocuk dergisi, yazarların çocuk edebiyatıyla ilgilenmelerini sağlamıştır. Çünkü onların da başka bir seçenekleri yoktur. 1950’li yıllara kadar Türklerin büyük çoğunluğunun okuma yazma bilmemesi yazar adaylarını çocuklar için yazmaya yönlendirmiştir.

Karanlık bir dönemden sonra sıfırdan başlayan bu yeni edebiyat önce şiirle kendini göstermiştir. 1980’li yıllarda hikâye de şiir gibi güçlenmeye başlamıştır. Makedonya Türk Çocuk Edebiyatı roman çıkaracak olgunluğa geldiğinde Yugoslavya’nın parçalanmasıyla ortaya çıkan siyasî ve ekonomik krizler, edebiyatı baltalamıştır. Devlet tarafından desteklenen gazete ve dergiler bir anda kendi başlarına kalmıştır. Maddi yetersizlikler, sürekli artarak devam eden Türkiye’ye veya Avrupa ülkelerine göçler Makedonya Türk Çocuk Edebiyatının bir hatıra olarak kalmasına yol açmıştır.

Şiir ve hikâye, Makedonya Türk Çocuk Edebiyatı’nın en önemli edebî türleridir. Yazarların çalıştıkları gazete ve dergilerin devlet tarafından desteklenmesi ve yaşadıkları dönemin siyasî ortamı, Makedonya Türk Çocuk Edebiyatı’nın güdümlü bir edebiyat olmasına yol açmıştır. Komünist bir devlet olan Yugoslavya Federatif Cumhuriyeti, kendi devriminin neslini yetiştirme düşüncesiyle sanatta ve dolayısıyla edebiyatta Marksist görüşe sadık kalınmasını istemiştir.

Yugoslavya Federatif Cumhuriyeti’ni kuran ve ölümüne değin ülkesini yöneten Tito, çocuklar için en iyi partizandır. Tito vatansever, cesur ve sosyalizme karşı inancı tam olan bir liderdir. Devrim neslinin en mükemmel figürüdür. Bu yüzden Makedonya Türk Çocuk Edebiyatında Tito ve onun işaret ettiği partizan, pioner gibi tüm mücadeleci figürler simgeleşmiştir. Bu simgeleri şiir ve hikâyelerde bulmak mümkündür.

Bunun yanı sıra yoksulluk, arkadaşlık, sevgi, barış, birlik gibi kavramlar da şiir ve hikâyelerde karşımıza çıkmaktadır. İşlediği konulardan dolayı Makedonya Türk Çocuk Edebiyatı realisttir. Çocuk dünyasının besin kaynağı olan hayal ve fantastik öğeler yoktur denilemez, fakat şiir ve hikâyelerin didaktik ve kuralcı yanı çocuk dünyasını baltalamaktadır.

Sonuç olarak Makedonya Türk ocuk Edebiyatı, Türkçe'nin 1944'ten beri "ben buradayım" diyen sağlam bir kanıtıdır. Yaşadıkları dil sorunlarına rağmen roman yazacak seviyeye gelmiş bir edebiyattır.

KAYNAKÇA

ABBAS, Z. B. (1999). **Makedonya’da Türklerin Eğitimi (1912-1996)**. Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni. (20-24 Haziran 1998). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

ADANIR, F. (1996). **Makedonya Sorunu**. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

AĞANOĞLU, Y. H. (2001). **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Balkanların Makûs Talihi Göç**. İstanbul: Kum Saati

ALİLİ, T. (2011). **Yugoslavya Dersleri**. İstanbul: Kaynak Yayınları

ANDRIÇ, İ. (2011). **Drina Köprüsü**. İstanbul: İletişim Yayınları.

ARDICI, M. (1991). **Yücelciler 1947 Makedonya’da Müslüman Direnişi**. İstanbul: İnsan Yayınları

ASIM, S. (2004). **Üsküp Tarihi ve Civarı**. İstanbul: Rumeli Araştırmaları Merkezi Yayınları.

BACHELARD, G. (2012). **Düşlemenin Poetikası**. İstanbul: İthaki Yayınları.

BEKSAÇ, E. (2006). Balkanlarda Tarih Öncesi ve Erken Uygarlıklar. **Balkanlar El Kitabı Cilt 1**. Ankara: Vadi Yayınları

BOZBORA, N. (2006). Arnavutların Kökeni. **Balkanlar El Kitabı Cilt 1**. Ankara: Vadi Yayınları

CASTELLAN, G. (Çeviri: Dr. A. Yarman-Başbuğu). (1993), **Balkanların Tarihi 14. – 20. Yüzyıl**. İstanbul: Milliyet Yayınları.

ÇAĞAN, K. (2005). Çocuk Edebiyatı ve İdeoloji. **Hece Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı**. Sayı 104 – 105 (Ağustos – Eylül 2005).

DİLİDÜZGÜN, S. (2000).**Çağdaş Çocuk Yazını Yazın Eğitime Atılan İlk Adım**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

DOĞRU, H. (2006). Balkanlarda Osmanlı Fetihleri (1453-1683). **Balkanlar El Kitabı Cilt 1**. İstanbul: Vadi Yayınları.

DURU, K. N. (1959). **Arnavutluk ve Makedonya Hatıralarım**. İstanbul: Sucuoğlu Matbaası

ENGİNÜN, İ. (2008). **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı**. İstanbul: Dergâh Yayınları.

EREN, İ. (1989). Yugoslavya’da Türkçe Basın (1866 – 1986).**SeslerDergisi**. Sayı 237. (Haziran 1989)

EREN, H. (1987). **Bulgarlar ve Türk Dili**. Bulgaristan’da Türk Varlığı (7 Haziran 1985). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi

EREN, H. (2010). **Yer Adlarımızın Dili**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

EROL, M. S. AYDIN, A. F. (2006). İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar (1919-1939). **Balkanlar El Kitabı Cilt 1**. İstanbul: Vadi Yayınları.

GAARDER, J. (1996). **Sofi’nin Dünyası**. İstanbul: Pan Yayıncılık.

HALAÇOĞLU, A. Yrd. Doç. Dr. (1995). **Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913)**. Ankara: Türk Tarih Kurumu

HASAN, H. Prof. Dr. (1995), “Silinmeyen İlk Çocuk Şiirlerimiz”, **Çığ Dergisi**. Sayı 15. (İlkbahar).

HASAN, H. Prof. Dr. (1998).**Makedonya’da Türkçe Eğitim ve Abdülhâkim Hikmet Doğan**. Üsküp: Birlik Yayınları.

HAYBER, A. Yrd. Doç. Dr. (2001). **Makedonya ve Kosova Türklerinin Edebiyatı**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

İNBAŞI, M. (2006). Balkanlarda Osmanlılar: Fetih ve İskân. **Balkanlar El Kitabı Cilt 1**. İstanbul: Vadi Yayınları.

İPEK, N. (1999). **Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

İSEN, M. İSEN, R. KİREÇÇİ, S. A. (2001), **Balkanlarda Türk Çocuk Şiirleri**. İstanbul: Varlık.

İSEN, M. İSEN R. (1983), **Yugoslavya Türk Şiirinden Seçmeler**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

İSEN, M. İSEN, I. T. (2002), **Balkanlarda Türk Çocuk Hikâyeleri Antolojisi**, Ankara, Grafiker Yayınları.

JELAVICH, B. (Çeviren: 1 – 6. bölümler Z. Savan; 7 – 10. bölümler H. Uğur), (2009), **Balkan Tarihi 18 ve 19. Yüzyıllar, 20. Yüzyıl, I. Ve II. Cilt**, (2. Baskı), İstanbul, Küre Yayınları.

KARATAY, O. (2006a). Avar Hâkimiyeti ve Balkanların Slavlaşması. **Balkanlar El Kitabı Cilt 1**. İstanbul: Vadi Yayınları.

KARATAY, O. (2006b). Hırvatların Kökeni ve Ortaçağ Hırvat Tarihi. **Balkanlar El Kitabı Cilt 1**. İstanbul: Vadi Yayınları.

KAYA, F. (tarihsiz). **Gün Bugün**. Üsküp: Yeni Balkan Yayınları

KAYA, F. (1990), **Yugoslavya Türk Hikâyesi Antolojisi**. Üsküp: Birlik Yayınları.

KAYA, F. (2010). İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Günümüze Kadar Makedonya'da Yayınlanan Türkçe Dil Bilgisi Kitapları. **Fahri Kaya, Hayatı – Sanatı – Eserleri**. Ankara: Berikan Yayınevi.

KAYA, F. (2010). Makedonya'da Türkçe Yayın Hayatı. **Fahri Kaya, Hayatı – Sanatı – Eserleri**. Ankara: Berikan Yayınevi.

KAYA, G. İ (1986). **Yugoslavya Türk Halkı Yazınına Gerçekçi Bir Bakış**. Priştine: Tan Yayınları.

KAYAPINAR, A. (2006). Bulgarların Balkanlara Göçü ve Tuna Bulgar Devleti. **Balkanlar El Kitabı Cilt 1**. İstanbul: Vadi Yayınları.

KODAMAN, B. (1999). **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

KURAN, A. B. (2000). **İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler**. İstanbul: Kaynak Yayınları

KURAT, A. N. (1987). **Rusya Tarihi**. Ankara: Türk Tarih Kurumu

MORAN, B. (2006), **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İstanbul, İletişim Yayınları

NEYDİM, N. (2000).**Çocuk ve Edebiyat Çocukluğun Kısa Tarihi Edebiyatta Çocuk Figürleri**. İstanbul: Bu Yayınevi

OĞUZKAN, F. A. (2010), **Yerli ve Yabancı Yazarlardan Örneklerle Çocuk Edebiyatı**, Ankara, Anı Yayıncılık.

OKUR, M. (2006). Balkan Savaşları. **Balkanlar El Kitabı Cilt 1**. İstanbul: Vadi Yayınları.

OSTROGORSKY, G. (Çeviren Prof. Dr. F. Işıltan). (2011). **Bizans Devleti Tarihi**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

ÖKSÜZ, H. OKUR, M. (2006) İkinci Dünya Savaşı'nda Balkanlar. **Balkanlar El Kitabı Cilt 1**. İstanbul: Vadi Yayınları.

ÖZCAN, R. Dr. (2009).Makedonya'da Çocuk Edebiyatının Kaynaklarına Bir Bakış.**Hikmet Dergisi**. Sayı 14. (Kasım 2009).

ÖZEY, R. (2006). Balkanların Coğrafi Yapısı.**Balkanlar El Kitabı Cilt 1**. İstanbul: Vadi Yayınları.

ÖZMAN, R. (2006). İlkçağ'da Yunanistan. **Balkanlar El Kitabı Cilt 1**. İstanbul: Vadi Yayınları.

POPOVIĆ, A. (1995). **Balkanlarda İslâm**. İstanbul: İnsan Yayınları.

RASONYI, L. (1996). **Tarihte Türklük**. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları

ROUX, J. (2008). **Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl**. İstanbul: Kabalcı

SAATÇI, M. B. (2006). Makedonya Sorunu. **Balkanlar El Kitabı Cilt 1**. İstanbul: Vadi Yayınları.

SEVER, S. Prof. Dr. (2008), **Çocuk ve Edebiyat**, (4. Baskı), İzmir, Tudem Yayınları.

STAROVA, L. (2007), **Babamın Kitapları**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ŞİRİN, M.R. (Ed.). (2000). **99 Soruda Çocuk Edebiyatı**. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

TAŞTAN, Y. K. (2006). Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri. **Balkanlar El Kitabı Cilt 1**. İstanbul: Vadi Yayınları.

TODOROVA, M. (Çeviren: D. Şendil). (2010). **Balkanlar'ı Tahayyül Etmek**. İstanbul: İletişim.

TOKSÖZ, H. (2012). Osmanlı Klasik Dönem Ahlak Eserlerinde Çocuk Eğitimi. **Osmanlı Dünyasında Çocuk Olmak**, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları

TOSUN, İ. (2006). Ulahların-Romenlerin Ortaya Çıkışı. **Balkanlar El Kitabı Cilt 1**. İstanbul: Vadi Yayınları.

TUNCER, H. (2006). **Osmanlı'nın Rumeli'yi Kaybı (1878-1914)**. İstanbul: Kaynak Yayınları

ÜLKER, Ç. (1998). **Makedonya Türk Öyküsünde Kimlik Sorunu**. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı YAYINLARI

WACHTEL, B. A. (2009).**Dünya Tarihinde Balkanlar**. İstanbul: Doğan Kitap

YUSUF, S. (1976). **Yugoslavya Türk Şiiri**. Priştine: Tan Yayınları.

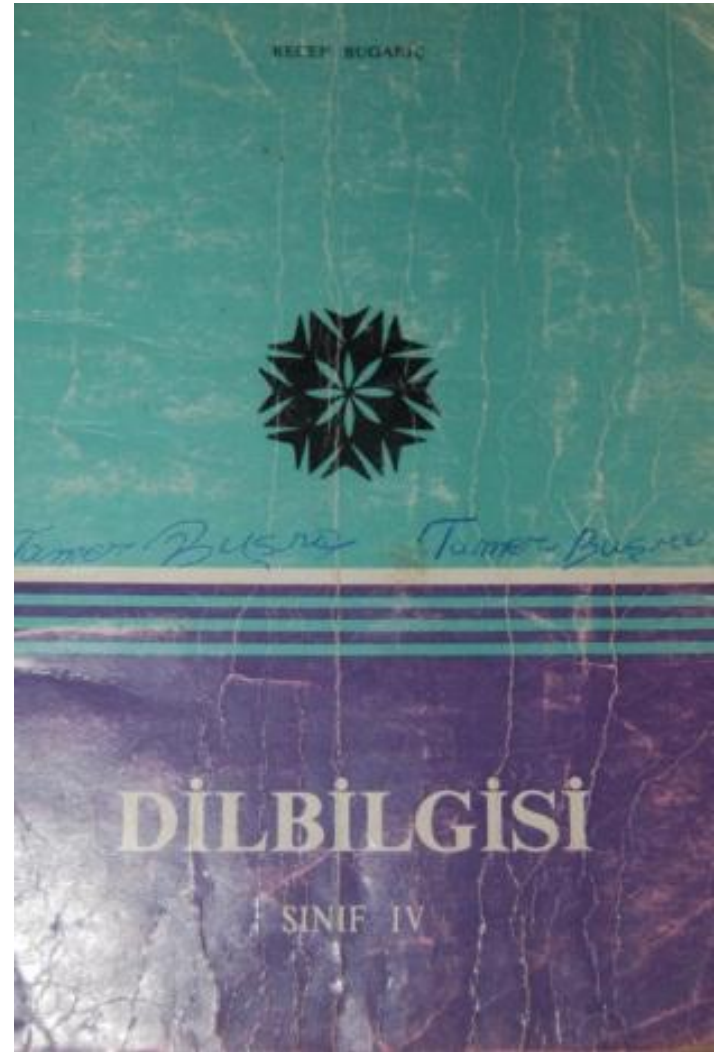
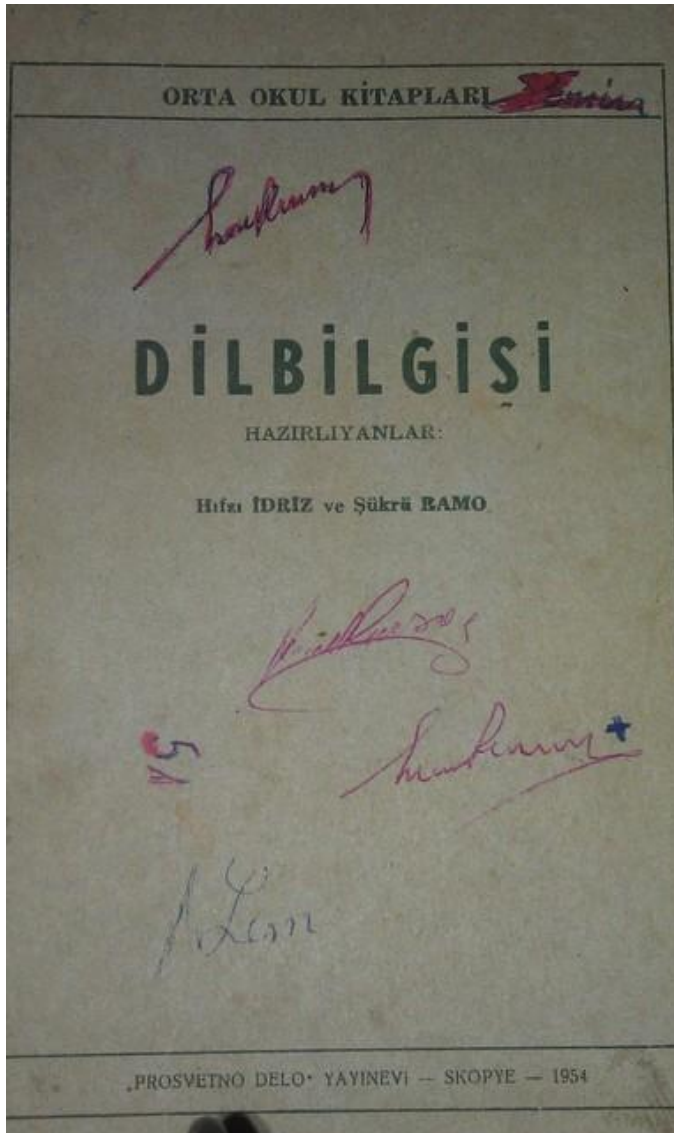
SES KAYITLARI

CURİ, B. (2007). İbrahim Aslan ile görüşme. Priştine. Kosova.

ÖZTÜRK, G. ÖZGÜR, A. (2012) Altay Suroy ile görüşme. Prizren. Kosova.

ÖZTÜRK, G. (2012) Fahri Ali ile görüşme. Üsküp.Makedonya.

ÖZTÜRK, G. (2012) Fahri Kaya ile görüşme. Üsküp. Makedonya.

Dilbilgisi Kitaplarının Kapakları

Büyük İskender'in Heykeli,

Üsküp, Şubat 2012

1995'ten sonra kullanılan
bayrak

El-Hilâl Derneğinin Afişi

Üsküp, Şubat 2012

PİONER ANDI

Ulusumu, yurdumu
seveceğim her zaman,
bunlar için savaşta
öldü sayı iz kahraman.

Çalışacağım gün gece
ıyılık, bilgi bulayım,
büyüdüm mü yurduma
yararlı er olayım.

Anam, babam benimle
övülsünler dileğim,
doğru, yiğit bir yurtdaş —
olmak benim isteğim.

Kardeşliği birliği
koruyacağım her zaman,
Tito'nun pioneri
büyüyecek gözlerde.

Mira ALECKOVIĆ

(Doğruları: 1) Çalışacağım, 2) koruyacağım.)

GÜLÜYORUM

GÜLÜYORUM (Pioner)
Gülüyorum
Güneşe seviniyorum,
Okul avlusunda
Koşup oynuyorum.

Gülüyorum,
Kitaba seviniyorum,
Resimli kitaptan
bilgi topluyorum.

Gülüyorum
Şalıma seviniyorum,
Salon sahnesinde
Türkü söylüyorum.

Gülüyorum
Halime seviniyorum,
Öğretmen önünde
İnsan oluyorum.

Şükrü RAMO

Sevinç Dergisi 1962 yılı,

Pioner üniformasında olan çocuk karikatürü

Taşköprü

Üsküp, Şubat 2012